

PODUZETNIČKI BABILON

**Zašto trebamo pametnu
državu za snažnu ekonomiju**

**Krivolov kao ishodište
modernog poduzeća**

Njemačka terapija za hrvatsku bolest

lipanj 2016.
godina 6, broj 2

Pismo glavnog urednika 5

U FOKUSU

CENTRALNE BANKE

Odgađanje neodgodivog vodi u neviđenu krizu

Darko Horvatin

7

REFORME

Političari, učite od liječnika!

Mario Ribar

12

POMORSKA TRGOVINA

Zaustavljen kontejnerski gigantizam

Drago Kojić

14

KITOLOV

Ishodište modernoga poduzeća

Drago Kojić

17

ISTRAŽIVANJA

Tuđa sreća – naša nesreća

Srećko Bilić

21

ORBANIZACIJA POLJSKE

Zamke i rizici novog puta

Darko Horvatin

24

ZNANSTVENI ČASOPISI

Elitnost ugrožava efikasnost

Biserka Kordić

29

TRENDOVI

ŠKOLSKO I ŽIVOTNO OBRAZOVANJE

Koliko vrijede petice?

33

MARKETING

Sijede glave izazov za poduzetnike

35

KONKURENTNOST

SAD gube vodeće mjesto

37

KRSTARENJA

„Savršena“ ljetovanja na privatnim otocima

39

AFRIČKA PRIČA

Zaustavljen uspon „crnog kontinenta“

41

RAZLIKOVANJE

„Plava krava“ u komercijalnom nakladništvu

44

Tema broja: IZAZOVI I ZABLUDE PODUZETNIŠTVA

ISPIT ZRELOSTI

Njemačka terapija za hrvatsku bolest

Klaus-Peter Willsch

45

START UP TVRTKE

Popularna krilatica utočište šampiona

Darko Liović

51

POTPORA MALOM PODUZETNIŠTVU

Zeleno svjetlo za poticajne impulse

Darko Horvat

54

KORISTITE KOMPARATIVNE PREDNOSTI

Višak vrijednosti je razlog poslovanja

Branko Roglić

58

POVEZIVANJE ISTRAŽIVAČA S PODUZETNICIMA

Znanstvena i akademska zajednica (ne)spremna na promjene

Nedjeljko Perić

61

INOVACIJE – ŠANSZA ZA BUDUĆNOST

Zastarjelim metodama nema napretka

Hrvoje Zorc

68

PODUZETNICI Najkvalitetniji pokretač dinamičnog i održivog rasta <i>Bernard Jakelić</i>	73
NERAVNOTEŽA SPOLOVA Krojenje vlastitih karijera <i>Sanela Dropulić</i>	81
REINDUSTRIJALIZACIJA Izvor radnih mjesta i izvoza <i>Marijan Ožanić</i>	85
POLJOPRIVREDNA DIVERZIFIKACIJA Povezivanjem do snažnije konkurentnosti <i>Ante Gavranović</i>	93
REFLEKTOR	
INOVACIJE U MJERENJU EKONOMSKOG UČINKA BDP – nepotpuno i nepouzđano mjerilo <i>Darko Horvatin</i>	99
ANALIZA	
PREVIŠE NEPOVOLJNIH POKAZATELJA Loši uvjeti ograničavaju poduzetnički duh <i>Ante Gavranović</i>	103
SIGNALI	
STARO I NOVO Sličnosti i razlike	109
AMERIKANCI I HRVATI Iščezavanje pripadnika srednje klase	111
SAD Nema plaćenog bolovanja!	113
TRŽIŠTE NEKRETNINA Amerikanci kupuju skupe nekretnine	114
DOZNAKE Spasonosne milijarde gastarbajtera	115
KRUŽNO GOSPODARSTVO Poticaj održivom razvoju	116

NOVE KNJIGE

Središnje banke: spasioci ili krivci 117

Zamršeni putovi porezne pravednosti
Priručio Drago Kojić 119

INDIKATORI

Stabilna europska štednja 121

Cijena javnog duga 122

Indija pretekla Kinu u izravnim investicijama 122

Dodatno plaćanje prekovremenog rada 123

Opasnost smanjivanja zaposlenosti 123

Useljenici u UK 124

Sve kasnije u brak 124

Nedavno objavljena vijest da nam je u prvom tromjesečju BDP porastao 2,7 posto iznenadila je i optimiste, prvenstveno zato što je to ostvareno u okolnostima političke paralize. U trenutku objavljivanja ovog teksta možda više nećemo imati Sabor i Vladu koji su ionako mjesecima funkcionirali polovično te ćemo se suočiti s novim izborima. Dakle u vrijeme političko-administrativne obezglavljenosti bilježimo ekonomski rast veći od gotovo svih predviđanja.

Uzmemo li u obzir da nam i izvoz u Europsku uniju raste, iako sporije nego lani, da međunarodni investitori pokazuju zanimanje za ulaganja u Hrvatskoj, da se smanjuje broj nezaposlenih (makar to bio i statistički privid) te da nam se osmijehuje još jedna uspješna turistička sezona, moglo bi se tvrditi da i u političkom bezvlašću poduzetnici pokazuju iznimnu vitalnost. Kao da nisu zaboravili ideju što ju je u doba Francuske revolucije lansirao francuski ekonomist i novinar Jean-Baptiste Say, koji je izmislio izraz „poduzetnik“ za čovjeka koji oslobađa kapital vezan uz zemlju i preusmjerava ga kako bi „promijenio budućnost“. Među prvima je promovirao ideju promjene i neizvjesnosti kao nečega normalnoga i pozitivnog.

Hrvatska još nema svoga Marka Zuckerberga ili Stevea Jobsa, ali ne oskudijeva u talentiranim pojedincima koji su traženi i u inozemstvu, a mnogi su odlučni suočiti se s neizvjesnostima u vlastitoj zemlji te privlače i međunarodnu pozornost, čak i u takvim sektorima kao što je automobilska industrija. Međutim ne možemo se zavaravati da je moguće kroz dulje razdoblje postizati ekonomski uspon ako se barem donekle ne stabiliziraju temeljne strukture državne vlasti. Nažalost, to neće biti lako polučiti naprosto zato što se naše političke tzv. elite čvrsto odupiru promjeni ponašanja. Umjesto što se nadmeću u samoproglášenom domoljublju, morali bi demonstrirati konkretnije vještine. I, da ne bi bilo zabune, to se ne odnosi samo na sadašnju vladajuću koaliciju i oporbu nego i na većinu onih što su se u protekla dva i pol desetljeća izredali za kormilom državne vlasti. Jer većinu su vremena potrošili na prepucavanja o što boljoj prošlosti, umjesto da su gradili temelje za budućnost.

Predviđati je nezahvalno što pokazuju brojni primjeri. Predviđalo se da će ulazak u Europsku uniju svim zemljama donijeti blagodat, a sada mnoge od njih (ne samo Britanija) žele izići iz toga blagostanja. Očekivanja da će „arapsko proljeće“, tj. revolucionarni prevrati u Sjevernoj Africi i na Bliskom istoku, donijeti demokraciju i dugotrajan mir, izopačila su se u najgoru noćnu moru. Nećemo se zato upuštati u prognoze raspleta na našoj političkoj pozornici, ali jamačno ćemo platiti visok račun ako se politički igrači ne uozbilje. Mogli bi za početak barem pročitati savjet što ga u ovom broju Perspektiva nudi član Bundestaga Klaus-Peter Willsch. Prije nešto više od deset godina Njemačka je bila „europski bolesnik“, s ekonomskim rastom među najnižim u EU-u, s pet milijuna nezaposlenih. Danas je to opet prva ekonomska sila na kontinentu. Kako je to polučila? Tako što su ekonomski i politički vođe zaista bili spremni suočiti se s temeljitim, čak i bolnim reformama. I odricanjima. Zahvaljujući reformama Njemačka je poboljšala konkurentnost i u nekoliko godina postigla ono što se može nazvati malim ekonomskim čudom.

Hrvatska ne mora ni od koga ništa prepisivati. Mogli bismo i sami smisliti kreativan scenarij izlaska iz labirinta. Treba samo htjeti. Ili, kako bi to rekao bivši američki predsjednik Bill Clinton, vratiti se na posao i stvarati pametnu državu za snažnu privredu. To su teme za dokazivanje istinskog domoljublja.

Miro Gavranović

U fokusu

CENTRALNE BANKE

Odgadanje neodgodivog vodi u neviđenu krizu

Centralne banke učinile su sve što je u njihovoj moći da gospodarstvu osiguraju dovoljno jeftinog novca koji bi trebao potaknuti gospodarski rast. Ponuda novca je obilna, ali potražnje nema. Samo je kupljeno vrijeme politici koja bi trebala reformama potaknuti kompanije na investiranje, a građane potaknuti na potrošnju. Međutim, jeftin novac odgađa reforme jer se države i nadalje mogu nesmetano zaduživati. Može li se hrvatska reformska vlada izdignuti iznad međustranačkih i unutarstranačkih previranja i doista pokrenuti promjene? Bez toga naši poduzetnici – ni veliki, a pogotovo mali i srednji, neće imati adekvatan okvir za porast konkurentnosti.

Piše: mr.sc. Darko Horvatin

Jesmo li ušli u dugoročno razdoblje povijesno niskih kamatnih stopa? Kako tvrde većina sudionika 33. Financijske konferencije, koja je u svibnju održana u Portorožu, jesmo – ali to nije razlog za veselje. Nikad nije bilo više jeftinog novca na tržištu, a prave potražnje za njim i dalje nema. Gdje je problem? Nekada smo se panično bojali inflacije, a sada shvaćamo da je deflacija još veći bauk. Oni koji imaju novca ne troše ga (očekuju daljnje pojeftinjenje), oni koji bi trošili, novca nemaju (nema novih radnih mjesta), a kompanije odgađaju investicije (pad potražnje). U takvom začaranom krugu odgađanja ne otvaraju se nova radna mjesta, nema zapošljavanja, ni rasta dohotka i potrošnje, što bi pokrenulo gospodarski stroj. No, nije to jedini problem. Niske kamatne stope, s tendencijom klizanja u negativan teritorij, predstavljaju problem za opstojnost čitavog niza financijskih institucija (banke, osiguravatelji, mirovinski fondovi) kojima se smanjuje prostor za ostvarivanje kakvih-takvih povrata na ulaganja. Dulje trajanje takvog trenda moglo bi gurnuti svijet u još neviđenu financijsku krizu. Strukturne reforme nisu samo hrvatska floskula, već se često čula i u Portorožu. I Slovenci je vrlo često rabe, ali kao i mi, uglavnom u teoriji. Kakva je uloga centralnih bankara u svemu tome? Preplavili su tržište novcem, a gospodarskog opravka nema. Čini se da njihove aktivnosti samo produžuju agoniju, dozvoljavajući političarima da stalno odgađaju reforme (fleksibilnije tržište rada, snižavanje opterećenja poduzetnika, racionalniji i jeftiniji državni aparat).

Lokomotiva gubi snagu

Rijetko je tko imun na priču „Mala lokomotiva“ (*The Little Engine That Could*) u kojoj je mala slabašna lokomotiva, u koju su svi sumnjali, zamijenila veliku, staru i bolesnu lokomotivu kako bi preko planine prevezla darove za djecu. U današnjem ekonomskom svijetu, središnji bankari postali su taj prijevoznik iz priče o Maloj lokomotivi. Sve od 2008. kada se Wall Street počeo rastakati, centralne banke

Danas centralne
banke sve više
nalikuju Maloj
lokomotivi

uporno pokušavaju skrenuti poljuljanu globalnu ekonomiju na kolosijek gospodarskog oporavaka – unatoč svim kritikama o težini preuzetog tereta. S vremenom ih je to učinilo suvremenim herojima. Sada već legendarne 2012. Mario Draghi, predsjednik ECB-a, izjavio je da će „učiniti sve što je potrebno“ za očuvanje eura, u cilju smirivanja panike na financijskim tržištima zbog opasnosti od raspadanja eurozone. Danas centralne banke sve više nalikuju Maloj lokomotivi. Unatoč silnim naporima, svjetska je ekonomija

ostala zaglavljena na tračnicama blizu finalne destinacije – realnog oporavka. Vrijednost često vrlo neuobičajenih mjera koje su centralne banke upregnule bit će predmet višegodišnjih rasprava, a sve više izlazi na vidjelo nedostatak „konjskih snaga“ u tim institucijama da doista spase globalno gospodarstvo. No, to nije zaustavilo pritisak ekonomista i ulagača na središnje banke da moraju učiniti još više. ECB je početkom ožujka snizio kamatne stope na rekordnu razinu i proširio

program otkupa obveznica (tzv. kvantitativno otpuštanje, eng. *quantitative easing*) s namjerom daljnjeg snižavanja. Od japanske centralne banke (BOJ) očekuju se široke mjere za buđenje uspavane ekonomije. Najava američkog Feda o postupnom dizanju kamatne stope, koja je već sedam godina blizu nule, naišla je na snažnu kritiku velikog broja analitičara. Stoga je čelnica Federalne rezerve Janet Yellen nedavno signalizirala da će podizanje kamatne stope ići sporije nego što je ranije najavljivano.

Jeftinije kune

I Hrvatska narodna banka je u trendu. Premda je na novčanom tržištu već duže vrijeme prisutan znatan višak likvidnosti, guverner Boris Vujčić je zbog pritiska dežurnih političko-monetarnih kritičara o neaktivnosti HNB-a odlučio „upumpati“ još novca u sustav. Tako je u veljači HNB krenuo sa strukturnim repo operacijama čime se bankama otvara mogućnost pristupa dugoročnijim jeftinijim izvorima kunske likvidnosti. Prvom aukcijom banke su od HNB-a posudile (uz jamstvo dužničkih vrijednosnih papira) 565 milijuna kuna po kamatnoj stopi od 1,8 posto na rok od četiri godine. Za ovu godinu planirane su još tri takve aukcije, što ovisi o kreditnoj aktivnosti banaka, odnosno o potražnji kredita. Problem je što korporativni sektor i građani već duže vrijeme imaju averziju prema kreditima. Nije da se građani ne bi zaduživali i trošili, ali dok nema novih radnih mjesta, a i ona koja postoje nisu sigurna, jasno je da pomaka neće biti. Kompanije pak manje investiraju zbog pada potražnje. U takvoj situaciji investirat će samo oni koji su konkurentni na izvoznim tržištima. A takvih nažalost nema previše. Izgleda da vapaj za još većim angažmanom centralnih banaka ima smisla. Američko tržište je u previranju, a gospodarstvo, premda snažnije od ostatka razvijenog svijeta, definitivno ne briljira. Europa i Japan koji se bore za gospodarski rast i suzbijanje deflacije su u lošijem stanju. Hrvatska je tek nedavno izašla iz recesije, a prognoze rasta kreću se u rasponima od 1,5 do 2 posto. U takvim okolnostima, središnje banke uobičajeno olabavljaju monetarnu politiku, čineći novac jeftinijim u cilju stimuliranja gospodarskog rasta i cijena. Činjenica da su vodeće svjetske ekonomije u tako lošem stanju upućuje na zaključak da jeftiniji novac ipak neće riješiti sve njihove probleme.

Problem je što korporativni sektor i građani već duže vrijeme imaju averziju prema kreditima

Kupnja vremena političarima

Ako ćemo biti totalno iskreni, središnji bankari drže na svojim lokomotivama puni gas već sedam godina. Kamatne stope na povijesno su niskim razinama, a u Japanu i eurozoni su čak zagazile u negativan teritorij (deponenti plaćaju banci

da im čuvaju novce). Sve u pokušaju poticanja poslovnih banaka i kompanija na snažniju kreditnu aktivnost. I dok Fed polako staje na kočnicu, ECB i BOJ nastavljaju s masivnim otkupom obveznica. Ne postoji konsenzus koliko je ta novčana injekcija doista pomogla realnoj ekonomiji – i jeli joj uopće pomogla. Zagovornici Fedove politike inzistiraju na tome da je politika jeftinog novca uspješno vodila SAD kroz Veliku depresiju u razdoblje stabilnog rasta s gotovo punom zaposlenošću. Ako ništa drugo, tvrde oni, Fed je sačuvao gospodarstvo od još dublje recesije. Oponenti pak krive Fed da je poticao dohodovnu nejednakost, ohrabrivao rastrošne vlade, doveo do napuhavanja dioničkog balona, poticao ekonomije u nastajanju, a da je pritom najmanje doprinio američkom oporavku. Čak ni službenici Feda nisu jedinstveni oko efekata vlastite politike. Dok jedni tvrde da su mjere doprinijele rastu zaposlenosti, drugi, poput Stephena Williamsona, potpredsjednika Federal Reserve Bank of ST. Louis, smatraju kako nema tragova da ja politika jeftinog novca doista postigla osnovni cilj Feda: inflaciju i stvarnu gospodarsku aktivnost. Limiti središnjih banaka najvidljiviji su u Japanu gdje je čelnik BOJ-a Haruhiko Kuroda od 2013. (kada je stupio na dužnost) pokrenuo širok skup mjera s namjerom suzbijanja kronične deflacije, poticanja kreditiranja i trošenja, s konačnim ciljem pokretanja gospodarskog rasta u ekonomiji koja stagnira već dva desetljeća. Bez obzira

Čak ni službenici Feda nisu jedinstveni oko efekata vlastite politike

na brzinu tiskanja novca, učinak tih mjera na japansku je ekonomiju bio neznatan. Gospodarstvo je 2014. ponovno završilo u recesiji, dok se BDP smanjio u dva od tri zadnja kvartala. Pritom nije došlo do znatnijeg porasta cijena. Ni ECB nije prošao puno bolje. Početkom 2015. Draghi je uhvatio korak s kolegama i započeo vlastiti program monetarnog popuštanja za obranu od japanskog modela deflacijske spirale. No, cijene u eurozoni smanjile su se na godišnjoj razini za 0,2 posto. Istovremeno je BDP porastao 1,6 posto u 2015, a očekivanja za ovu godinu nisu ništa bolja. Stopa nezaposlenosti drži se kontinuirano na 10 posto.

Novac treba trošiti

U međuvremenu pojavili su se indikatori da su centralne banke otišle predaleko. U Japanu je politika BOJ-a toliko izobličila cijene da je početkom ožujka vlada prvi put u povijesti prodala desetogodišnje obveznice s negativnim prinom. Ulagачi su donijeli investicijsku odluku koja u normalnim okolnostima nije logična – posudili su vladi novac i platili za tu privilegiju. Time su zapravo usporili nužnost japanske vlade, najzaduženije u razvijenom svijetu, da zauzda svoj dug. Stručna javnost boji se da će okruženje negativnih kamatnih stopa u Japanu i Europi naštetiti potrošačkom raspoloženju i zdravlju banaka. Čak i među drugim središnjim bankarima raste zabrinutost zbog odluka njihovih europskim i japanskim kolega. Tako se guverner Bank of England, Mark Carney nedavno požalio da će negativne kamate dovesti

do slabljenja valuta (pojeftinjuje izvoz), što će pojedinim zemljama pomoći da profitiraju na teret drugih. Izgleda da smo u očajnoj potrazi za načinom oživljavanja globalnog gospodarstva zaboravili na ono što smo učili na fakultetima. Monetarna politika jest i uvijek će biti indirektna znanost. Centralne banke mogu upumpavati novac u gospodarstvo, ali ako ga ulagači, kompanije i potrošači ne koriste za gradnju tvornica, poduzetništvo ili kupnju automobila, rijeka novca neće potaknuti gospodarski rast. Na kraju krajeva tu je bitna i potražnja, a ne samo ponuda. Upravo je to pošlo u krivo u Japanu, a moglo bi i drugdje.

Nema rasta bez reformi

Deflacija nije samo uzrok gospodarske paralize nego i simptom dubljih ograničenja ekonomskog rasta. Japanske su kompanije preopterećene visokim troškovima i kompliciranom birokracijom, a usto vezane zastarjelom praksom da bi bile u stanju iskoristiti prednosti jeftinog novca. To samo pokazuje da tiskanje novca ne može zamijeniti nužne reforme u realnoj ekonomiji. Japanski premijer Shinzo Abe oslonio se na guvernera Kuroda u pitanju rješavanja ekonomskih problema, za koje nije imao političke volje (ili snage) da ih pokuša riješiti. Reformsko krilo njegove političke platforme, znano pod imenom abenomika, dovelo je do određenog napretka, primjerice pristupom Transatlantskom trgovinskom i investicijskom sporazumu i jačanjem korporativnog upravljanja. No, u stvarnosti nije adresirao ozbiljne probleme koji sputavaju rast i blagostanje, poput dualnog tržišta rada koje previše radnika osuđuje na privremene poslove s malo obuke ili prilika za napredak. Isto se dogodilo u Europi, gdje Draghijev trud nisu pratili politički lideri. Opsesivna politika štednje kao odgovor na dužničku krizu, čiji je predvodnik njemačka kancelarka Angela Merkel, nije praćena europskim reformskim mjerama za jačanje ekonomskog rasta (uklanjanje preostalih barijera unutar zajedničkog tržišta). U SAD-u je Yellen mogla profitirati od podrške iz Washingtona, no Kongres je bio prezauzet drugim stvarima da bi se bavio mjerama za poticanje nacionalne konkurentnosti. Treba biti fer prema Yellen, Draghiju i Kurodi i priznati da smo od njih očekivali više. Centralni bankari jednostavno ne mogu sami riješiti naš gospodarski problem, bez obzira koliko se trudili. U konačnici, slabašan postrecesijski oporavak greška je političkog vodstva.

Središnji bankari imali su snage i volje krenuti u proboj i herojski su preuzeli teret – koji se pokazao preteškim. Njihova lokomotiva jednostavno je ostala bez snage. Tu bi na scenu trebala stupiti politička elita i suočiti se s realnošću provođenja promjena. Nažalost, naša vlada, premda formirana na obećanju reformi, zaokupljena je unutarnjim neslaganjima i trzavicama i ne bavi se onim što ju je dovelo na vlast – strukturnim promjenama. Monetarna politika kupuje Vladi vrijeme, ali kao što smo se mogli uvjeriti iz iskustava drugih, to nije i ne može biti rješenje. Poput drugih centralnih banka i HNB će uskoro ostati „bez daha“.

REFORME

Političari, učite od liječnika!

Nakon što se 1950-ih počeo primjenjivati postupak dvostruke slijepa procjene u korištenju lijekova, život pacijenata osjetno je manje ugrožen. Slična metoda može biti djelotvorna u drugim područjima društvenoga djelovanja: reformama obrazovanja, pravosudnog sustava, ekonomske politike...

Piše: Mario Ribar

U (lošim) kaubojskim filmovima i naročito TV serijama često nam prikazuju umješne liječnike koji spašavaju život glavnim junacima, vadeći metke i izvodeći ozbiljnije zahvate kakvih se ne bi posramili ni današnji vrhunski kirurzi. Međutim stvarnost je bila posve drukčija od fikcije. Uz zrnce cinizma moglo bi se tvrditi kako je do 20. stoljeća pacijentima prijetila veća opasnost od liječnika nego od bolesti. Liječnički tretmani bili su bezvrijedni, često i pogubni. „Junački postupci“ kao što je puštanje krvi ili čišćenje stolice nerijetko su uzrokovali smrt. Tek su otkrića mikroorganizama, cijepjenje i antibiotici (da se ne spominje pranje ruku) liječnicima dali oružje koje ubija uzročnike bolesti a ne pacijente. Ali barem toliko života spašava se nedavnom inovacijom, postupkom nazvanim dvostruka slijepa provjera. Zamisao postupka jednostavna je, a provodi se davanjem lijeka slučajno odabranim pacijentima, dok ostali kontrolni dobivaju standardnu njegu. Prije uvođenja te metode DSP-a 1950-ih liječnicima je bilo lako tvrditi da su pacijenti koji su umrli otišli na drugi svijet unatoč njihovu maksimalnom trudu, a preživjeli njima duguju što su izbjegli smrt. Liječnik je mogao nauditi pacijentu i nikad ne posumnjati u metodu svoga liječenja. Sada se gotovo svi lijekovi prije široke uporabe testiraju na opisani način.

Metoda i za suzbijanje siromaštva

Ono što djeluje u suzbijanju bolesti može djelovati i u borbi protiv siromaštva. U proteklih desetak godina humanitarne organizacije i vlade u zemljama u razvoju primjenjuju spomenutu metodu. Potaknute su donatorima i filantropima koji žele imati dokaz da se njihov novac valjano koristi. Nedavno su dva istraživača objavila

rezultate spomenutoga postupka u dva programa koja su pribavila siromašnim ljudima skromnu imovinu (najčešće kravu ili koze) i pouku kako će njome najbolje upravljati. Rezultati su bili impresivni: u Indiji su primaoci živjeli mnogo bolje pet godina nakon uvođenja programa. Što je još važnije, pokusi su pokazali da su programi pomoći donijeli poboljšanje, a ne neki drugi činitelj.

Ipak, i primjena postupaka nasumične kontrole ima ograničenja. Primjena je nemoguća kada intervencija obuhvaća svakoga bez iznimke (primjerice promjena kamatnih stopa), a neetična je kada se znade da je štetna (liječnici koji žele znati koliko je pušenje zaista nezdravo ne mogu tražiti od ljudskih pokusnih kunića da zapale cigaretu). Ali najveći je problem takvih postupaka u tomu što se ne primjenjuju dovoljno često.

Izborni ciklus jedan je od razloga zbog kojeg političari izbjegavaju provjeru nasumične provjere djelotvornosti. Rigorozna ocjena nove politike često je dugotrajna, a reformatori žele rezultate prije slijedećih izbora. Većina političara uvjereni su u valjanost svojih planova i ne vide mnogo opravdanosti u trošenju vremena i novca da bi dokazali koliko su (ili nisu) u pravu. Nerijetko ih nije ni briga koliko su djelotvorne mjere što su ih uveli – sve dok traje privid da nešto rade. Stroge zatvorske osude stvaraju dojam kako je vlada učinkovita iako na uspijeva smanjiti razinu kriminala. Vrlo visoki porezi na najviše zarade mogu biti popularni makar i ne donose naročit dodatni prihod državi.

Većina političara uvjereni su u valjanost svojih planova i ne vide mnogo opravdanosti u trošenju vremena i novca da bi dokazali koliko su (ili nisu) u pravu

U raljama demokracije

Liječnici barem žele učiniti nešto dobra, ali i oni su bili spori u primjeni nasumičnog postupka. Mnogi od njih žestili su se protiv nečega što su smatrali ocrnjivanjem vlastite profesionalne prosudbe, a zbunjivala ih je i etičnost uskraćivanja obećanja novog liječenja slučajno odabranim pacijentima. Prihvatili su novu metodu tek kada su uvidjeli da su mnogi ustaljeni postupci škodljivi, a navodno obećavajući novi lijekovi se često pokazali beskorisnima. Sada liječnici nasumični postupak provjere prihvaćaju kao dokaz zlatnog standarda.

Živjeti u modernoj demokraciji znači biti podvrgnut eksperimentima političkih upravljača od kolijevke do groba. Od obrazovanja se očekuje da oblikuje čestita građanina, a sudska bi presuda trebala popraviti nekoga tko je skrenuo stranputicom. Ali bez dokaza provođenja takvih postupaka u školama i zatvorima jedva da je išta bolje od liječnika koji su se oslanjali na pijavice i puštanje krvi. Građani kao i pacijenti zaslužuju znati da su postupci kojima su podvrgnuti djelotvorni.

Zaustavljen kontejnerski gigantizam

Današnji kontejnerski brodovi, dugački kao četiri nogometna igrališta, prenose gotovo 200 puta više spremnika od svojih prethodnika prije šest desetljeća, ali čini se da tržišne okolnosti čine nerentabilnim nastavak gradnje sve većih divova

Piše: Drago Kojić

Hrvatska brodogradilišta svojedobno su bila svjetska velesila, ali samo isporučenom tonažom, nikad zaradom. Neka od njih, s preostalim, bitno manjim proizvodnim potencijalom, pokušavaju se snaći u bitno izmijenjenim okolnostima, što nije lako jer pomorsko je tržište vrlo hirovito. Primjerice, niska cijena nafte osjetno je smanjila potražnju tankerskih plovila (koriste se i za skladištenje suvišnih količina tekućih goriva), a nisu naročito povoljne prilike ni u drugim sektorima pomorskoga prometa.

Donedavna opća utrka u gradnji i korištenju sve većih kontejnerskih brodova vjerojatno je na izmaku, barem za dogledno razdoblje. Dosad je važno pravilo:

Što veći brod to jeftiniji prijevoz pojedinačnoga kontejnera ili spremnika

što veći brod to jeftiniji prijevoz pojedinačnoga kontejnera ili spremnika. Prijevozni kapacitet najvećih kontejnerskih brodova udvostručen je od 2000. Savjetnička kuća Drewry Shipping Consultants procjenjuje da bi nastavak nadmetanja u gradnji takvih plovila nametnuo tolike troškove lukama u kojima pristaju da bi se poništile sve prednosti što ih donose velike dimenzije. Istraživanje Drewryja uslijedilo je nakon što su brodarski prijevoznici uložili milijarde dolara u sve veće brodove od izbijanja financijske krize, što je izazvalo nevolje cijelom sektoru. Brodari su morali ne samo pribaviti

stotine milijardi dolara za kupnju velikih brodova nego su suočeni sa strmoglaviim padom zarade jer je bujanje flote prouzročilo osjetno veću ponudu od potražnje kontejnerskih brodova, dakle i pad vozarina.

Rentabilnost diktira dimenzije

Prije šest desetljeća kontejnerski su brodovi bili skromnih dimenzija u odnosu na današnje dimenzije. Tako su plovila tipa Ideal X iz 1956. bila dugačka 160 metara s prijevoznim kapacitetom od 100 TEU (ekvivalent količine tereta u kontejneru od 20 stopa, iako današnji veliki brodovi uglavnom koriste dvostruko veće spremnike, od oko 40 stopa). Plovila tipa MSC Oscar iz 2015. imaju prostora za 19.224 TEU. (Dužinski su rekorderi sa 400 metara brodovi tipa Maersk McKinney Meller iz 2013. ali im je prijevozni kapacitet nešto manji.) Prilična je vjerojatnost da će spomenuti rekorderi ostati nedostižni tijekom duljeg razdoblja iz komercijalnih, a ne tehnoloških zahtjeva koji također nisu zanemarivi. Prije samo 15 godina najveća su plovila mogla prevoziti „samo“ 8000 TEU. Najveći kontejnerski brodovi vlasništvo su Mediterranean Shipping Company.

Danska kompanija AP Meller-Maersk, koja ima najveću ukupnu svjetsku kontejnersku flotu, upozorila je nedavno (u veljači) da današnji činitelji stvaraju znatno nepovoljnije tržišne uvjete od onih u financijskoj krizi 2008-09.

Tim Power, operativni direktor tvrtke Drewry, izjavio je u Financial Timesu da su njihovi stručnjaci izračunali ukupne troškove pretovara kontejnera na nekoliko tipova brodova i utvrdili djelotvornost uštede na najvećima od onih koji su u plovidbi. Zatim su napravili simulaciju za još veća plovila s potencijalnim kapacitetom od 24.000 TEU, dužinom većom od 400 metara i širinom većom od današnjeg maksimuma (59 metara).

Prije samo 15 godina najveća su plovila mogla prevoziti „samo“ 8000 TEU

Pretrpane luke

„Ako uvedete plovila s 24.000 kontejnera, ukupan sustav postaje skuplji“, kaže Power. „Troškovi pretovarnog terminala rastu i poništavaju uštede što ih polučuju brodari svojim poslovanjem.“

Istraživanja će imati posljedice na svjetsku trgovinu jer pretpostavlja prestanak rezanja troškova što su ih donosili sve veći brodovi. Viši troškovi odraz su niza činitelja. Tako na primjer dizalice u mnogim lukama ne mogu dosegnuti sve dijelove brodova, kojima se širina povećavala brže od dužine. Neke luke suočene su s dodatnim troškovima jer moraju povećavati dubinu mora uz obalu, kako bi mogli pristati i najveći brodovi kojima je i gaz natprosječan, a druge su suočene s problemom zakrčenosti pretovarujući istodobno na tisuće kontejnera.

Prošle godine je ozbiljna pretrpanost američkih luka na zapadnoj obali djelomice bila posljedica uvođenja većih plovila na rutama prema nedovoljno sofisticiranim pristaništima. Prema riječima Powera, nastale promjene i one koje se naziru ukazuju na prestanak nadmetanja u uvođenju sve većih brodova, što bi zapravo trebalo

biti povoljno za ukupno poslovanje. „Kada ne moramo uvoditi nove brodove s povećanim dimenzijama, moći će se uvesti više reda u naručivanju i uravnotežiti ponudu i potražnju te vratiti profitabilnost.“

Razvedranje nije na vidiku

Iako su nevolje kontejnerskog prijevoza najviše naglašene zbog same činjenice što čini 60 posto ukupnoga pomorskog prometa, ni ostali dijelovi svjetskoga brodarstva nemaju miran san.

Najveća tvrtka brodskih agenata Clarkson o izgledima brodarstva govori vrlo suzdržano, spominjući ozbiljne izazove bez naznaka skorašnjeg razvedranja. Andy Case, glavni direktor te britanske tvrtke, razlaže to gledište: „Izazovi s kojima se suočavaju globalna broderska tržišta nastavljaju se u ovoj godini. Makroekonomski okoliš i dalje je vrlo neizvjestan.“

Nemaju razloga za slavlje ni brodovlasnici specijalizirani za prijevoz rasutog tereta, u tzv. bulk carrierima. Od početka financijske krize do prošle godine indeks bulk carrieria – mjerilo vozarina brodova koji prevoze takvu robu, uglavnom željeznu rudu i ugljen – strmoglavio se 95 posto. Mnogi sudionici u tom poslu nadali su se da će se prilike poboljšati ali zasad se optimizam nije ostvario. Prekapacitiranost je glavni uzrok tako niskih vozarina, a u pozadini nalazimo neozbiljno ponašanje nekih sudionika koji su sve stavljali na kartu nastavka kineskoga ekonomskog uspona dvocifrenim stopama. Nakon što je ekonomski div usporio svoj razvojni ritam, cijele flote koje su građene kako bi prevozile željeznu rudu, npr. iz Brazila, morale su se usidriti. Sol na ranu stavlja činjenica što, za razliku od kontejnerskoga brodarstva, vlasnici bulk-carrieria ne mogu računati na smanjivanje troškova okrupnjavanja. Dijelom zbog izostanka suradnje prijevoznika, ali i zato što jedva da je moguće naći profitabilne kompanije u tom sektoru s dovoljno financijske snage da budu nositelji objedinjavanja pa se može računati s brojnim stečajevima.

Plovidba važnija od života

Ipak, koliko god se stvarnost činila besperspektivnom, brodovi će se i dalje graditi i plovidba se neće usporavati jer nema zamjene za prijevoz globalne robne razmjene. Mnogi će biti žrtve, ali bit će, kao uvijek, sretnih dobitnika. Uostalom, drevna izreka: *Navigare necesse, vivere non necesse* (Ploviti je potrebno, živjeti nije potrebno, što je latinski prijevod grčkih Pompejevih riječi koje navodi Plutarh u Životu Pompejevu i ujedno je lozinka grada Bremena) još nije opovrgnuta i nisu joj naudile tehnološke novotarije koje su plovidbu učinile bržom, lakšom i djelotvornijom, još više neophodnom nego prije više od dva milenija. A i hrvatsko će brodarstvo pa i brodogradnja valjda opet doživjeti plodnija razdoblja od današnjih.

Ishodište modernoga poduzeća

Poslovni model koji je sredinom 19. stoljeća razvijen u lovu na najvećeg sisavca na planetu u luci New Bedford, u državi Massachusetts, uvelike je pridonio usponu kapitalizma. Primjenjuje se i danas, naročito u bujanju novih poduzeća visoke tehnologije, tzv. startupa.

Piše: Drago Kojić

Kitolov danas ne predstavlja ni približno tako važnu djelatnost kao prije dva stoljeća kada je zapravo bio u temeljima poduzetništva. Zapravo više i ne postoji. Malo industrija sadrže toliko dramatičnosti i rizika kao što ih nalazimo u nekadašnjem lovu na najvećeg sisavca na našem planetu. Posljednje putovanje broda Essex, koje je inspiriralo Hermana Melvillea da napiše klasik „Moby Dick“ (po kojemu je snimljen istoimeni film s Gregory Peckom u naslovnoj ulozi) i danas je izazov za intelektualno komercijalne stvaraocice te je nedavno snimljen još jedan film na isti predložak s naslovom „U srcu mora“ (In the Heart of the Sea) i predočava osjećaj užasa što su ga pretrpjeli protagonisti događaja. Brod je krenuo iz luke Nantucket 1919. i plovio dulje od jedne godine prije nego što ga je uništio kit kojega je posada pokušavala uloviti. Posada od dvadeset članova preživjela je potonuće broda, ali se zatekla u Tihom oceanu nošena strujom i valovima te se smjestila u tri čamca, s malo hrane i vode. Trojica su odlučila ostati na nekom nenaseljenom otoku, odakle su spašeni tri mjeseca kasnije, na rubu skapavanja od gladi. Ostali su se odlučili na plovidbu čamcima, nadajući se da će se domoći Južne Amerike, ali su umirali jedan za drugim. U početku su brodolomci tijela svojih kolega bacali u more a zatim su počeli jesti leševe. Kad nije bilo leševa vukli su slamku da odluče koga će između sebe ustrijeliti i pojesti. Na koncu su od 17 brodolomaca spašena samo trojica, a bili su u deliriju i nisu shvaćali što se događa.

Flota s 900 brodova

Što je moglo navesti ljude da se upuštaju u neizvjesnosti kitolova koji je nerijetko uključivao opasnosti ne mnogo blaže od opisanoga stradanja broda Essex i

njegove posade? Glavni motiv bio je nevjerojatno visoka zarada koja se mogla ostvariti u tom biznisu. Gideon Allen & Sons, sa sjedištem u New Bedfordu, država Massachusetts, ostvarivao je 60 posto na godinu tokom većeg dijela 19. stoljeća, financirajući pohode u kitolov – što je najvjerojatnije najbolji poslovni učinak bilo kojeg poduzeća u američkoj povijesti. Spomenuta je tvrtka bila najuspješnija među brojnim konkurentima, ali i ukupna zarada u biznisu kitolova New Bedforda od 1818. do 1892. iznosila je prosječno 14 posto na godinu što je impresivno po bilo kojem mjerilu.

Kitolov je praktički iščezao kao industrija nakon što su mineralna goriva zamijenila kitovo ulje

New Bedford nije bio jedina kitolovna luka u SAD-u – niti je Amerika bila jedina država koja se bavila tim unosnim poslom. Prema istraživanju objavljenom 1859. od oko 900 brodova koji su aktivno sudjelovali u kitolovu 1850. čak 700 bilo je američkih, a 70 posto od tih imalo je kao matičnu luku New Bedford. Lovci na kitove tog gradića dominirali su tom industrijom i polučivali goleme profite zahvaljujući primjeni nove tehnologije koja je zadržala

aktualnost do našeg doba. Nisu oni izumili novi tip broda ili novi način traženja kitova. Umjesto toga razvili su novi poslovni model koji se pokazao ekstremno djelotvornim u privlačenju i upravljanju kapitalom i kvalificiranim radnicima, unatoč znatnom riziku za obje te kategorije. Kitolov je praktički iščezao kao industrija nakon što su mineralna goriva zamijenila kitovo ulje. Ali poslovni ustroj što je nastao u New Bedfordu ostao je važan sve do naših dana. Bez toga tehnološki uzleti 1990-ih i gomilanje današnjih startup poduzeća ne bi bilo moguće.

Po uzoru na istočnoindijske kompanije

Većina povjesničara porijeklo modernoga poduzeća vidi u nastanku Nizozemske istočnoindijske kompanije (Dutch East India Company) i njezinom britanskom ekvivalentu. Spomenute i druge kompanije koje su slijedile dobivale su državne monopole na određenu robu ili za određena područja. To je zakonski podupiralo njihov status koji im je dopuštao da prodaju dionice građanima, što je pomagalo i uzdizanju burza. Menadžeri takvih multinacionalnih poduzeća bili su profesionalci s malim udjelom vlasništva. Zaposlenici na nižim razinama nisu imali dioničkoga udjela.

Uklanjanjem ovisnosti o pojedinačnim vlasnicima ili menadžerima takva su poduzeća postala samoodrživa. Ali njihovi monopoli uplitali su ih u politiku i neizbježno dovodili do korupcije. I nizozemska i britanska istočnoindijska inačica na kraju su zatražile od vlada da ih izvlače iz škripca – što je navika koje se velike kompanije nikad nisu odrekle.

Kitolovna industrija uvela je radikalno drukčiji pristup. Bio je to jedan od prvih pokušaja hvatanja u koštac s teškoćama usklađivanja inicijativa među vlasnicima, menadžerima i zaposlenicima, kako navode Tom Nicholas i Jonas Peter Akins, profesori na Harvardskoj poslovnoj školi. U tom modelu nije bilo državne potpore. Menadžeri su držali velike udjele u kompanijama, što ih je uvelike motiviralo da vode računa o interesima šačice vanjskih investitora. Njihovi su udjeli čuvani putem brižljivo stvorenog konzorcija i njima se rijetko trgovalo. Svi su bili, barem financijski, na brodu tijekom cijelog putovanja. Posada je plaćana iz profita, što je svim članovima davalo motiv da pridonese što većem uspjehu plovidbe. To je omogućavalo spuštanje odlučivanja do najniže točke na kojoj je bilo važno, na zapovjednika i posadu u napornom lovu, kada su rizik i dobit bili opipljivi.

Razdioba zarade i – rizika

Na vrhu hijerarhije u New Bedfordu bio je agent ili tvrtka agenata kao Gideon Allen, odgovorna za kupnju i opremu broda, unajmljivanje posade i prodaju ulova. Kako bi dali poticaj da se poluče najbolji mogući poslovi, agenti su stavljali na dražbu znatan dio investicije. Oni s najvećim ugledom dobivali su povoljnije uvjete od drugih investitora. Kapetani koji su vodili igru kad je brod bio na moru često su i sami ulagali kapital. Sličan sustav poticaja primjenjuje se i u današnjem biznisu u različitim poslovima kada i menadžment sudjeluje u investicijama.

Investitori su dobivali polovicu do dvije trećine zarade. Ostatok se dijelio na posadu. Kapetan je mogao dobiti dvanaesti dio od ostatka zarade. U Melvilleovu romanu Ishmael, koji je bio nov u biznisu, u početku je dobivao ponudu da mu pripadne 777-mi dio ostatka profita, ali je uspio iskamčiti tristoti dio. Iako bi to vjerojatno bila vrlo skromna naknada, ipak je predstavljala udio, kao i mjerilo za buduću plaću. Ishmaelov prijatelj Queequeg, kanibal s otoka u Južnom moru, dobio je devedeseti dio jer je bio vješt u rukovanju harpunom. Potražnja iskusnih članova posade bila je toliko visoka da je Essexov zlosretni kapetan, George Pollard odmah dobio drugo mjesto po zapovjednoj odgovornosti na brodu koji ga je spasio (koji je kasnije također potopljen).

Svi sudionici u pothvatu težili su što prije dobiti zaradu, ali nije bilo umjetnih rokova plaćanja – ništa nalik na ono što se danas naziva „kvartalni kapitalizam“. Kada su se proriјedili kitovi u lako dostupnim područjima, posade iz New Bedforda raštrkale su se po područjima svih oceana, makar ekspedicije trajale i po nekoliko godina.

Unatoč potonućima povoljan učinak

Kako bi spriječile da budu uništene s nekoliko katastrofalnih putovanja, kitolovne tvrtke investirale su u više istodobnih ekspedicija, slično kao što današnji vlasnici investicijskog kapitala raspršuju rizik u više pothvata. Istraživanje objavljeno 1997.

zaključilo je da je od 787 brodova porinutih u New Bedfordu tijekom 19. stoljeća 272 potonulo ili je uništeno. Poduzeće kojemu je vlasnik bio George Howland bilo je slično drugima: od 15 brodova četiri do devet bilo je na moru u svakom trenutku. Jednog je potopio kit, dva su spalile posade, jedan je uništila konfederacijska topovnjača za vrijeme američkoga građanskog rata, a pet je napušteno u arktičkome ledu. Ipak, Howland je 1852. umro kao milijunaš.

Na ruku unosnom poslovanju išla je činjenica što su većina angažiranih u kitolovu u New Bedfordu, bili kvekeri koji su cijenili štedljivost a odbacivali razmetljivost. To im je ne samo olakšavalo da upravljaju vlastitim kapitalom, koji je bio potreban za financiranje putovanja, nego i da pobijede druge investitore. Hetty Howland Green, jedna od najbogatijih agentica, navodno je sama sebi pravila obuću i imala samo jednu haljinu.

U prilog im je išlo i to što su bili bez predrasuda; zapošljavali su svakoga tko je mogao pridonijeti njihovim pothvatima. Možda je najvažnija tehnološka inovacija što je primijenjena u kitolovu New Bedfordu bio „Temple Toggle“, vršak harpuna što ga je smislio Lewis Temple, bivši rob u Virginiji.

Ali glavna je imovina kitolovaca bio njihov poslovni model. Zakoni šest američkih država 1830-ih odobravali su povlastice kitolovnim korporacijama da pribavljaju kapital javnom prodajom dionica. Niti jedan od šest zakona nije preživio 1840-te. „Razvučena struktura vlasništva korporacija i njihovi mali dionički udjeli, umanjili su poticaje menadžera da svoju ulogu obavljaju revnije“, drži Eric Hilt na koledžu Wellesley. Uz izdatke za kupnju, opremu i slanje broda u opasni ocean, veza između rizika i nagrade trebala je biti tješnja.

Ograničena nepristranost

Sustav razdiobe onoga što je ostalo za plaće mogao je ispasti nepovoljno za posadu. Nastojeći smanjiti potražnju radnika, beskrupulozni kapetani navodno su pri povratku kući znali pojedine članove posade iskrcati daleko od domovine. (Slično isključivanje zaposlenika, navodno, nije strano ni suvremenim tehnološkim startup tvrtkama prije isplate dohotka.) Bilo je i drugih metoda za varanje članova posade, npr. prisiljavalo ih se da kupuju odjeću po višim cijenama ili plaćaju lihvarske kamate na akontaciju svojih plaća. A i nepristranost je znala biti ograničena: iako crni mornari nisu bili diskriminirani prema bijelcima u plaći, tretirani su s manje uvažavanja u drugim pojedinostima, dobivajući manje hrane i lošiji smještaj.

Ipak, sustav New Bedfordu bio je neporecivo djelotvoran. Ubrzo je „očistio“ ocean od kitova, iako su se za pustolovne pojedince otvarale nove mogućnosti upuštanja u rizik, npr. traženje zlata u Kaliforniji. Isti industrijski rast koji je u početku pribavljao kapital i profite kitolovnoj aktivnosti na koncu je lokalnom kapitalu donio prilike privlačnije od kitolova. Dake, kad je zarada iščezla, brodske posade i kapitalisti su se okrenuli drugim poslovnim pothvatima. Ali poslovna praksa što su je razvili primjenjuje se još uvijek u visokorizičnim, visokodohodovnim industrijama.

Tuđa sreća – naša nesreća

Najnovija istraživanja sugeriraju da se novcem zaista može kupiti nešto barem prolazne sreće, ali samo na račun onih kojima je uskraćena.

Piše: Srećko Bilić

„Otvorite li prozor ući će svjež zrak, ali i muhe.“ Tako je svojedobno Deng Xiaoping komentirao dobre i loše posljedice otvaranja kineske privrede. Većina ljudi smatra ekonomski rast i rast dohotka poželjnim. U to se mi Hrvati svakodnevno možemo osvjedočiti kada nas politički lideri s nedovoljno ekonomskog potencijala uvjeravaju da će oni upravo to postići. Valjda nakon što se prestanu prepucavati o tome kada je i kako završio Drugi svjetski rat. Ostavimo naše lidere neka uživaju u uzajamnom nadmudrivanju.

Ipak, valja imati na umu da rast ima i neke negativne posljedice, u što se mi baš i nismo mogli uvjeriti jer nam sve pada, a raste samo ravnodušnost. Dakle, pri ekonomskom usponu porodice se razdvajaju, mlade osobe odlaze u gradove za boljim životom. Radna mjesta postaju nesigurnija kada se liberaliziraju tržišta rada. Rastuća nejednakost može uznemiriti čak i one koji postaju bogatiji. Ne treba se onda previše čuditi što je zadovoljstvo prosječnog Kineza palo u početku ekonomskog buma potaknutog Dengovim reformama, prije nego što je opet poraslo kada je ubrzan rast. Tako barem zaključuje Richard Easterlin na Sveučilištu Južne Kalifornije (University of Southern California) u istraživanju što ga je objavio u suradnji sa svojim kolegama.

Depresija smanjuje produktivnost

Taj je autor stekao golemu popularnost još 1974. kada je objavio hvaljen i osporavan rad, tvrdeći da rastući dohodak ne čini ljude sretnijima. Od tada, unatoč očitom napretku, ekonomisti se prepiru o tomu koliko stvarno zadovoljstvo donosi bogaćenje. Spomenuto istraživanje iz 2012. obuhvatilo je niz zemalja kroz dulje razdoblje, zaključivši da postoji veza između rasta dohotka i zadovoljstva. Međutim nije razjašnjeno donosi li novac sreću ili sreća stvara novac.

Andrew Oswald, Eugenio Porto i Daniel SgROI na Sveučilištu Warwick drže da je sreća na prvom mjestu. Depresivni su radnici manje produktivni i manje zarađuju, a visoki dohoci i sreća mogu imati istu svrhu i – uzroke. Oni s velikom mrežom prijatelja sretniji su u životu i nalaženju bolje plaćenih radnih mjesta.

Jedan od načina utvrđivanja uzroka i posljedice jest nasumično promatranje. Mogle bi se u tu svrhu koristiti lutrije koje na temelju puke slučajnosti dodjeljuju dodatnu imovinu, ali u većini zemalja tek malobrojne osobe kupuju srećke. Rješenje bi moglo biti da ekonomisti izvode vlastite eksperimente, nasumično dijeleći dobitke među stanovništvom. U bogatim zemljama bilo bi preskupo imitirati lutriju, u siromašnima to već čine neke dobrotvorne organizacije.

Lutrijski eksperiment

Centar Busara za ekonomsko ponašanje u Nairobiju (Kenija) vodi eksperimente, a sudionici su stanovnici siromašnih četvrti i seoskih područja. Istraživači su promatrali rezultate programa nalik na lutriju u ruralnom dijelu Kenije, gdje je slučajni uzorak

od 503 kućanstva u 120 sela odabran za dodjelu do 1525 dolara. Prosječan transfer iznosio je 357 dolara što je bilo gotovo dovoljno da udvostruči imovinu prosječne seoske obitelji. Istraživači su mjerili blagostanje i zadovoljstvo prije i poslije transfera novca, primjenjujući nekoliko metoda. Ispitali su ih o zadovoljstvu životom, promatrali su kliničku depresiju i testove kortizola u slini, hormona koji se povezuje sa stresom.

Kao što se i očekivalo oni kojima je doznačen novac iskazivali su veće zadovoljstvo svojim stanjem nakon što je pošiljka stigla. Pala je razina kortizola i depresije.

Međutim, osjetno je splasnulo zadovoljstvo onih stanovnika koji nisu dobili ništa kada su njihovi susjedi odjednom postali imućniji. Pad zadovoljstva što ga je izazvalo 100

dolara koje je dobio nečiji susjed bio je veći od porasta zadovoljstva onoga komu je suma uručena. Što je veća suma dodijeljena drugima u njihovu selu, to je veće bilo nezadovoljstvo onih koji su ostali praznih ruku.

Prosječan transfer iznosio je 357 dolara što je bilo gotovo dovoljno da udvostruči imovinu prosječne seoske obitelji

Hedonistička prilagodba

I ogorčenje i radost što ih je prouzročio dar s neba bili su prolaznog trajanja. Efekti promjena ljudskih (ne)prilika iščezavaju nakon što se na njih naviknu. To je pojava koju ekonomisti nazivaju „hedonističkom prilagodbom“. Najveće su promjene zadovoljstva uočene na polovici eksperimenta, a godinu kasnije sreća dobitnika i onih koji nisu dobili ništa vratila se na početnu razinu.

ACTION FOR HAPPINESS

“ I will try to create more happiness in the world around me ”

Uostalom, nije nejednakost toliko mučila one kojima je bio uskraćen iznenadan dobitak koliko imovno zaostajanje za onima kojima se posrećilo.

Proučavanje što ga je provela Ada Ferrar-i-Carbonell o životnom zadovoljstvu u Njemačkoj moglo bi objasniti reagiranje Kenijaca. Ona je zaključila da postoji asimetrija u načinu na koji se ljudi uspoređuju s drugima. Skloni smo promatrati isključivo one kojima je bolje nego nama, umjesto da razmatramo svoj položaj unutar šireg spektra. Kada se imovina drugih poveća reagiramo negativno, ali kada se nama sudbina nasmiješi nastojimo se mjeriti s onima koji još uvijek imaju više nego mi. Drugim riječima, nikad nismo zadovoljni jer se brzo naviknemo na ono što smo ostvarili. Možda je upravo to ono što ljude potiče da više zarađuju, a privrede da rastu. Još samo da nađemo ono što će natjerati upravljačku eliti da s više ambicija približi ovu našu Hrvatsku onima kojima je bolje od nas. Ne zavišću nego stvaralaštvom i inventivnošću.

Zamke i rizici novog puta

Dolaskom na vlast konzervativne stranke Pravo i pravda Poljska zaoštrava odnose s EU i stranim kapitalom. Obećano je snižavanje praga za odlazak u mirovinu, besplatni lijekovi za starije, dječji doplatak za svu djecu. Sve to treba financirati pa se uvode porezi bankama i trgovačkim lancima. Drugi mirovinski stup je već načet i pitanje je vremena kada će i preostali novac završiti u državnoj kasi.

Piše: **mr.sc. Darko Horvatin**

Zahvaljujući vitalnosti svojih poduzetnika, velikom internom tržištu i rastu izvoza, Poljska je jedna od rijetkih zemalja EU koja je kroz financijsku krizu prošla neokrnuto. Velik doprinos gospodarskom uspjehu dali su mali i srednji poduzetnici koji generiraju gotovo 50 posto BDP-a. BDP po stanovniku se sa 9.987 eura u 2011. popeo na 11.253 eura na koncu prošle godine. Kroz proteklih pet godina zabilježen je gospodarski rast po prosječnoj stopi od tri posto, potican domaćom potrošnjom i rastom izvoza. Stopa nezaposlenosti niža je od 10 posto, budžetski deficit 3 posto, a udio javnog duga u BDP-u 50 posto. Brojke su to o kojima većina članica EU (pa tako i Hrvatska) samo može sanjati. U protekla dva izborna mandata zemlju je vodila vlada umjerenog centra. Hoće li se nakon nedavne promjene vlasti dogoditi i promjena pozitivnih gospodarskih trendova?

Od uzora do problema

Naime, nakon što je konzervativna i euroskeptična stranka Pravo i pravda (PiS) osvojila većinu na poljskim parlamentarnim izborima koncem prošle godine, ta je zemlja počela zadavati glavobolju čitavoj Europi. Od uzora europskih integracija pretvorila se u europski *enfant terrible*. Unatoč upozorenjima iz Bruxellesa, nova vlada gura nove zakone koje kritičari smatraju dovođenjem u pitanje vladavine prava i slobode medija. Opozicija sve češće spominje strah od „Orbanizacije“, bojeći se da Poljska kreće putem koji je utabao mađarski premijer Viktor Orban oštrim kršenjem europskih pravila. No, ako Mađarska nije bila problem, zašto bi

to sada postala Poljska? Uglavnom zato jer je više toga na stolu. Radi se o šestoj po veličini ekonomiji Europske unije i najvećoj post-komunističkoj zemlji koja se 2004. priključila EU-u, koja se nalazi na periferiji EU-a, graniči s Rusijom i u kojoj će se održati NATO samit u srpnju ove godine. Osim toga, Europska unija treba pomoć i suradnju u pitanju klimatskih promjena (Poljska je velik proizvođač ugljena). PiS je prva stranka koja samostalno vlada Poljskom od pada komunizma, a njezina izborna pobjeda u najvećoj mjeri proizlazi iz nezadovoljstva prethodnom vladom, koalicijom predvođenom umjerenom Građanskom platformom, koja je na vlasti od 2007. Stranka je izbore dobila obećavajući umjerene promjene, a ne revoluciju. Čelnik PiS-a, kontroverzni Jaroslav Kaczynski, postao je nakon izbora stvarni gubernator Poljske. Na ključne pozicije imenovao je svoje glavne saveznike, dok je on formalno ostao izvan vlasti, no u praksi vuče sve konce. Umjerena, no politički slaba Beata Szydło, nominalna je premijerka. Kaczynski ima za cilj kompletirati ono što on vidi kao nedovršenu revoluciju 1989. – suzbijanje korupcije i utjecaja starih komunističkih kadrova. Stranka je iskoristila svoju većinu za nametanje promjena u navodno neovisnim institucijama poput tajnih službi, ustavnog suda, civilnih usluga i javnih medija. Takvi potezi prijete slabljenjem institucija koje je Poljska gradila kroz proteklih 25 godina. Kaczynski zatvara oči pred zabrinutom poslovnom zajednicom, vodi ekscentričnu protunjemačku vanjsku politiku i koristi huškačku retoriku oko migranata govoreći da donose „različite bolesti“.

Populizam na djelu

Dok se u Hrvatskoj povećava dobna granica za odlazak u mirovinu na 67 godina, Poljaci je skraćuju, što je bilo jedno od predizbornih obećanja. U skladu s negativnim demografskim trendovima, te s produženjem očekivanog životnog vijeka prošla je vlada lani produžila granicu za odlazak u mirovinu sa 60 godina za žene i 65 godina za muškarce na 67 godina za oba spola. Sadašnja vladajuća garnitura namjerava dobnu granicu vratiti na staro. U širem socijalnom paketu PiS je obećao i mjesečni dječji doplatok od 500 zloti (110 EUR) po djetetu, povećanje poreznih olakšica, te besplatne lijekove za stariju populaciju. Procjenjuje se da bi troškovi tog paketa mogli iznositi oko 45 milijardi zloti (10 mlrd EUR). Postavlja se pitanje kako financirati taj trošak. Kao i u Mađarskoj, prve su se na udaru našle banke kojima se od veljače naplaćuje porez na aktivu od 0,44%. Sprema se i udar na maloprodajne lance pod izlikom da se žele zaštititi male domaće trgovine. Planira se uvesti progresivan porez na prihode. Tako bi trgovci s mjesečnim prometom do 1,5 milijuna PLN bili oslobođeni poreza, dok bi oni s prometom do 300 milijuna PLN (zloti) plaćali porez od 0,7% prihoda, a najveći trgovci (Jeronimo Martins, Tesco, Schwartz) s prihodima preko 300 milijuna

Prve su se na udaru našle banke kojima se od veljače naplaćuje porez na aktivu od 0,44%

PLN morali bi u državnu blagajnu preusmjeriti 1,3% prihoda. Naravno, trgovci će teret poreza pokušati prevaliti (podizanjem cijena) na krajnje potrošače. S obzirom na to da se radi o vrlo kompetitivnom tržištu s vrlo niskim maržama, za očekivati je da u tom dijelu ne budu uspješni. A ne treba podcijeniti ni državu, koja će već pronaći način za penalizaciju trgovaca koji teret poreza pokušaju prevaliti na kupce.

Problem CHF kredita

Dok je Hrvatska presjekla pitanje kredita vezanih u CHF prisilnom konverzijom u EUR, što bi prema procjeni HNB-a moglo koštati oko 8 milijardi kuna (i gdje još uvijek nije jasno tko će u konačnici snositi račun), Poljacima tek predstoji rješavanje tog problema. Početne procjene upućivale su na trošak koji bi podnijele

Banke koje imaju „majku“ u inozemstvu još mogu računati na kapitalnu injekciju

banke od 40 milijardi PLN, da bi se naknadna procjena Narodne banke Poljske popela na čak 80 milijardi PLN. Vlada smatra da je cifra prenapuhana i da je rađena u interesu bankarskog lobija. Bez obzira o kojem se iznosu radi, jednom kada se implementira gurnut će barem pet banaka u grдне probleme zbog pada adekvatnosti kapitala. Banke koje imaju „majku“ u inozemstvu još mogu računati na kapitalnu injekciju, ali domaće banke će se naći u problemima i vrlo se lako može dogoditi da nestanu sa scene. Naravno, država i tu namjerava uplesti prste, pa gura najvećeg domaćeg osiguravatelja PZU (nama

poznatog kao jednog od kandidata za kupnju Croatia osiguranja) da se uključi u konsolidaciju bankarskog sektora preuzimanjem problematičnih banaka. Sada se vodi rasprava da li da se trošak konverzije kredita u CHF otpiše jednokratno, što bi bila katastrofa za bankarski sektor, ili da se ravnomjerno rasporedi kroz nekoliko godina. Zbog tih neizvjesnosti i (još uvijek) nepoznatih troškova koji prijete bankama, ulagači zaobilaze njihove dionice.

Građevina cvjeta

Vlada uredno vodi računa o svome biračkome tijelu, pa tako brine o očuvanju radnih mjesta – pogotovo u rudarstvu. Poljska je naime, vodeći europski proizvođač ugljena, uglavnom lignita, koji većinom završi u termoelektranama. Kako je riječ o neefikasnim rudnicima, koji uglavnom posluju s gubicima, PiS se dosjetio rješenju. Svaka kompanija koja proizvodi električnu energiju preuzet će po jednu problematičnu rudarsku kompaniju. Ne treba govoriti što će to značiti za profitabilnost energetske kompanije (PGE, Tauron, Enea), čije su dionice izlistane na burzi. I njih će investitori zaobilaziti u širokom luku. Sektor koji i dalje raste je građevina. Poljska je na najbolji mogući način povukla i iskoristila europske fondove čime je napravljen velik napredak u cestovnoj infrastrukturi. U narednih nekoliko godina predviđaju

se visoka ulaganja u modernizaciju željeznica i nastavak cestogradnje. Naravno, uz pomoć EU fondova. Premda je Varšava na prvi pogled već preizgrađena poslovnim tornjevima (koji se uglavnom nalaze na području bivšeg židovskog geta) i dalje se gradi. Gotovo sve multinacionalne kompanije već su prisutne na tržištu od 38 milijuna ljudi, a poslovni prostori su još uvijek vrlo traženi.

Zamka srednjeg dohotka

Poljska pod novim vodstvom sve više tone u izolaciju. Otvara se fronta prema EU (posebice prema Njemačkoj) i Rusiji. Domaća privreda u najvećoj mjeri ovisi o gospodarskim kretanjima u Njemačkoj u koju odlazi četvrtina poljskog izvoza, stoga zaoštavanje retorike s tom zemljom ne bi trebalo biti u dugoročnom interesu vlade u Varšavi. Razgovarajući s običnim ljudima osjeća se rastući euroskepticizam, te sugovornicima učestalo postavljaju pitanje jesmo li mi u Hrvatskoj zadovoljni s članstvom u EU. Na to je odgovor glasilo da je svakako bolje biti „in“ nego „out“, što je izazvalo svojevrсно čuđenje. Autor ovog članka bio je pred desetak godina u Varšavi i danas se doista vidi napredak te zemlje. Ipak, izgleda da se dobre strane članstva nekako uzimaju zdravo za gotovo, a sve više isplivavaju na površinu negativne, poput prevelikog utjecaja Bruxellesa na svakodnevni život, otvaranja tržišta inozemnim kompanijama, dominaciji stranih financijskih institucija i slično. Unatoč EU fondovima, poljska privreda još uvijek ne može konkurirati starim članicama Unije. Poljaci se sve više pitaju gdje se žele pozicionirati na gospodarskoj karti Europe. Njihova konkurentska prednost je i dalje jeftina radna snaga, te se boje da će ostati zarobljeni u zamci srednjeg dohotka (*middle income trap*). Ulazak u višu fazu razvijenosti nije moguć samo oslanjanjem na nižu cijenu radne snage i korištenje prirodnih resursa, što obilježava zemlje na nižem stupnju razvijenosti, već mnogo više ovisi o većoj efikasnosti proizvodnih faktora, (porast produktivnosti i konkurentnosti). Pritom se pokazalo kako je u mnogim zemljama srednjeg stupnja razvijenosti slabije funkcioniranje ekonomskih, socijalnih i političkih institucija, ključna prepreka za stvaranje uvjete karakterističnih za razvijene privrede: kreiranje inovacija kroz ulaganje u istraživanje i razvoj, te primjena i usvajanje suvremenih tehnologija. Nastavi li se vlada miješati u ekonomiju na dosadašnji način, teško da će se domaće gospodarstvo popeti na sljedeću razinu u skoroj budućnosti. Koliko god Poljska, kao velika privreda, može sama, bez inozemnih ulaganja neće moći razvijati suvremene tehnologije, koje su danas ključni faktor gospodarskog rasta.

Mirovinski fondovi na izdisaju

Poljska je bila jedan od pionira mirovinske reforme tranzicijskih zemalja. No visok javni dug natjerao je prošlu vladu prvo na smanjenje izdvajanja za drugi stup sa 7,3 posto na 2,3 posto bruto plaće, da bi prije dvije godine obveznički portfelj

mirovinskih fondova bio prebačen u prvi mirovinski stup. Tako su mirovinski fondovi ostali samo s dioničkim portfeljem, koji je vrlo nepostojan. Izvjesno je da će u slučaju „rupe“ u proračunu država zagrabiti i u taj dio. Doduše to neće biti tako jednostavno kao kod državnih obveznica jer se dionice mogu unovčiti tek prodajom. To bi moglo zadati snažan udarac Varšavskoj burzi, koja je godinama slovila kao vodeća burza tranzicijskih zemalja. I kod nas se svako malo javljaju glasovi koji bi ukidanjem drugog stupa ekspresno riješili problem javnih financija. Pritom ne razmišljaju što bi to značilo, uz sadašnje demografske trendove, za buduće umirovljenike i za tržište kapitala, ali i za državne projekte u kojima se kao na investitore uvijek računa na „mirovince“. Javne financije treba rješavati kroz stvaranje uvjeta za gospodarski rast, što podrazumijeva reforme. No za to treba imati političke hrabrosti i odlučnosti. Što niti od jedne vlade od osnutka Hrvatske nismo vidjeli.

Tko će profitirati?

I mi bismo nešto trebali naučiti iz tuđih pogrešaka. Svaki populizam pada na plodno tlo, ali nitko ne razmišlja koliko to košta i tko će platiti račun. Hoće li trošak konverzije kredita u CHF platiti banke ili će ga u konačnici platiti porezni obveznici? Banke su već pokrenule arbitraže pred međunarodnim institucijama a ishod je neizvjestan. Što će biti sa sporom INA – MOL, koji je također na arbitraži? Vladajuće garniture se mijenjanju, ostavljajući za sobom velike potencijalne financijske obveze, a da pritom ne snose nikakvu odgovornost. Osim možda političke, ali narod kratko pamti. Stoga bi politika prije svake odluke koja zadire u tržišnu ekonomiju (za koju smo se zdušno opredijelili) morala razmisliti o njezinim dugoročnim posljedicama. Ipak, teško je to očekivati kada mandat traje četiri godine. Unutar EU-a sve više jača struja koja smatra da bi Poljsku trebao staviti pod sustav svojevrsnog monitoringa. U najgorem slučaju EU bi mogao suspendirati glasačka prava Varšave (temeljem članka 7. Ugovora o EU) zbog „ozbiljnog i ustrajnog kršenja EU vrijednosti“,

Unutar EU-a sve više jača struja koja smatra da bi Poljsku trebao staviti pod sustav svojevrsnog monitoringa

što bi se dogodilo prvi puta u povijesti Europske unije. Procedura je složena i mogla bi biti blokirana od drugih članica Unije, ali bi se mogla Bruxellesu obiti o glavu. Premda su Poljaci većinom proeuropski orijentirani, sve ih više vrijeđa nametanje EU birokrata oko toga kako se trebaju ponašati – posebice iz Bruxellesa i Berlina. Dođe li doista do eskalacije sukoba na relaciji Bruxelles – Varšava mogla bi presušiti i financijska pipa u vidu EU fondova, što bi ostavilo dugosežne posljedice za poljsku privredu. Poput mađarskog kolege Orbana, i Kaczynski bi mogao zaigrati na kartu prezentiranja Poljske kao opkoljene utvrde. Najveći dobitnik izolacije Poljske, bio bi poljski stari poznanik – Putin.

Elitnost ugrožava efikasnost

Koliko je (ne)opravdano očekivati da se rezultati znanstvenih istraživanja koriste prije objavljivanja u časopisima kao što su Nature, Science, Cell itd.

Piše: dr.sc. Biserka Kordić

David O'Connor, istraživač Sveučilišta Winsconsin-Madison, odlučio je nedavno staviti na Internet podatke o najnovijem istraživanju svoga laboratorija. On i njegova ekipa zarazili su nekoliko makaka zikom i bilježili iz dana u dan koncentraciju virusa u tjelesnim tekućinama majmuna. Istraživači znadu da ziku uglavnom prenose zaraženi komarci ali ako se virus pojavi u slini i urinu nastaju novi izvori infekcije.

Dr. O'Connor i njegovi kolege svakodnevno su objavljivali separate o svojim rezultatima na javno dostupnoj web stranici. Nadali su se da bi to moglo biti korisno drugima koji istražuju bolest, ali i zdravstvenim vlastima koje nastoje zaustaviti širenje zaraze. Nisu očekivali da će privući veću pozornost, ali privukli su.

Nakon nekoliko dana istraživači diljem svijeta počeli su se javljati, nudeći sugestije i tražeći rezultate kako bi nastavili rad za koji laboratorij dra O'Conora nije adekvatno opremljen. On ocjenjuje iskustvo u razmjeni podataka kao „izuzetno pozitivno“. Ali takva je otvorenost daleko od rutinske u međunarodnoj zdravstvenoj zajednici.

Neopravdano kašnjenje

Karijere medicinskih istraživača uvelike ovise o objavljivanju radova u uglednim časopisima kao što su Nature, Science, Cell itd. Čak i u iznenadnim pojavama opasnosti, kao nedavne uzbune zbog virusa zika i ne tako davne epidemije ebole u nekoliko afričkih zemalja, biolozi su neskloni s kolegama dijeliti svoje rezultate prije nego što se rad objavi. Nakon što se rad dostavi nekom od časopisa otkrića mogu mjesecima ostati nedostupna javnosti jer se prije objavljivanja daju na recenziju. Recenzenti mogu tražiti znatne izmjene, dodatne pokuse ili sugerirati časopisu da ne prihvati rad. Ako nekoliko časopisa odbije rad, mogu proteći godine dok rezultati ne dospiju u javnost. Za to vrijeme drugi istraživači mogu nepotrebno rasipati novac

ponavljajući ono što je netko drugi već obavio. U slučajevima kad bi neobjavljeni rad mogao upozoriti na stvari kao što su nepouzdana liječenja, cijena kašnjenja mogla bi se mjeriti ljudskim životima. Postupak dra O'Connora sastavni je dio reagiranja protiv takvog kašnjenja i takve prakse.

Nije on usamljen. Sredinom veljače potaknuti spoznajom da bi epidemija zike mogla biti zaustavljena uz pomoć recenzenata časopisa, znanstvene ustanove, pokrovitelji istraživanja i brojni sveučilišni izdavači, pozvali su istraživače da „učine dostupnom svaku informaciju koja bi mogla pridonijeti suzbijanju krize“. Neki su izdavači obećali da stavljanje separata na Internet (kao tzv. prethodnu objavu) neće diskvalificirati rad za kasniju objavu u časopisu.

Zašto ne suzbijati epidemije?

Ali nisu svi izdavači pristali na takav sporazum, što nameće brojna pitanja, upozorava The Economist. Kako je primijetio istraživač Stephen Curry u dnevniku Guardian, ako takav pristup vrijedi za ziku zašto ne bi i za druge zarazne bolesti, uključujući malariju ili HIV/AIDS koje svake godine usmrte milijune ljudi.

Problem nije nov, ali povećanje ulaganja u biomedicinska istraživanja dovelo je do bujanja znanstvenih publikacija. Broj objavljenih istraživačkih radova udvostručuje se svake godine od 2003. Od čega 40 posto otpada na biomedicinske znanosti.

Iako mnogi časopisi, uključujući Nature i Science, dopuštaju da se radovi na serverima objave prije nego što ih zaprime časopisi, mnogi to ne dopuštaju

To je otežalo pristup elitnim časopisima koji ne objavljuju više radova nego prije 30 godina i zahtijevaju da se sve više rezultata ugradi u svaki koji se prihvati. Kao što je primijetio jedan znanstvenik, prosječan rad iz biologije objavljen 2014. sadržavao je dva do četiri puta više podataka nego onaj objavljen 30 godina ranije.

Nastoji se potaknuti biomedicinske istraživače da oponašaju svoje kolege fizičare, koji još od 1991. radove obznanjaju prije objave u časopisima. Nekoliko pojedinosti otežava da se biologija i medicina približe fiziци. Prva je strah da bi prijevremeno obznanjivanje

moglo diskvalificirati istraživače da svoje radove objave u elitnim časopisima. Iako mnogi takvi časopisi, uključujući Nature i Science, dopuštaju da se radovi na serverima objave prije nego što ih zaprime časopisi, mnogi to ne dopuštaju. Među potonjima je Cell. Journal of American Medical Association tako objavljene radove uopće ne uzima u obzir.

Druga je zabrinutost istraživača da bi plasiranje istraživanja na internetu mogli iskoristiti konkurenti koji bi kopirali njihove metode i prije njih objavili rad u

časopisu. Naposljetku postoji opasnost da bi nepotvrđeni, netočni nalazi u prerano objavljenom obliku mogli navesti istraživače na pogrešan put. Međutim, sve to nije prouzročilo probleme u fizičkim znanostima.

Umorni od nepopustljivosti istraživača

U svakom slučaju nema razloga da budu recenzirani radovi koji su prethodno objavljeni putem interneta, što potvrđuju neki konkretni primjeri iz prakse. Ima znakova da istraživači postaju umorni zbog nepopustljivosti elitnih časopisa prema biomedicinskim istraživanjima. Više od 12.000 osoba dosad je potpisalo deklaraciju o ocjeni istraživanja u San Franciscu (San Francisco Declaration of Research Assessment – DORA), što je pokrenuto 2012. kao nastojanje da se istraživanje ocjenjuje „prema stvarnoj vrijednosti umjesto na temelju časopisa u kojem se objavljuju“. Ako znanstvena zajednica ozbiljno prihvati to stajalište moglo bi se uvjeriti više znanstvenika u vrijednost prethodnog obznaniivanja podataka prije objavljivanja separata jer će tada objavljivanje u časopisima biti manje važno. Izvještaj namijenjen britanskoj vladi o otvorenom pristupu istraživanjima, što ga je u veljači objavilo ministarstvo za biznis, inovacije i vještine, preporučuje svim sveučilištima u zemlji da potpišu DORA.

Široka primjena separata na posljetku ovisi i o uklanjanju skupine ispitivača koji procjenjuju vrijednost znanstvenika prema broju priloga u elitnim časopisima navedenim u njihovim CV-ima. Iako je malo agencija za financiranje koje smatraju da je prethodno objavljivanje separata formalno objavljen rad, neke barem približavaju ocjenjivanju znanstvenikovih istraživanja na široj osnovi. Medicinske istraživačke skupine u SAD-u, Britaniji i Australiji naglašavaju da će se znanstveni rad mjeriti kvalitetom, a ne ugledom časopisa u kojem je objavljen. To će svakako biti zahtjevnije za ocjenjivače nego zbrajanje „pravih“ vrsta radova. Ali ako istraživači prihvate preuzimanje vlastitih radova sa servera sa separatima, uklonit će se čvrsti pritisak elitnih časopisa na biomedicinsku znanost i ubrzati otkrića. Time će se uštedjeti milijuni dolara, a što je još važnije, spašavati živote.

Koristite interaktivno

www.inicijativa.com.hr

Dosad izašli brojevi časopisa Perspektive

Trendovi

ŠKOLSKO I ŽIVOTNO OBRAZOVANJE

Koliko vrijede petice?

Neke zemlje imaju izvrsne učenike, a skroman ekonomski učinak, druge s lošijim uspjehom podmlatka u samom su vrhu po razvijenosti i poduzetničkim dostignućima, a ima i onih koje su uspješne na oba područja...

Svjedoci smo sveopćih natjecanja ne samo na sportskim stadionima i u dvoranama. Doduše, nije to ništa novo, ljudi su oduvijek odmjeravali snagu pa i ljepotu ne samo žensku nego i mušku. Ljepoti su se klanjali prije više tisuća godina, a srednjevjekovni trubaduri svirali su i recitirali pod balkonima ljepotica. Ipak, danas je to poprimilo razmjor bez presedana pa se diljem planeta mora znati tko je najljepša djevojka u najudaljenijem zaseoku, gradu, državi, kontinentu, a uskoro ćemo valjda, barem medijski, doprijeti i do svemirskih prostora. Amateri i profesionalci natječu se tko najbolje svira glasovir, pjeva ili pleše. Manje talentirani odmjeravaju vještine u bizarnijim „disciplinama“: tko ima najveće brkove ili nokte, tko će najdalje baciti kamen s ramena ili čak pljunuti, a planetarno nadmetanje u laganju nikada i nigdje ne prestaje.

U poplavi trivijalnosti nije zanemarivo ni ljudsko znanje, da ne kažemo pamet pa i na tom terenu buja živahnost. Nije više dovoljno biti odlikaš. U osnovnoj pa i srednjoj školi svjedodžba na tržištu vrijedi samo ako se među nanizane petice nije uvukla kakva četvorka ili nedaj bože „trica“. Nekoć je četvorka bila sjajna ocjena kojom su se ponosili đaci koji su kasnije postali vrhunski profesori, liječnici, znanstvenici, muzičari itd. Danas je to mrlja u dječjoj karijeri.

Nema općeg pravila

Kako bi se doznalo tko je najpametniji održavaju se natjecanja osnovnoškolaca i srednjoškolaca u kojima rijetko pobjeđuju učenici najrazvijenijih zemalja, npr. Amerike, Ujedinjenog Kraljevstva, Njemačke, Francuske itd. već iz azijskih središta Šangaja, Singapura, Hong Konga, Tajvana, Južne Koreje itd. Ni hrvatski učenici nisu autsajderi i nerijetko zablistaju, a upravo nedavno, krajem svibnja, zagrebačka 18 gimnazija dobila je francusko priznanje za izvrsnost.

Svojevrsnu konsternaciju izazvala je tablica što ju je svojedobno objavio OECD a na kojoj je ekipa školaraca SAD-a zauzela 27. mjesto u matematici, 20. u prirodnim znanostima u konkurenciji 34 zemlje, što je izazvalo raspravu među stručnjacima na temu je li važnije formalno, školsko učenje ili ono na poslu. Američki tinejdžeri bili su lošiji od Danaca, Latvijaca i mnogih drugih. Ali koliko je to važno?

Obrazovanje nije lijek za sve, izjavio je nedavno Joseph Stiglitz, nobelovac na Sveučilištu Columbia. On drži da društva trebaju stavljati naglasak na cjeloživotno učenje, a ne samo na ono u školi. Nedavno objavljen članak u časopisu Science tvrdi da formalno obrazovanje podiže rast – sve dok studenti zaista nešto uče. Pogrešno je fokusirati se isključivo na godine školovanja.

Uopćavanja rijetko kada daju prave odgovore na najvažnija pitanja. Primjerice, singapurski učenici u pravilu polučuju izvrsne rezultate u testovima znanja, a ta zemlja bilježi vrlo visok ekonomski rast po osobi. Suprotno tomu, SAD postiže dobar rast BDP-a, iako su rezultati tamošnjih učenika u međunarodnim testovima osrednji.

Nije zanemariv socijalni status

Istraživanje OECD-a sugerira da je dobro obrazovano i kvalificirano stanovništvo od presudne važnosti za društvenu i ekonomsku dobrobit svake zemlje. Kvalitetno obrazovanje uvelike povećava vjerojatnost pronalaženja radnog mjesta i zarađivanja dovoljno novaca za pristojan život.

Iako je diploma srednje škole veoma važna, ona malo govori o kvaliteti stečena znanja. Program OECD-a za međunarodnu ocjenu učenika (Programme for International Student Assessment – PISA) osvrće se na doseg učenika pri završetku obvezatnog školovanja (obično oko 15. godine života). Stekli su nešto znanja i umijeća koje je od presudne važnosti za sudjelovanje u modernim društvima, posebice u čitanju matematici i prirodnim znanostima.

Najučinkovitiji školski sustavi uspijevaju pribaviti obrazovanje visoke kvalitete svim učenicima. Primjerice u Estoniji, Islandu i Norveškoj učenici postižu dobar učinak neovisno o svom socijalnom statusu. U Francuskoj, Novom Zelandu i Slovačkoj Republici je uočljiva golema razlika između djece siromašnih i imućnih roditelja.

Hrvoje Lovrec

MARKETING

Sijede glave izazov za poduzetnike

U razvijenim zemljama sve brže raste skupina stanovništva starijeg od 60 godina, koja predstavlja vrlo snažnu potrošačku skupinu

Prije pola stoljeća planet na kojem živimo odisao je mladošću, danas osobe starije od 60 godina čine najbrže rastuću skupinu stanovništva u razvijenim zemljama, a do 2030. povećat će se još za trećinu, tj. od 164 milijuna na 222 milijuna. Stariji potrošači ujedno su i najmućniji, zahvaljujući inflaciji cijena kuća i izdašnim mirovinama. Stariji od 60 godina troše četiri trilijuna dolara na godinu, a taj će pokazatelj nastaviti rasti.

Međutim, kompanije se relativno sporo usredotočuju na to sve šire tržište, a svakako sporije nego što su se svojedobno oslanjali na rastuće tržište mladih. Savjetnička kuća Boston Consulting Group (BCG) uočila je da je manje od 15 posto tvrtki razradilo poslovnu strategiju usmjerenu prema „sijedoj populaciji“. Tvrtka Economist Intelligence Unit utvrdila je da samo 31 posto poduzeća koje je anketirala uzima u obzir porast dugovječnosti potrošača kada prave planove za prodaju i marketing.

Marketinški promašaji

Jedan je od razloga takvom kašnjenju što mlade osobe dominiraju u marketinškim odjelima kompanija misleći da je najbolje mjesto za seniore „daleko od očiju, daleko od uma“. Čak 68 posto Britanaca u dobi od 65 do 74 godine ne korespondira s oglasima koje gledaju na TV-u. ali glavni razlog takvog stanja jest što su starije osobe nepouzdana potrošači. Definicija „starosti“ je komplicirana i dinamična. Nisu ista skupina oni sa 65 i oni s 85 godina, a usto dob na pojedince djeluje različito: neki stare brže, drugi sporije. Klasne razlike danas su uočljivije nego u prethodnim naraštajima umirovljenika. Dobitnici uživaju u raskošnim kućama u predgrađima i ne mogu potrošiti svoju obilnu mirovinu, dok gubitnici s kapom u ruci odlaze u dobrotvorna društva. Uostalom, kako navodi Federalna rezerva (američka središnja banka) 31 posto Amerikanaca radne dobi nema mirovine ili ušteđevine. Većina

sijedih, pripadnika nekadašnjeg poslijeratnog „dječjeg buma“ izgledom ne odaje svoju dob: 61 posto ih kaže da se osjećaju barem devet godina mlađim od stvarne dobi.

Najsigurniji način da se starije potrošače otuđi jest da ih se tretira kao starce. Kada je kompanija Procter & Gamble prepakirala neke od svojih zubnih proizvoda kao „namijenjene starijima od 50 godina“, uslijedio je pad prodaje. Kada je Bridgestone pogriješio reklamirajući palice za golf namijenjene umirovljenicima bio je na isti način kažnjen.

Ipak uočljive su promjene pa se uz neke industrije, prvenstveno zdravstvena i automobilska, koje odavno razmišljaju ozbiljnije o tržištu za sijede, sada javljaju i drugi proizvođači potrošne robe. Izvještaj kuće McKinsey Global Institute (MGI) ukazuje da su stariji potrošači jedan od malobrojnih motora rasta unutar anemične svjetske privrede.

Tržište se budi

Neke kompanije nastoje bolje shvatiti starije osobe pa nastaju novi proizvodi i poslovni modeli. Tako je tvrtka NTT DoCoMo ne samo proizvela telefon s velikim tipkama i ekranom nego je preoblikovala marketing, promičući nove telefone za vrijeme autobusne vožnje penzionera i organizirajući u dućanima poduku u primjeni novih informatičkih naprava. Elektronički proizvođači izrađuju aparate namijenjene baš starijim ljudima. Primjerice, Independa proizvodi monitor koji šalje upozorenje ako se dogodi nešto nepoželjno ili opasno, olakšavajući nemoćnim vremenšnim osobama da ostanu u vlastitom domu umjesto da idu u staračke domove.

Kompanije također nastoje ovladati umijećem diskrecije u obraćanju starijima – ali ne previše izravno. Trgovci ugrađuju police na manju visinu i stavljaju tepihe kako se ne bi klizalo na podovima. Tvrtka Kimberly-Clark preoblikovala je pelene za odrasle učinivši ih više nalik uobičajenom donjem rublju. Dizajnersko poduzeće Sabi prodaje štapove za hodanje u življim bojama. Automobilske kuće ne ističu previše činjenicu da će starije osobe s ukočenim vratom i gubitkom vida biti na velikom dobitku s automobilima koji se sami parkiraju.

Ovo je samo početni stadij revolucije. Pripadnici Baby-booma proveli su svoje živote praveći mnogo buke i tražeći pozornost na sebe. Neće se sada zaustaviti i postat će najveća i najbogatija skupina umirovljenika u povijesti. Bit će najdugovječniji i mnogi od njih provest će više vremena u mirovini nego što su radili.

KONKURENTNOST

SAD gube vodeće mjesto

Prema najnovijem izvješću IMD – World Competitiveness Center o svjetskoj konkurentnosti SAD je, svrstavši se tek na treće mjesto ljestvice, ustupila čelništvo na ljestvici Hong Kongu i Švicarskoj. SAD je prvo mjesto na ljestvici konkurentnosti držala protekle tri godine.

Među prvih deset zemalja svrstale su se još Singapur, Švedska, Danska, Irska, Nizozemska, Norveška i Kanada

Profesor Arturo Bris, direktor IMD World Competitiveness Centera, tvrdi da je SAD i dalje najsnažnija ekonomija svijeta, ali se zapaža zaostajanje u nizu čimbenika koji odlučuju o stupnju konkurentnosti.

Studija upozorava na impresivne rezultate nekih istočnoeuropskih zemalja poput Latvije, Slovačke i Slovenije, dodajući da i poneke zemlje zapadne Europe postižu zamjetne uspjehe na ljestvici konkurentnosti te su uspješno prevladale postfinancijsku krizu.

Plasman Hrvatske pri dnu tablice globalne konkurentnosti posljedica je konstantno pogrešne ekonomske politike koja zanemaruje potrebe poduzetnika, naročito izvozno orijentiranih.

Ovogodišnje rangiranje ističe važnost efikasnosti poslovnog sektora jer je uočeno da od deset prvorangiranih zemalja njih devet je visoko pozicionirano po efikasnosti poslovnog sektora. Zapravo, poslovna učinkovitost pokazuje u kojoj mjeri nacionalno okruženje potiče poduzeća da posluju na inovativan, profitabilan i odgovoran način. To se ocjenjuje kroz pokazatelje vezane za produktivnost, kao što su tržište rada, financije, upravljanje te stavove i vrijednosti koje karakteriziraju poslovno okruženje.

Kad je riječ o Hrvatskoj, Analiza ukazuje da kasnimo u pokretanju strukturnih reformi važnih za gospodarski napredak zemlje i izlazak iz krize. Na globalnoj razini procesi se ubrzano mijenjaju i naši pomaci su nedostatni da bi podigli Hrvatsku na ljestvici konkurentnosti, jer su druge zemlje također nastavile napredovanje. Stoga, kao i do sada svi koji su u obvezi i mogućnosti moraju pokrenuti procese koji će poboljšati našu poziciju na ljestvici konkurentnosti i time stvoriti preduvjeta za pokretanje investicija i stvaranja novih radnih mjesta.

Svjetska lista konkurentnosti

Plasman 2014.	Zemlja	Plasman 2015.	Promjena
1	China Hong Kong	2	+1
2	Switzerland	4	+2
3	USA	1	-2
4	Singapore	3	-1
5	Sweden	9	+4
6	Denmark	8	+2
7	Ireland	16	+9
8	Netherlands	15	+7
9	Norway	7	-2
10	Canada	5	-5
11	Luxembourg	6	-5
12	Germany	10	-2
13	Qatar	13	-
14	Taiwan	11	-3
15	UAE	12	-3
16	New Zealand	17	+1
17	Australia	18	+1
18	United Kingdom	19	+1
19	Malaysia	14	-5
20	Finland	20	-
21	Israel	21	-
22	Belgium	23	+1
23	Iceland	24	+1
24	Austria	26	+2
25	China Mainland	22	-3
26	Japan	27	+1
27	Czech Republic	29	+2
28	Thailand	30	+2
29	Korea Rep.	25	-4
30	Lithuania	28	-2

Plasman 2014.	Zemlja	Plasman 2015.	Promjena
31	Estonia	31	-
32	France	32	-
33	Poland	33	-
34	Spain	37	+3
35	Italy	38	+3
36	Chile	35	-1
37	Latvia	43	+6
38	Turkey	40	+2
39	Portugal	36	-3
40	Slovak Republic	46	+6
41	India	44	+3
42	Philippines	41	-1
43	Slovenia	49	+6
44	Russia	45	+1
45	Mexico	39	-6
46	Hungary	48	+2
47	Kazakhstan	34	-13
48	Indonesia	42	-6
49	Romania	47	-2
50	Bulgaria	55	+5
51	Colombia	51	-
52	South Africa	53	+1
53	Jordan	52	-1
54	Peru	54	-
55	Argentina	59	+4
56	Greece	50	-6
57	Brazil	56	-1
58	Croatia	58	-
59	Ukraine	60	+1
60	Mongolia	57	-3
61	Venezuela	61	-

Pored ukupne pozicije na rang ljestvici, bitno je promatrati i dinamiku finalne ocjene konkurentnosti, pri čemu najkonkurentnija zemlja svijeta ima ocjenu 100. Razvidno je kako se ocjena naše konkurentnosti u razdoblju 2006. – 2009. bitno poboljšala, u razdoblju 2011. – 2014. bilježimo kontinuirani pad konkurentnosti, a u 2015. godini poboljšanje ocjene je zamjetno. Međutim, vrlo je sličan pomak i ostalih zemalja s kojima se uspoređujemo, razina je i nadalje znatno ispod 50, a 4 od 5 usporednih zemalja ima ocjene na razini 57. „Godišnjak svjetske konkurentnosti 2016.“, IMD-a tako potvrđuje činjenicu da Hrvatska ne čini dovoljno u provođenju reformi te je nepromijenjen i velik zaostatak za ostalim novim članicama Europske unije. (ag)

„Savršena“ ljetovanja na privatnim otocima

Vlasnici kruzera ulažu ogromni novac kako bi njihovi putnici izbjegli prljavštinu i sirotinju luka u stvarnom svijetu. Turisti žele Karibe kakve zamišljaju u mašti i slati „selfije“ kako bi im što više zavidjeli znanci i neznanci.

Na drugom mjestu u ovom broju perspektiva osvrćemo se na pravu poslovnu krizu gotovo svih sektora pomorskoga brodarstva. Međutim, postoji iznimka – kruzerske kompanije obilno udovoljavaju globalnu znatiželju turista te ne samo otkrivaju nova odredišta nego se upuštaju u gradnju raznovrsnih oaza koje nude dodatnu dobit.

Dominikanska Republika obiluje prirodnim ljepotama i otočkom kulturom. Ali putnici koji tamo dolaze brodovima tvrtke Carnival dolaze u golemi kompleks kruzerskoga diva Amber Cove kupuju lokalno uzgojenu kavu u imitaciji viktorijanskoga sela ili se rashlađuju u kolibama pokrivenim slamom na vodi – ne napuštajući ograđeno (valjda ne žilet-žicom?!) prostrano imanje u vlasništvu brodarske kompanije. Umjesto da razgledaju otočnu zemlju, mnogi turisti provode vrijeme uz bazen Amber Cova, gdje ih zabavljaju svirači lokalne glazbe i dominikanske plesačice i plesači. Tko će odoljeti takvu izazovu?!

Idila izoliranih oaza

Amber Cove, otvoren lani u listopadu, najnovija je od nekoliko privatnih luka što su ih na području Kariba izgradile kruzerske kompanije. Brodari vole takve smještajne objekte jer ih mogu prodavati kao ekskluzivna odredišta i ostvarivati znatnu dobit od suvenira do popularnih napitaka i od iznajmljivanja čamaca. Carnival u ovoj godini očekuje više od 350.000 gostiju u Ambar Coveu, jednom od svojih šest sličnih ljetovališta na Karibima. Gosti ipak mogu napustiti turističko naselje, bilo na organiziranim izletima (opet većinom u organizaciji Carnivala) ili taksijima koji su stalno parkirani na izlazu.

Kompanija MSC Cruises gradi naselje Ocean Cay na Bahamima, za koje tvrdi da će biti najveći turistički kompleks u njezinom vlasništvu. Investicija vrijedna 200 milijuna dolara trebala bi biti dovršena u prosincu 2017. Brodarska tvrtka presađuje 80 vrsta lokalnoga drveća, gradi amfiteatar za priredbe na otvorenom prostoru s 2.000 sjedala, kao i dvoranu za vjenčanja. MSC također uređuje inačicu ekskluzivnog

jaht-kluba koji će imati uniformirane poslužitelje i privatnu plažu. Hvale se da time uslugu podižu na višu razinu.

Kompanije za krstarenja ulažu u uređenje privatnih luka otkad je Norwegian Cruise Line kupila Great Stirrup Cay na Bahamima 1977. Namjerava otvoriti u studenom ove godine svoju najnoviju luku „ekološki prijateljsku“ Harvest Caye u Belizeu kao dio investicije od 400 milijuna dolara u poboljšanje kvalitete brodova i uređenje obale s infrastrukturom.

Lokalcima ostaju mrvice

Ograđene luke nisu uvijek potpuno odvojene od realnog svijeta. U siječnju je kompanija Royal Caribbean Cruises odustala od pristajanja svoga broda Freedom of the Sea u Labadeeu, svojoj privatnoj luci na Haitiju nakon što je lokalno stanovništvo protestirajući protiv predsjedničkih izbora okružilo brod čamcima. Novi trend ne prihvaćaju s oduševljenjem ni svi ljubitelji krstarenja. Jedan od njih koji je lani odsjeo u Amber Coveu napisao je na blogu „Zatekao sam se u vrlo isforsiranom brižljivo uređenom komadu zemlje. Osjećao sam se kao da nisam u Dominikanskoj Republici jer je sve bilo u potpunosti amerikanizirano.“

Carnival se suočava i s otporom pojedinih stanovnika Bahama zbog namjere da izgradi privatno pristanište koje bi moglo istisnuti turistički promet iz obližnjeg Freeporta. Iako Carnival i drugi brodari tvrde da angažiraju lokalno stanovništvo i kupuju regionalnu robu, ipak otimaju biznis obližnjim trgovcima i vlasnicima restorana, tvrde upućeni promatrači. „Vlasnici kruzera vrlo su uspješni u pribavljanju dohotka za sebe, dok malo ostaje lokalnoj privredi“, komentirao je u tjedniku Bloomberg Businessweek Paul Rodrigue, profesor zemljopisa u Hampsteadu, država New York, koji proučava kruzersku djelatnost.

Kompanije za krstarenja troše obilje novca da bi stvorili atraktivne oaze kako bi svoje klijente lišili suočavanja s prljavštinom i prosjacima u stvarnim lukama realnog svijeta. Turisti pak žele Karibe kakve zamišljaju u mašti da bi trebali biti. Žele slati svoje „selfije“ sa sunčanih plaža kako bi im zavidjeli oni znanci i neznanci koji se istodobno preznojavaju na poslu ili smrzavaju u dalekim snježnim podnebljima.

Zaustavljen uspon „crnog kontinenta“

Kada se činilo da je podsaharsko područje na putu da iz beznadnosti krene u ambiciozan razvitak, pad cijena sirovina i usporavanje globalne, posebice kineske investicijske potražnje otjerao je optimizam.

Ne tako davno diljem svijeta najavljivao se afrički poduzetnički uspon. Nakon desetljeća percepcije podsaharske Afrike kao kontinenta siromaštva, bolesti, građanskih ratova, kleptokracije i globalne financijske krize prije desetak godina, bile su počele kolati optimističnije vijesti. Umjesto „beznadnog kontinenta“, kako je The Economist prije 16 godina na naslovnici proricao tmurnu budućnost crnom kontinentu, Afrika je bila postala novo golemo financijsko područje. Oprošten je bio znatan dio multilateralanoga duga, stope rasta bilježile su uspon, a vlade su se napokon mogle zaduživati na tržištima kapitala po prihvatljivim kamatnim stopama.

Optimizam je djelomice dizala i povoljna demografija. Stopa nataliteta u mnogim je zemljama dosizala pet do šest poroda po svakoj ženi, a kako predviđa Hans Rosling, stručnjak Instituta Karolinska u Stockholmu, stanovništvo podsaharske Afrike će se vjerojatno udvostručiti na dvije milijarde 2050. Za razliku od Europe i Amerike (Sjeverne i Južne) gdje je zaustavljen rast populacije, a stabilizira se i u Aziji. Očekivalo se da će mladi školovani Afrikanci početi kupovati pivo afirmiranih proizvođača (umjesto krivotvorenog bučkuriša), pastu za zube, mobitele, a ubrzo valjda automobile i kuće.

Afričkim nadama uvelike je pomagala Kina, koja je u svojoj globalnoj ekspanziji kupovala afričku naftu, bakar, željeznu rudu, boksit i druge sirovine od Angole do Zambije. Razmahale su se bile i investicije uz jeftiniju gradnju cesta, luka, elektrana i druge infrastrukture.

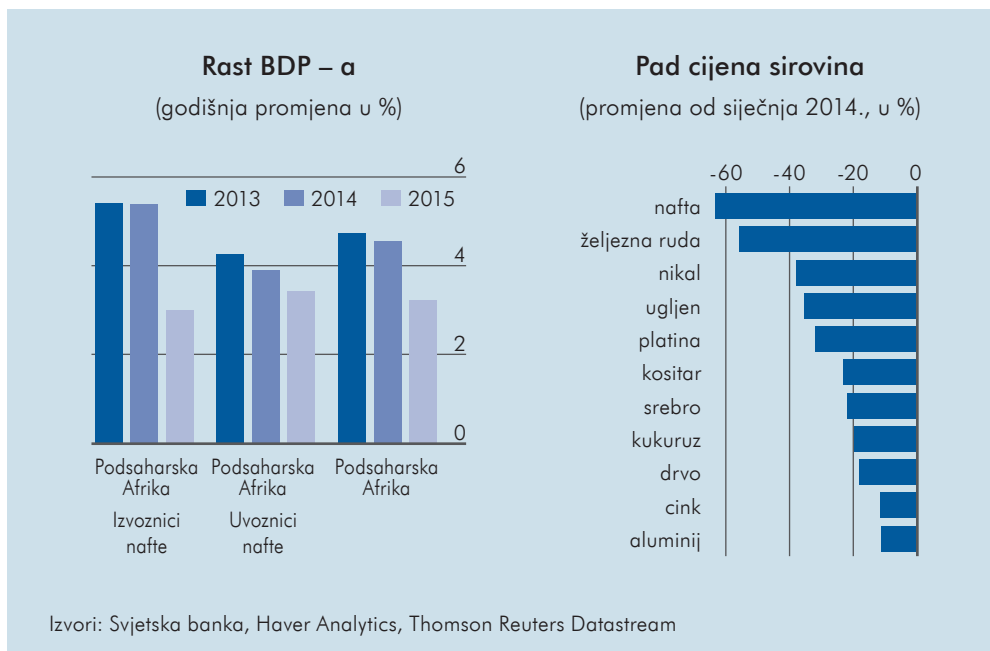
Išchezlo obilje

Međutim, obilje je išchezlo a s njime i vjerojatnost da bi Afrika mogla postati nova Azija za poduzetništvo. Nigerija i Južna Afrika koje zajednički stvaraju više od polovice podsaharskog BDP-a, u velikim su teškoćama. Nigerija, kojoj je privreda uvelike ovisna o nafti, u ovoj će godini teško ostvariti tri posto rasta BDP-a, što je jedva dovoljno da se održi korak s rastućim brojem stanovništva.

Južna Afrika u još je težim neprilikama, suočena s golemim gubitkom radnih mjesta u rudnicima i opasnošću da joj dugovi u inozemstvu dobiju status smeća. Nekoliko drugih afričkih država, među kojima su Angola i Mozambik, preživljavaju još teže muke. Političari diljem kontinenta grabe sebi ionako stanjeni profit, što je znak da je tamošnja korupcija još uvijek vrlo žilava. (Kao i u drugim, nama poznatim i bliskim područjima.) S izuzetkom nekoliko zemalja, među kojima su Kenija, Tanzanija, Etiopija, Ruanda i Obala Bjelokosti, stanje je slično. Rast se usporava, slabe odnosi s inozemstvom, rastu fiskalni deficiti, a priče o nastajanju srednje klase pokazale su se kao mit.

Inspirativni izuzeci

Ipak nije sve crno. Službena statistika zanemaruje afričko bogatstvo, od kojega je podosta skriveno u neoporezovanoj privredi. Neke su multinacionalne kompanije polučile uspjeh podmirujući potrebe novih slojeva potrošača. Čak i usred trenutačnih

nevolja Nigerije, Coca-Cola je platila 24 milijuna USD za 40 posto udjela u lokalnom proizvođaču voćnih sokova CHI.

Neke su afričke zemlje stvorile dinamične privrede ne oslanjajući se na sirovine, a Kenija je pionir u upotrebi vlastite tehnologije. Kina je mnogo učinila za poboljšanje afričke infrastrukture pa je cestovna mreža kontinenta rasla 7.500 km na godinu u protekloj dekadi, kako navodi Afrička banka. Posvud u Africi kineske kompanije grade ceste, luke i uredske zgrade.

Priče o uspjehu ipak su malobrojne, a ekonomski i politički napredak na krhkim je temeljima i ne nudi mnogo uvjerljivosti da se nešto temeljito mijenja. Afrika je uvijek bila cijenjena zbog svojih sirovina, bilo zlata, dijamanta ili robova, upozorava povjesničar Martin Meredith. Afrički uspon temeljio se na spremnosti Kine da se investicijama domogne sirovina. Ta je faza završena i ako vlade ne uspiju sačiniti modele održiva rasta kako bi manje ovisile o sirovinama, a više o domaćoj dodanoj vrijednosti, priča o afričkom usponu ostat će – tek priča.

„Plava krava“ u komercijalnom nakladništvu

Godinama se na nakladništvo gledalo kao na džentlmensku profesiju za koju je bila dovoljna samo široka opća naobrazba i sklapanje braka između umjetnosti i trgovine. Nužno je, međutim, naglasiti da je nakladništvo istodobno i proces stvaranja i distribucije znanja i kulture i poduzetništvo iz kojeg proizlazi edukacija, ali i zabava.

Ono je s jedne strane kulturna i informacijska djelatnost, jer objavljene publikacije postaju dijelom kulturnog korpusa nekog naroda, prenose znanje, obrazuju. S druge je strane, kao i ostale komercijalne djelatnosti, nakladništvo tek utrka za profitom. Marketing u nakladništvu danas se temelji na razumijevanju razvoja društva, stalnih promjena koje usmjeravaju distribuciju i prodaju te čitateljskih trendova. Prodaja knjiga i broj naslova na policama u neprestanom su porastu.

Marketinški program u nakladništvu, kao i u ostalim industrijama, čine brojne odluke o upotrebi marketinških aktivnosti koje povećavaju vrijednost proizvoda, a odnose se na marketinški splet kao skup marketinških oruđa koja poduzeće koristi da bi postiglo svoje marketinške ciljeve. Marketinški stručnjak Jerome McCarthy klasificirao je ta oruđa u četiri šire skupine nazvane 4P marketinga: proizvod, cijena, distribucija i promocija, a kreirane su s ciljem postizanja koristi za kupce i odgovaraju njihovim željama i potrebama, troškovima na koje su spremni, pogodnostima koje očekuju zauzvrat i komunikaciji koju će prihvatiti. Seth Godin u knjizi *Plava krava* iznosi prošireni koncept marketinškog spleta dodajući mu nove elemente poput pozicioniranja, pakiranja (Godinov koncept skreće pozornost na važnost knjige kao materijalne manifestacije), prosljeđivanja, pristanka klijenata itd. No kako tvrdi, tržišta pokazuju da ni ti dodatni elementi više nisu dovoljni. Stoga uvodi potpuno novi P koji na globaliziranom tržištu, svakodnevno izloženom novim proizvodima i različitim marketinškim porukama, postaje sve važniji. Novi P zove se Plava krava i predstavlja sinonim za proizvode koji su osobiti. „Osobiti proizvodi su zapaženi, o njima se govori i bez marketinških poticaja, oni su izvanredni, novi i zanimljivi. Oni su Plava krava. Dosadno je nevidljivo. Dosadno je smeđa krava!“

Sadržajne i oblikovne promjene u komercijalnom nakladništvu mogu se stoga shvatiti kao pokušaj stvaranja Plavih krava, koje će privući veći broj kupaca podilazeći motivima čitatelja koji utječu na kupnju knjige. Ti motivi djeluju kao sile koje potiču ponašanje čija je svrha zadovoljavanje nastale potrebe. Motivacija pak predstavlja stanje u kojemu je ljudska energija mobilizirana i usmjerena prema nekom cilju. Istraživanja su pokazala da su naslov, sadržaj i oblikovanje knjige kao proizvoda snažni motivatori za kupnju i stoga im je potrebno posvetiti veću pozornost.

Tema broja:

Izazovi i zablude poduzetništva

ISPIT ZRELOSTI

Njemačka terapija za hrvatsku bolest

Otpori reformama ne smiju biti izgovor za oklijevanje i odugovlačenje nego izazov za nepopustljivu provedbu bez čega nema napretka

Piše: Klaus-Peter Willsch¹

„Kao što je mnogima jasno, Njemačka je postala bolesnik Europe, vjerojatno će to i ostati još neko vrijeme. Posljednjih deset godina obilježeno je kao razdoblje u kojem reforme nisu bile moguće, a koje će i nadalje obilježavati budućnost.“ To je pisalo u jednom od vodećih njemačkih novina Die Welt-u početkom siječnja 2003. Teško je povjerovati da je zbilja bilo tako. Gospodarski rast bio je među najnižima u Europi. Njemačko gospodarstvo raslo je čak sporije od talijanskog. Tijekom vlade kancelara Schrödera imali smo više od pet milijuna nezaposlenih.

U 2003. deficit javnog sektora porastao je na 4% bruto domaćeg proizvoda (BDP). To je značilo da Njemačka nije zadovoljila kriterije Pakta o stabilnosti i rastu, koji propisuje da proračunski deficit ne smije preći 3% BDP-a. Savezna vlada, pokrajine

---

¹ Autor je član Bundestaga

i lokalne vlasti 2003. godine potrošile su 86 milijardi eura više nego su uprihodile. A vlada kancelara Schrödera prekršila je sva pravila koje smo mi Nijemci smatrali važnim kada je euro bio uveden.

To nije iznenađujuće. Članak u „Die Welt-u“ završava pesimističnom napomenom: „Njemačka je uhvaćena u začarani krug, izlaz je neizvjestan!“

To se dogodilo prije više od deset godina. Danas je Njemačka ponovno prva ekonomska sila u Europi. Prava pokretačka snaga i primjer drugim europskim državama. Bili smo svjedoci dobrih rezultata rasta nekoliko godina za redom. Nezaposlenost je pala ispod tri milijuna, a broj zaposlenih dosegao je rekordnu razinu od preko 43 milijuna.

Na temelju sadašnjih planova udio duga trebao bi konzistentno padati sve do gornje granice od 60% BDP-a i to najkasnije do 2023. godine

Dug je koncem 2015. iznosio 71,6% bruto domaćeg proizvoda, a očekuje se da će u tekućoj godini pasti do 69,2%. Na temelju sadašnjih planova udio duga trebao bi konzistentno padati sve do gornje granice od 60% BDP-a i to najkasnije do 2023. godine. Riječ je o vrijednostima koje je postavio Ugovor iz Maastrichta. Njemačka je već u potpunosti postigla sve dodatne ciljeve fiskalne politike utvrđene u programu stabilnosti iz prošle godine.

Naš proračun je strukturalno uravnotežen. Savezna vlada uspješno je izbalansirala proračun bez novog zaduživanja proteklih godina, čak je u tome uspjela godinu ranije nego što je bilo planirano. Savezna se vlada namjerava čvrsto držati svog dugoročnog cilja od „nula novog zaduživanja“ saveznog proračuna. Dakle, Njemačka je odlučila nastaviti tim putem i nadalje zadovoljavati sve nacionalne i europske fiskalne zahtjeve.

Odlučnost bez ustupaka

Dodatni cilj nam je uspješno institucionalizirati pristup konsolidaciji s povoljnim rastom. Slijedeći ovu strategiju, savezna vlada stvara financijski manevarski prostor kako bi mogla razviti državni proračun koji ima budućnost. Na primjer, savezna vlada je odlučila još jednom znatno povećati udio investicija i usredotočiti se na državni proračun, uvela je olakšice za pokrajine i lokalne vlasti, tako da i oni mogu u svom dijelu doprinijeti sektorima orijentiranim prema budućnosti kao što su obrazovanje, istraživanje i infrastruktura.

Naših posljednjih deset godina postale su prava priča o uspjehu ekonomske politike. Taj se uspjeh mogao postići samo zato što su gospodarski i politički vođe zaista bili spremni krenuti s temeljitim pa čak i bolnim reformama. Jedna važna stepenica na tom putu bila je reforma tržišta rada. Na početku je bilo teško. Vladali su ozbiljni društveni nemiri. Pojavila se nova ljevičarska stranka kao rezultat ovih reformi.

Zahvaljujući tim reformama, Njemačka je uspjela znatno poboljšati svoju konkurentnost, i to u samo nekoliko godina, što se svakako može nazvati manjim ekonomskim čudom. U vezi s reformama tržišta rada, bili smo svjedoci i još uvijek svjedočimo sve većim poreznim prihodima i visokim rezervama u sustavu socijalne sigurnosti. Ne pada mi na pamet riječ kojom bih mogao opisati suprotnost začaranog kruga jer bi trebala na savršen način opisati gospodarski razvoj Njemačke u proteklih nekoliko godina.

Stečaj „Lehmann Brothers“ u jesen 2008. godine doveo je do eksplozije najveće bankarske, ekonomske i financijske krize od one koja se dogodila koncem 20-ih godina prošlog stoljeća. Kriza je najviše bila pogodila nekonkurentne ekonomije dužnika u južnoeuropskim zemljama. Kada danas razmotrimo protekle događaje, Njemačka je jedna od rijetkih zemalja koja je nakon oštrog gospodarskog zastoja u 2009. godini prebrodila krizu s relativno malim gubitcima.

Neodgovorno upravljanje deficitom

Glavni uzroci sadašnje krize su neodgovorna politika upravljanja deficitom zajedno sa strukturama stvarne ekonomije koje ugrožavaju kreditne sposobnosti i to ne samo onih država na koje se to odnosi, nego i cjelokupnog gospodarstva.

Takva država zatim počinje tonuti, a spas je jedino u poduzimanju drastičnih mjera. U pravilu, javni dug u takvim zemljama ide ruku pod ruku s visokim vanjskim dugom uglavnom u privatnom sektoru, posebice bankama. Dugoročno, inozemni se dug može servisirati samo ako su krediti korišteni za ulaganja koja povećavaju proizvodni potencijal nacionalnog gospodarstva; prihod iz ove dodatno generirane proizvodnje zatim se može koristiti za povrat kredita. U mnogim državama eurozone, a ne samo u onima gdje trenutno vlada kriza, to svakako nije slučaj. Umjesto toga, krediti se koriste za potrošnju, što znači da dugoročno ne postoji stvarna ekonomska osnova za njihovo vraćanje.

Na početku su političari i stanovništvo takvih zemalja iznimno zadovoljni takvom politikom, ali zar političari ne žele obasuti svoje birače lijepim darovima? Zar nisu bili izabrani zato da njihovim biračima ne bi ničega nedostajalo? Što će se dogoditi kada započnu problemi? Ništa se ne dobiva besplatno! U određenom trenutku tulumu je kraj i budimo se s mamurlukom. Kao što je Friedrich Schiller napisao u svojoj „Pjesmi o zvonu“: „Deluzija je kratka, kakanje je dugo!“

Najnovija iskustva u eurozoni sasvim su jasno pokazala da se, ako se ubuduće žele spriječiti krize, proračuni moraju konsolidirati, a deficiti smanjiti. U tom pogledu

Inozemni se dug može servisirati samo ako su krediti korišteni za ulaganja koja povećavaju proizvodni potencijal nacionalnog gospodarstva

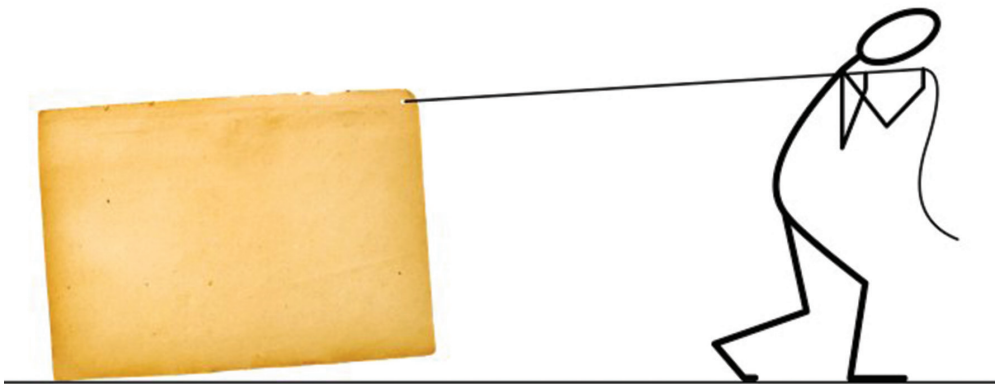
Njemačka se u proteklih nekoliko godina pokazala pouzdanim uporištem stabilnosti u Europi. Cilj i nadalje ostaje pridržavati se recepta uspješnosti koji pogoduje rastu, a Njemačka je već utrla put prema postizanju ovog cilja.

Umjerena konsolidacija uz poticaje za rast glavni je recept za uspjeh. Njemačka se koristi većim poreznim prihodom kako bi smanjila nastajanje novog duga. U isto vrijeme, na primjer, nastavlja uvelike ulagati u prometnu infrastrukturu i alocirati znatna savezna sredstva u obrazovanje i istraživanje - ta su sredstva već godinama rasla jer su navedena područja od vitalnog značaja za buduću gospodarsku snagu naše zemlja. Temelji za ovaj uspjeh nisu se sami stvorili, oni su produkt napornog rada.

„Nismo vjerovali sebi“ poput Odiseja

Čuvali smo pravac kojim se kretala naša reforma na način da smo uspjeli zakočiti porast nacionalnog duga s ustavnom klauzulom. To smo učinili jer nismo vjerovali sami sebi. Poput Odiseja i njegovih ljudi, vezali smo sami sebe za jarbol kako bismo se zaštitili od pjesama dužničkih sirena i od glasova podmićivanja.

Stara pravila osnovnog zakona, koji je postavio granice zaduživanja javnom sektoru nije funkcionirao - dužnički teret savezne vlade i pokrajina i dalje je rastao.

Instrument kočnice zaduživanja sada postavlja jasne granice saveznoj vladi i pokrajinama. Načelno, država mora svoje izdatke financirati iz postojećih prihoda i ne može redovito generirati nove dugove; od 2016. godine nadalje strukturni deficit Savezne Republike Njemačke više ne smije biti veći od 0,35% BDP-a, što znači da je prema Ugovoru iz Maastrichta dopuštena samo oko jedna desetina vrijednosti. Svaki dodatni novi dug, koji je rezultat gospodarske situacije i nastao je za vrijeme krize mora se kompenzirati odgovarajućim viškovima tijekom razdoblja rasta. U

slučaju da se netko ne pridržava odluke nezaduživanja, podliježe odgovornosti pred Saveznim ustavnim sudom. Naravno da ima iznimaka, međutim sve podliježe strogim pravilima – primjerice, to je moguće i dopušteno u slučaju prirodnih katastrofa.

Jednostavno uvođenje „kočnice zaduživanja“ neće nužno dovesti do odgovorne fiskalne politike. Predanost cilju da se smanji dug zaista govori u prilog njihovoj političkoj namjeri. Ali, odlučujući je faktor političko uvjerenje jer je prepoznata potreba za proračunskom konsolidacijom u praktičnoj svakodnevnoj politici, zajedno s vjerodostojnim institucijama koje su to trebale provesti.

Koliko su političari spremni biti dosljedni?

Na kraju, ostaje pitanje u kojoj su mjeri političari zaista spremni pristati na to da budu vezani normama (ustavnog) prava, kao što je to bio slučaj s neuspjelim implementacijom Pakta o stabilnosti i rastu, koji je zapravo sadržan u europskom pravu te načelno ima prednost nad nacionalnim pravom. Odlučujući je faktor u tom slučaju bio nedostatak neovisnog nadzornog tijela, što je na koncu vjerojatno dovelo do sustava davanja i uzimanja, a to se odnosi na uzajamne političke i gospodarske poticaje u Vijeću ministara. Jedna vrana neće drugoj iskopati oko. Niti će se to u budućnosti mijenjati.

U načelu, instrument kočenja, odnosno zaustavljanja nacionalnog duga s ustavnim statusom doista je način kako uvjeriti države da konsolidiraju svoje nacionalne proračune; no samo to nije dovoljno. Temeljne i stvarne ekonomske reforme ključne su za obnavljanje konkurentnosti. Glavni uzroci za pad konkurentnosti nalaze se u izuzetno visokim troškovima rada, nedovoljnoj inovacijskoj aktivnosti, zajedno s prekomjernom zakonskom regulativom i birokracijom. Kao primjer valja navesti grčke jedinične troškove rada koji su porasli 25% u razdoblju od osam godina, dok su u Njemačkoj jedinični troškovi rada istodobno pali. Eurozona je ostvarila ukupan rast od 12%. Stvarne ekonomske reforme mogu povećati konkurentnost, što rezultira rastom i prihodom iz poreza, što je pak presudno za prihode u proračunu.

Glavni uzroci za pad konkurentnosti nalaze se u izuzetno visokim troškovima rada

Oprost ili restrukturiranje duga ne može zamijeniti stvarne ekonomske reforme jer stvarni problem je niska nacionalna konkurentnost. Prije je riječ o jednokratnom učinku koji se ne može po želji ponoviti.

Mogu samo preporučiti put kojim smo mi krenuli – bilo je teško na početku i sličilo je usponu na strmo brdo. Ali kada smo postali konkurentniji, porezni prihodi i rezerve u našim društvenim sustavima počeli su rasti. Kako bismo se zaštitili od pogrešaka, uveli smo instrument koji smo nazvali „kočnica duga“ i od toga trenutka više se nismo zaduživali, a u budućnosti možemo očekivati čak i smanjenje starih dugova.

Nitko ne bi trebao pokušavati izbjeći potrebne reforme. Najvažnija nužna promjena je promjena u razmišljanju: svaki pojedinac mora shvatiti da nitko izvan zemlje nije odgovoran za stanje u zemlji. Naravno da je lako drugima pripisati vlastitu krivnju, što se trenutno događa u cijeloj Europi, posebno u Grčkoj.

Preporuke ifo-Instituta

Savjetujem hrvatskoj politici neka prepozna probleme i odlučno krene s potrebnim reformama, kako bi prilagodila izdatke potencijalnim prihodima i time osigurala temeljitu potporu javnom proračunu. Svaka je kriza ujedno i prilika.

Institut ifo u Münchenu sačinio je dokument koji je prilično respektabilan i može poslužiti svakome koga zanima temeljni oporavak zaista loše strukturiranog hrvatskog gospodarstva kao izvor ideja ili kao nacrt. Dobra baza podataka *ifo* istraživanja i usporedba učinka i vrijednosti stavlja Hrvatsku (za svaku temu) u odgovarajuću grupu i daje primjenjive savjete za bolju ekonomsku politiku.

Puno je vremena izgubljeno jer je vladala iluzija da će se ulaskom u Europsku uniju dobiti i čarobni štapić kojim će se situacija sama od sebe izmijeniti na bolje – bez ulaganja vlastitih napora. Sada, kada je zemlja postala punopravni član, ona se

Sada, kada je zemlja postala punopravni član, ona se čak ni ne koristi svim sredstvima koja joj u EU stoje na raspolaganju

čak ni ne koristi svim sredstvima koja joj u EU stoje na raspolaganju. Ako na primjer sagledamo sektor opskrbe energijom, postoji potreba za zamjenu polovice proizvodnih kapaciteta. Istovremeno, EU snažno gura obnovljive energije s instrumentima kao što je Plan za obnovljive izvore na Mediteranu. Sunčani sati i jačina zračenja u kombinaciji s ogromnim rijetko naseljenim područjima čine Hrvatsku predodređenom za fotonaponske ćelije za koje se pretpostavlja da će funkcionirati bez skupih tarifa za napajanje energijom.

Hrvatska i njezini građani svakako trebaju novi početak. Optimist sam, i vjerujem da će nova vlada naći rješenje za pogreške iz prošlosti. Kao pravi prijatelj Hrvatske i njezinih ljudi, učinit ću što mogu na tom putu, kojim neće biti lako ići. No, najgori bi slučaj bio, da se Vlada opet uljulja u fotelje i čeka na pomoć izvana koja neće doći.

Popularna krilatica utočište šampiona

Iako je pojam start-up poduzeća postao uobičajen u novinskim tekstovima i TV najavama, malo tko znade što zapravo znači. Riječ je o novonastalim malim početničkim tvrtkama kojima je jedini kapital ljudski um. Većina ubrzo propada, a preostala dva postotka postaju šampioni, čak i globalni.

Piše: Darko Liović¹

Korištenje pojma start-up tvrtke u proteklih nekoliko godina u Hrvatskoj postalo pravi društveni hit. Riječ koja do prije nekoliko godina nije postojala u hrvatskom jezičnom opusu, u vrlo je kratkom vremenu postala jedan od najčešće rabljenih, pomodarskih izraza i možemo ga čuti svakodnevno u informativnim emisijama ili čitati u novinama.

Svako razdoblje se identificira s nekim, pretežno ekonomskim pojmom ili frazom koja postaje neizostavna u svakodnevnom životu. Nekada, za vrijeme socijalizma, bile su to petoljetke, planovi, OOUR-I i SOUR-i, potom, devedesetih godina, „tranzicija“ postaje rješenje i odgovor na svako ekonomsko pitanje, iako nije bilo rečeno što ćemo tranzitirati i što će to, u konačnici, biti rezultat tranzicije. U 2000-tim je „tranzicija“ postala „restrukturiranje“. Radilo se o gotovo identičnom pojmu, no, „restrukturiranje“ zvuči mnogo ozbiljnije od „tranzicije“. Danas gotovo da ne postoji ozbiljniji hrvatski političar, ekonomski analitičar, gospodarstvenik ili javni uglednik koji barem ponekad, tu i tamo, ne izvuče iz rukavica sada već otrcanu frazu o Hrvatskoj kao „start-up“ naciji, kao budućem „raju“ za start-up tvrtke, o tome kako nas samo ulaganja u start-upove mogu izvući iz gospodarskog gliba u kojem smo

---

¹ Autor je bivši predsjednik Uprave HAMAG-BICRO

zapeli proteklih nekoliko desetljeća. Niču inkubatori na sve strane, postaju stvar prestiža. Pa kad već imamo demografski pomor, barem start-up inkubatora neće nedostajati.

Pomama za novotarijom

Svaki grad, svaka općina, svako mjesto željelo bi ga imati. Sada, pod hitno, odmah. A i dobro zvuči za lokalne izbore. Tako se u hrvatskim inkubatorima, čast naravno pojedinim izuzetcima, doista može pronaći šaroliko društvo – od kvalitetnih računovođa, radionica za kopiranje i umnožavanje otiska na papiru pa sve do pršutoreznica. Naravno, ne smije se podcijeniti niti jednog poduzetnika, nikoga tko se bavi bilo kojom, zakonom dozvoljenom gospodarskom djelatnosti, svaki pojedinac koji se odlučio upustiti u poduzetničke vode zaslužuje uvažavanje. Ali vrijedi ukazati na činjenicu da smo i pojam start-up tvrtke, nažalost krivo protumačili do te mjere da se ponekad čini kako jedan uvaženi hrvatski političar nije slučajno umjesto pojma „start-up tvrtke“ upotrijebio frazu „stand-up poduzeća“.

No, da bi jedna država kreirala ispravnu politiku prema start up-ovima, prvo mora razumjeti što je to doista start-up. Riječ je prvenstveno o novoosnovanim, malim, početničkim tvrtkama koje gotovo da nemaju nikakav drugi kapital osim ljudskog

INFO DAN – Kako do željenog radnog mjesta nakon diplome?

potencijala. Takve se nove tvrtke bave uglavnom visokim tehnologijama, ICT-om, inovacijama i tehnološkim napretkom. Nose sa sobom visoki rizik uspjeha, ali imaju visok potencijal rasta. Čak 98% ih ne uspijeva, a oni koji uspijevaju, postaju šampioni. I to ne samo nacionalni, nego regionalni, ponekad i globalni.

Dok god ne shvatimo da ulaganje u start-up tvrtke nije trošak nego ulaganje, nije socijalna mjera za zapošljavanje ugroženih skupina nego mjera za zadržavanje visokokvalificiranih ljudi i da nije samo omogućavanje kredita po niskoj kamatnoj stopi i dijeljenje bespovratnih sredstava, nećemo postati istinska, nego samo deklarativna „start-up friendly“ nacija. Našim je start-up tvrtkama od pristojno uređenih prostorija u poduzetničkim inkubatorima mnogo potrebija ekspertiza i mentoriranje stručnjaka, umrežavanje i doticaj s globalnim trendovima te mogućnost sudjelovanja u njima. „Klincima“ je, kako ih popularno zovemo, potrebno omogućiti da budu kreativni i inovativni, da svu svoju energiju usmjeravaju ka ostvarenju ciljeva koje su zacrtali, umjesto da ih opterećujemo izučavanjem zakonodavnih okvira i njihovim promjenama, provjerama ispravnosti računa svojih dobavljača ili ovladavanjem tehnikama dvojnog knjigovodstva i čuvenim „duguje-potražuje“ metodama.

Obilje financiranja

Dakako, tu je i financiranje. Koliko god to čudno zvučalo, u Hrvatskoj smo, kada je riječ o podupiranju start-upova, najdalje stigli upravo na području osiguravanja financijske potpore novim tvrtkama. Natječaji za bespovratna sredstva redovito se objavljuju, a postoje i različite sheme podupiranja start-up tvrtki. Pojedini gradovi, velike tvrtke pa čak i neke političke stranke organiziraju start-up natjecanja na kojima pobjednici dobivaju sredstva za pokretanje novih biznisa. Uskoro će u Hrvatskoj biti operativna čak dva fonda rizičnog kapitala namijenjena upravo ovim tvrtkama, a i iz EU fondova je nedavno raspisan prvi natječaj za inovativne tvrtke registrirane u posljednje tri godine. Počela je, doduše vrlo stidljivo, jačati i scena poslovnih anđela pa se čini kako će svaki projekt koji ima bar malo prilike uspjeti na tržištu, u Hrvatskoj uspjeti pronaći izvore financiranja.

No, vječno je pitanje poreznog pritiska i fiskalne politike. Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja Europske unije koja nema poreznu politiku definiranu samo za start up-ove niti bilo kakav porezni poticaj. Tako su naši start-upovi u „ravnopravnom“ položaju s raznim dobitnicima Zlatnih bula, Kuna, Cvjetova i sličnih nagrada, čije se poduzetničko umijeće mjeri, primjerice, u znatnom povećanju količine izvezenih sirovih trupaca na inozemno tržište u odnosu na proteklu godinu. Upravo su porezna politika i visoki porez na dohodak glavni razlog odljeva hrvatskih start-upova izvan granica Hrvatske. Ako se nešto brzo ne poduzme za primjenu fleksibilnijeg poreznog sustava za start-up tvrtke, baza za nastanak onih 2% hrvatskih šampiona, postajat će sve uža i uža.

Zeleno svjetlo za poticajne impulse

Mala i srednja poduzeća imaju znatan utjecaj na stupanj zaposlenosti, učinkovitosti i konkurentnosti ukupnoga ekonomskog sustava države

Piše: Darko Horvat¹

Ministarstvo poduzetništva i obrta objavilo je nedavno poziv na dostavu projektnih prijava „Kompetentnost i razvoj MSP“. U sklopu provedbe Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. dodijelit će se bespovratna sredstva iz Europskog fonda za regionalni razvoj u ukupnom iznosu od 867 milijuna kuna mikro, malim i srednjim poduzećima pri čemu će se iznosi pojedinačnih potpora male vrijednosti kretati od 300 tisuća kuna do 30 milijuna kuna.

Ovaj poziv namijenjen je poticanju investicija u početna ulaganja poduzetnika, bilo da su ta povezana s osnivanjem nove poslovne jedinice, proširenjem kapaciteta, diverzifikacijom proizvodnje ili temeljitom promjenom u sveukupnom proizvodnom procesu postojeće poslovne jedinice. Potpora je namijenjena pravnim ili fizičkim osobama, odnosno trgovačkim društvima, obrtima, kao i ostalim subjektima koji se bave ekonomskom djelatnošću, a odgovaraju definiciji mikro, malo ili srednje poduzeće.

Ukupno ćemo kroz nove javne natječaje u ovoj godine plasirati oko 544 milijuna kuna. U pripremi tih natječaja razgovarali smo s konzultantima, poduzetnicima i potpornim institucijama, a natječaje smo raspisali tek nakon što smo razjasnili sve prijemore. Ne bi trebalo očekivati da ciljane skupine budu revoltirane uvjetima koje ne mogu ispuniti.

Očekujemo zeleno svjetlo za raspisivanje poduzetničkog impulsa, koji ćemo preimenovati u E-impuls, jer sredstva dolaze iz EU fondova. Od 276 milijuna kuna,

---

¹ Autor je ministar poduzetništva i obrta u Vladi Republike Hrvatske

samo 3,5 milijuna naslonjeno je na državni proračun. Od iduće godine prijave na natječaje zaprimat ćemo elektroničkim putem.

Bez financijskih problema

Izmjene zajedničkih nacionalnih pravila za EU natječaje nismo radili sami, nego smo od poduzetnika čuli koji su im najveći problemi. Nova priča koju smo pokrenuli trebala bi potaknuti poduzetnike da čitaju natječaje i prijavljuju se. Kao ministar ću se pobrinuti da se zbog sitnih administrativnih problema prijave ne odbacuju.

Rok za evaluaciju ponuda znatno je skraćen – od trenutka podnošenja prijave do potpisa ugovora ne smije proći više od 90 dana. Poduzetnicima ne želimo stvarati financijske probleme u trenutku podnošenja prijave. Financijski instrument kojim investiciju osigurava, poduzetnik treba donijeti na dan potpisa ugovora.

Nastojat ćemo da svi koji zadovolje uvjete koje ćemo propisati poticaj i dobiju.

Važni akteri stvaranja BDP-a

Poduzetništvo u razvijenom svijetu prihvaćeno je kao istinska snaga koja može pridonijeti prosperitetu ekonomskog sustava te pozitivno djelovati na konkurentnost pojedine zemlje. Sektor malog i srednjeg poduzetništva pruža mogućnosti implementacije modernih rješenja vođenih primjerima uspješne prakse. Nepotrebno je posebno isticati kako poduzetništvo ima pozitivan utjecaj na stupanj zaposlenosti, povećava učinkovitost, kvalitetu i konkurentnost ekonomskog sustava te unaprijeđuje izvoz i prilagođava gospodarsko poslovanje suvremenim kretanjima na svjetskom tržištu. Jasno je pritom da s globalizacijskim procesom, pozicija malog i srednjeg poduzetništva postaje kompleksnija, zajedno s rastućom konkurencijom na tržištu, uz sve zahtjevnije potrebe potrošača.

Bez obzira mjeri li se broj poduzeća, ukupna zaposlenost u tim poduzećima ili njihova dodana vrijednost, Hrvatska s obzirom na ukupnu veličinu sektora malog gospodarstva ne pokazuje znatne razlike u odnosu na EU. Od ukupnog broja tvrtki iz SMP-sektora, 92,2% čine mikro poduzeća (do 9 zaposlenika), zatim 6,3% su mala poduzeća (od 10 do 49 zaposlenika), a srednje velika poduzeća iznose 1,2%. Zbroj ovih postotaka pokazuje da u Hrvatskoj posluje **99,7%** subjekata malog gospodarstva. Posljednji podaci za države članice EU (prosjeak EU-27) pokazuju da je **99,8%** svih subjekata malo gospodarstvo.

Zaposlenost u malom gospodarstvu u Hrvatskoj u 2015. iznosila je oko 70% ukupne zaposlenosti. Sektor malog gospodarstva ostvaruje blizu 60% ukupne dodane vrijednosti.

To su najbolji razlozi da poduzetništva bude u središtu interesa, a državne institucije servis poduzetnicima.

Malo gospodarstvo pruža široke mogućnosti zapošljavanja

Komercijalizacija inovativnih ideja

Većina malih gospodarstvenika u Hrvatskoj bavi se pružanjem usluga, a dominira trgovina na veliko i malo. Razvoj usluga temeljenih na znanju u Hrvatskoj ima solidne temelje s velikom zastupljenošću malog gospodarstva u sektoru informacija i komunikacija te sektoru, znanstvenih i tehničkih djelatnosti. Međutim, na gospodarskoj razini, broj zaposlenih u znanjem intenzivnim djelatnostima niži je od istoga broja u EU-27. Stoga je važno nastaviti pružati podršku razvoju malog gospodarstva koje se temelji na znanju.

Već smo otvorili natječaj kojim pratimo inovativne ideje, uskoro ide natječaj da pomognemo poduzetnicima da te ideje komercijaliziraju u proizvod, a zatim ćemo raspisati natječaj kojim ćemo inovativne proizvode pratiti da dobiju potrebne certifikate da se mogu pojaviti na tržištu. Za inovacije će biti osigurano više od 100 milijuna kuna.

Iznosi pojedinačnih potpora male vrijednosti kretat će se od 150.000 do 1.500.000 kuna. Cilj poziva koji smo objavili početkom svibnja je potaknuti razvoj novoosnovanih poduzeća, prijenos inovativnih ideja poduzetnika u tržišno uspješne poslovne poduhvate i stvaranje novih inovativno orijentiranih poduzeća s potencijalom rasta i izvoza. Naglasak je na poticanju ulaganja neophodnih za primjenu, odnosno komercijalizaciju rezultata istraživanja, razvoja i inovacija u poslovne aktivnosti i pokretanje proizvodnje na temelju primijenjenih rješenja.

Ministarstvo poduzetništva i obrta prepoznalo je značaj inovativnih tvrtki i potencijal novoosnovanih poduzeća te očekuje kako će ova potpora ostvariti pozitivne rezultate. Očekujemo povećanje ulaganja u istraživanje, inovacije i razvoj, kao i poticanje izvoza na europsko i svjetsko tržište uz otvaranje novih radnih mjesta.

Sporazum o dualnom obrazovanju

Ipak poduzetništvo još uvijek ne uživa potreban društveni ugled. Potrebno je stoga uložiti znatan trud u podizanje statusa poduzetnicima na višu razinu i povećati broj osoba koje poduzetništvo smatraju poželjnim stilom života/odabirom karijere, kako bi se povećala i uskladila stopa otvaranja novih poduzeća s razinom u EU-u. Poduzetničko obrazovanje (formalno i neformalno) ima važnu ulogu u porastu broja ljudi koji se pripremaju za otvaranje poduzeća i uspješno poslovanje poduzeća nakon otvaranja.

Nema smisla školovati ljude za zanimanja koja nisu tražena i zatim im plaćati prekvalifikaciju. Npr. tvornice trebaju radnike u kožarskoj industriji i metalce, ali ih ne mogu naći.

Očekujemo potpisivanje sporazuma u Münchenu važnog za dualno obrazovanje. Komore u Hrvatskoj i Bavarskoj i Ministarstvo poduzetništva i obrta potpisat će memorandum o razumijevanju vezano za uvođenje sustava dualnog obrazovanja u Hrvatskoj. Putem Socijalnog fonda osigurat ćemo plaćanje njemačkih konzultanata koji će kroz dva pilot projekta napraviti ono što se već radi u Bavarskoj i tu će imati punu potporu Vlade.

Dualno obrazovanje sastoji se od klasičnog učenja u obrazovnoj ustanovi i programa strukovnog naukovanja kod poslodavca. Tako učenici stječu teoretsko učenje i rad uz rješavanje praktičnih problema.

Učenici tako imaju prilike zapošljavanja kod poslodavca gdje su se obrazovali, kao i dobru preporuku za drugoga. Istodobno, poslodavcima je strukovno naukovanje dobra investicija kako bi dobili kvalitetne radnike.

Komore već anketiraju poduzetnike i očekujemo realne podatke o potrebama za radnom snagom u nekoliko županija. Poslije toga će se u nekim školama mijenjati programi, a moguće su i promjene u mreži srednjoškolskih institucija.

Višak vrijednosti je razlog poslovanja

Glavna briga dobrog poduzetnika je stvaranje dugoročno održivog poslovanja, odnosno briga o svojim radnicima. Bili smo svjedoci mnogih primjera gdje su poduzeća propala, a bahati vlasnici ostali bogati, te nisu snosili sudbinu svojih zaposlenika. Razvojem pravne države i općenito gospodarstva takvih primjera trebalo bi biti sve manje.

Piše: Branko Roglić¹

Kad razmišljamo o tržištu i tržišnom poslovanju moramo se sjetiti sedam ključnih elemenata koje posebno ističem. To su:

1. Komparativne prednosti
2. Konkurentnost
3. Poduzetništvo
4. Gospodarski rast
5. Višak vrijednosti
6. Dugoročno održivo poslovanje
7. Briga o radnicima (djelatnicima)

Zašto ističem ove elemente? Svako poslovanje na tržištu susreće se sa konkurencijom, koja je razlogom razvoja novih tehnologija i novih proizvoda. Potpuno je jasno da pojedina tržišta ne mogu biti konkurentna u svim proizvodima. U nekima su konkurentna, dok u drugima ne mogu biti. Tu dolazimo do komparativnih prednosti, koje definiraju, odnosno određuju vrstu proizvoda koji se može proizvoditi, a da su

---

¹ Autor je predsjednik tvrtke ORBICO, najvećeg distributerskog poduzeća u Europi

pritom konkurentni po cijeni i kvaliteti na globalnom planu. Svaki uspješan poduzetnik će u svojim projektima prepoznati što se na njegovom tržištu može proizvoditi, da je cijenom i kvalitetom konkurentno, jer od toga zavisi rezultat poslovanja.

Cijena potrebnih sirovina, energije, kapitala, rada, administracije, porezi, udaljenost tržišta definiraju konkurentnost proizvoda na pojedinom tržištu. Zbog toga poduzetnik-investitor, koji posluje globalno mora dobro procijeniti što mu komparativne prednosti sugeriraju pri izboru proizvoda u koji želi investirati.

Plasmanom proizvoda i naplatom potraživanja završava se ciklus, koji ostavlja višak vrijednosti, a to je vrijednost koja se često vulgarizira. Višak vrijednosti je razlog poslovanja, ali i najveći razlog razvoja društva. U svakom projektu treba težiti ka dugoročno održivom poslovanju, jer jedino ono garantira povratak uloženog novca i gospodarski rast.

Višak vrijednosti je razlog poslovanja, ali i najveći razlog razvoja društva

Uspješan poduzetnik ne smije samo brinuti o povratu uloženog novca, niti se s njim bahatiti. Glavna briga dobrog poduzetnika je stvaranje dugoročno održivog poslovanja, odnosno briga o svojim radnicima. Na našu žalost, bili smo svjedoci mnogih primjera gdje su poduzeća propala, a bahati vlasnici ostali bogati, te nisu snosili sudbinu svojih zaposlenika. Nadam se da će razvojem pravne države i općenito gospodarstva takvih primjera biti sve manje i manje.

Ravnoteža javne potrošnje i realne ekonomije

Nažalost, u Hrvatskoj vlada antipoduzetnička klima, i ako se ne podigne na višu razinu, nećemo imati budućnosti. Zapravo bi država trebala odmah krenuti u predstečajnu nagodbu. Nije problem što smo zaduženi, nego što se i dalje zadužujemo.

Kako tome stati na kraj? Nije problem što smo zaduženi 80 posto BDP-a, nego što se ne možemo prestati zaduživati. To je ono što ugrožava državnu samostalnost i to mora odmah prestati. Intervencija Vlade mora ići u dva pravca. Potrebno je restrukturirati državu i smanjiti poresku presiju (fiskalnu i parafiskalnu), potaknuti poduzetništvo i gospodarski rast, te nastojati u što kraćem vremenu uspostaviti ravnotežu između javne potrošnje i realna ekonomije.

To znači da bi Hrvatska, ako želi poboljšati poslovnu klimu te time potaknuti rast gospodarstva i ulaganja, trebala reformirati javnu upravu i restrukturirati državne tvrtke. Sigurno da treba reformirati državnu upravu, a naročito restrukturirati i srediti državna i javna poduzeća, koja su u principu monopolisti, pa bi im taj položaj trebao garantirati visoku profitabilnost. Taj profit bi se plaćao u državni proračun i tako smanjivao poreze. Logično je da kao mala država, odnosno malo tržište, moramo plaćati relativno visoke poreze, ali nam skromnost nije vrlina, pa se zadužujemo bez kriterija, tako da će naše kredite vraćati praunuci.

Izlaz je u povećanju konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, ponekad i u bolnim rezovima. Nije se lako nositi s konkurencijom koja se razvijala stotinama godina u kapitalizmu, pa naša poduzeća moramo usmjeriti na proizvode na bazi vlastitih komparativnih prednosti kao što su: turizam, poljoprivreda povezana s Dalmacijom, ribarstvo, školjkarstvo, uzgoj ribe i životinja (divljih i pitomih), drvena industrija, glazba, softver, brodogradnja, brodarstvo, servisi, sport, itd. Ovakvi bi proizvodi mogli konkurirati na svjetskom i europskom tržištu, unatoč snažno prisutnoj poreskoj presiji.

Preusko tržište

Treba privatizirati sve što je moguće privatizirati, privatizacija je *conditio sine qua non*. Naša ekonomija je i dalje velikim dijelom socijalistička, a znamo kako je socijalizam završio. Postoji još u Sjevernoj Koreji i na Kubi, a i tamo će uskoro nestati. Da je socijalistička ekonomija bila dobra, bio bi bankrotirao kapitalizam. Pri tome moramo oštro razlikovati socijalizam od socijaldemokracije, koje savršeno funkcionira u mnogim zemljama, poput Švedske.

Positivnim ocjenjujem akvizicije hrvatskih kompanija na stranim tržištima. Pri tome je moj stav potpuno jasan: ako razmišljate samo o domaćem tržištu, ako se odlučite samo za Hrvatsku, odlučili ste se za neuspjeh. Akvizicije i širenje hrvatskih kompanija je nužno ako žele dugoročno poslovati. Hrvatska je malo tržište i svi koji žele preživjeti moraju planirati s europskim 500 – milijunskim tržištem.

Problemi u Hrvatskoj nisu na razini makroekonomije nego neznanja. Hrvatski problemi su, što se makroekonomije tiče, u prevelikim porezima u odnosu na konkurenciju i sporoj administraciji. Ostalo je neznanje vođenja poduzeća. To se očituje kroz olako zaduživanje, a već sam rekao da nam skromnost nije vrlina.

POVEZIVANJE ISTRAŽIVAČA S PODUZETNICIMA

Znanstvena i akademska zajednica (ne)spremna na promjene

Nije sporno da „ljestvicu kvalitete“ treba podizati, ali kvaliteta i rezultati istraživanja moraju biti u funkciji jačanja gospodarstva

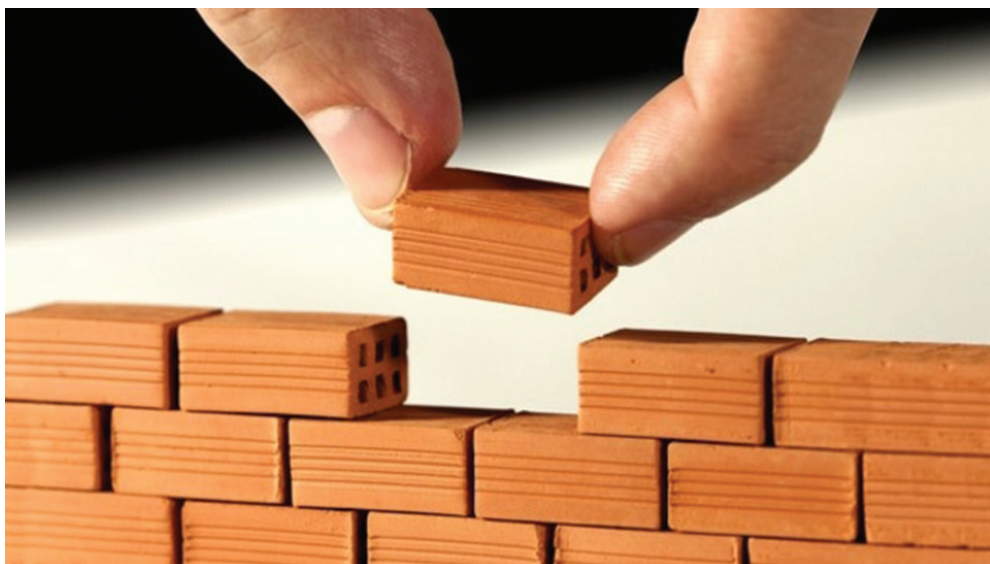
Piše: **prof.dr.sc. Nedjeljko Perić¹**

Povezivanje znanosti i obrazovnog sektora s gospodarstvom nepresušna je i vječna tema političkih, znanstvenih i gospodarskih krugova, lokalno i globalno. Tehnološki napredne zemlje uspješno su pozicionirale ulogu znanosti i obrazovanja u razvoju gospodarstva i društva i tim slijedom razvijaju svoje vizije strategije budućeg društvenog i gospodarskog razvoja. Pozitivnih i impresivnih primjera u svijetu za to ima puno, a neki od njih su Švedska, Finska, Danska kao i Japan ili Južna Koreja. Sve su te države krenule od vizija razvoja i državnih strategija prilagođenih društvenim i gospodarskim potrebama, prirodnim datostima, raspoloživim ljudskim resursima, geostrateškoj politici...

Što se događa s Hrvatskom, kao članicom Europske unije, državom koja je i u socijalističkom poretku imala svoj put razvoja i gospodarski značaj? Što su glavne barijere ovodobnom i budućem gospodarskom napretku? Prepoznamo li ih i jesmo li spremni na odgovoran način sučeliti se s njima? Može se postaviti tako niz pitanja na koja bismo teoretski mogli dati odgovore, ali u praksi negdje zapinje! Je li sukrivac nenapretku lokalnog karaktera ili nas u tome priječi „vanjski neprijatelj“? Tranzicijsko razdoblje Hrvatske, kao nezavisne i demokratske države, traje već

---

¹ Autor je redoviti profesor na Sveučilište u Zagrebu, Fakultet elektrotehnike i računarstva i privremeni upravitelj Inovacijskog centra „Nikola Tesla“

preko četvrtinu stoljeća, uz sva vrludanja u traženju puta prema stabilnom društvu i ekonomiji. I nikako da se usuglasimo gdje se griješi, i tko griješi, jesu li pogreške rezultat ideoloških interesa tzv. političkih elita i drugih interesnih skupina koje žele očuvati partikularne interese na uštrb nacionalnih interesa.

Obrazovanje, znanost, tehnološki razvoj kao podloge za inovativni ekosustav mogu dati svoje pune učinke u okviru osmišljene vizije i strategije razvoja. U Hrvatskoj je u zadnjih nekoliko godina izrađeno više vrijednih sektorskih strategija (ali ne i odgovarajućih akcijskih planova). Međutim, potreban je znatan napor da se postojeće strategije međusobno povežu, tj. da se usustave. To su strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, industrijska strategija, strategija poticanja inovacija, te posebno strategija pametne specijalizacije.

U izornoj kampanji naglašeno su isticane reformske promjene nužne za društveni i gospodarski prosperitet. Prerano je za zaključke o napretku reformskih procesa, ali neke činjenice oslikavaju probleme s kojima se na vrijeme treba sučeliti. Neki od njih su:

- odlazak mladih visokoobrazovanih stručnjaka na rad u inozemstvo,
- demografski problem,
- nedovoljna prepoznatljivost podrške stvaranju inovacijskog ekosustava,
- nespremnost na promjene u istraživačkoj i akademskoj zajednici,
- nepovjerenje poduzetnika prema istraživačkoj i akademskoj zajednici,
- birokratske barijere u provedbi konkretnih projekata.

Kako spriječiti egzodus?

Svjedoci smo pojačanog egzodusa mladih ljudi, među njima u znatnom udjelu visokokvalificiranih s magisterijem i doktoratom znanosti. U kontekstu uzročno posljedičnih odnosa mladi ljudi traže priliku za razvoj svojih životnih i profesionalnih karijera. Uglavnom se radi o mladim stručnjacima iz područja STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics), koje predstavlja fundament za tehnološki i inovacijski razvoj gospodarstva. Rijetko odlaze, s izuzetkom liječničke struke, stručnjaci iz drugih područja. Hrvatsko gospodarstvo, u dobroj mjeri, za sada ne može prihvatiti stručnjake iz STEM područja ili im poslovi koje im se nude nisu atraktivni. Uočljiv je trend da naši studenti nakon završenog preddiplomskog studija odlaze na prestižna europska sveučilišta gdje završavaju diplomatske studije, a mnogi od njih nastavljaju tamo i doktorske studije. To je svakako dobar put za njih (dobivanje najviše formalne vrhunске naobrazbe i stjecanja vrhunskih znanja), ali i velika opasnost od erozije naših sveučilišta jer gube najkvalitetniji „materijal“ za diplomatske i doktorske studije. Dakle, prisutna je bojazan da se hrvatska sveučilišta dovedu u situaciju da im težište bude na preddiplomskom studiju, što bi predstavljalo neprocjenjiv hendikep za razvoj i opstojnost visokoškolskog obrazovanja i znanosti u cjelini. Međutim, taj „negativni efekt“ mogao bi promijeniti predznak u slučaju da se političkim odlukama hitno pristupi stvaranju okruženja u Hrvatskoj za razvoj inovacijskih i gospodarskih subjekata u kojima bi ti mladi ljudi (povratnici) mogli dalje izgrađivati svoje profesionalne karijere, zajedno s mladim ljudima koji stječu naobrazbu na našim sveučilištima. Tu se prije svega misli na izgradnju i opremanje razvojnom opremom institucija i gospodarskih subjekata kao što su inovacijski centri, tehnološki parkovi, inkubacijski centri te znanstveni centri izvrsnosti, što je sve u skladu sa spomenutim strategijama. Navedene centre, organizirane prema suvremenim poslovnim modelima, treba umrežavati na nacionalnoj razini i kroz komplementarnost njihove uloge postizati najveći mogući učinak za gospodarski napredak. Ovakav bi pristup omogućavao upotpunjenje inovativnog vrijednosnog lanca: znanstvena istraživanja-inovacije-proizvodnoprocesne inkubacije, što predstavlja osnovu za stvaranje proizvoda i usluga visoke dodane vrijednosti te posljedično stvaranje novih atraktivnih radnih mjesta u postojećim poduzećima i onima koja bi se osnovala. Proces stvaranja inovacijskog ekosustava strateški je i dugoročan proces u koji treba osmišljeno investirati na dobrobit sadašnjih i posebno budućih generacija spremnih da kreativnim i inovativnim radom daju doprinos jačanju gospodarskog i društvenog razvoja Hrvatske.

Drugi je put da se pomirimo sa sadašnjim stanjem i prisutnim trendom iseljavanja mladih ljudi i da prihvatimo demografsku devastaciju. Taj je problem od presudnoga značaja i zato institucije vlasti moraju bezrezervno i odgovorno usmjeriti svoje djelovanje prema traženju dugoročnijih rješenja demografskih problema i strategija pronatalitetne politike.

Inovacijski ekosustav za napredak gospodarstva

Moderni inovacijski ekosustavi zasnivaju su na tehnološkim i ekonomskim kriterijima provedbe inovacijskih aktivnosti. Tehnološke komponente inovacijskog ekosustava usmjerene su na primijenjeno istraživanje i razvoj zasnovan na znanstvenim istraživanjima dok ekonomske komponente inovacijskog ekosustava imaju za cilj profit. Pri tome ekonomski kriteriji usmjereni na stvaranje profita u nekim opravdanim situacijama mogu biti u drugom planu. I niskoprofitnu inovacijsku aktivnost, pa čak i onu koja privremeno stvara gubitak, ali ima snažne pozitivne učinke na gospodarski razvoj („pozitivne eksternalije“), treba promatrati dugoročno opravdanom. Za pokretanje i uspješan rad institucija inovacijskog ekosustava važno je učiti iz iskustava i najbolje svjetske prakse, posebno inovacijske politike EU. Misijska/vizijska institucija inovacijskog ekosustava treba uvažavati nekoliko ključnih ciljeva:

- Detaljno razumijevanje trendova razvoja tehnologije i tržišta zasnovano na raspoloživosti visokovrijednih informacija i analiza koje stalno i pouzdano usmjeravaju na obećavajuće sektorske niše u globalnom tržištu.
- Uklopljenost u relevantne strateške obrazovne, znanstveno-inovacijske i gospodarske ciljeve Vlade te usklađenost sa strateškim smjernicama europskih i svjetski inovacijskih ekosustava.
- Provedba inkubacijskih procesa i postupaka komercijalizacije inovacija temeljem najboljih svjetskih praksi.
- Osiguranje optimalnih načina zaštite intelektualnog vlasništva i uspostave partnerstava na nacionalnoj i globalnoj razini, što uključuje komercijalizaciju intelektualnog vlasništva primjereno inovativnim poslovnim modelima.
- Osiguranje optimalnih i održivih izvora financiranja zasnovanih na odabiru prikladnih modela financiranja projekata, uz kombiniranje različitih financijskih izvora (privatna ulaganja, donacije i sponzorstva, javno-privatna partnerstva, javna sredstva, fondovi za istraživanje i razvoj te strukturni fondovi Europske unije i sl.).
- Osiguranje umreženosti prepoznate u vladinim, znanstvenim, stručnim i poslovnim krugovima, ali i na globalnoj razini kroz povezivanje sa sličnim institucijama iz globalnog inovacijskog ekosustava radi potencijalnog pribavljanja znanja i financijskih sredstava za provedbe projekata.
- Osiguranje istraživačke i razvojne opreme kao alata za konkurentne inovativne proizvode i procese u učinkovitom inovativnom vrijednosnom lancu.

Čemu i komu služi znanost?

Za prihvaćanje koncepta razvoja inovacijskog ekosustava važnu ulogu imaju: istraživačka i akademska zajednica (istraživanje, obrazovanje i inovacije), gospodarstvo (prepoznavanje i primjena novih rješenja i inovacija) te javna uprava

(stvaranje poticajnih uvjeta kroz javne politike). Je li hrvatska znanstvena i akademska zajednica spremna na strukturne promjene u sustavu visokog obrazovanja i znanosti? I u uvjetima skromnih proračunskih izdvajanja za obrazovanje i znanost, koje je u Hrvatskoj manje od jedan posto BDP-a (dok je europski prosjek ulaganja oko dva posto), treba opravdati uložena financijska sredstva. Također, trebamo se zapitati čemu i komu služi hrvatska znanost. Odgovor na ovo pitanje nije jednoznačan; svaki od ključnih čimbenika-istraživačka i akademska zajednica, gospodarstvo i javna uprava-odgovorit će na sebi svojstven način. Možda najbolji odgovor na to pitanje možemo naći iščitavanjem nacrtu Pravilnika o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja objavljen na stranicama Nacionalnog vijeća za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj (za javnu raspravu). U tekstu tog nacrtu Pravilnika, koji su priredili predstavnici istraživačke i akademske zajednice, pojmovi „gospodarstvo“, „industrija“, „inovacije“ ili „tehnologija“ uopće se ne spominju pa je nejasno čemu bi zapravo znanstvena istraživanja trebala služiti. Bi li trebala biti u funkciji gospodarstva ili u funkciji jačanja faktora odjeka stranih znanstvenih časopisa ili bi možda trebala biti sama sebi svrhom? Kakva je poruka ovakvog nacrtu Pravilnika? Nije sporno da „ljestvicu kvalitete“ treba podizati, ali s ciljem podizanja izvrsnosti i kvalitete istraživanja koja mora biti stavljena u funkciju hrvatskoga gospodarstva i razvoja društva! I tu je ključni problem hrvatske znanosti te posljedično i usporeno stvaranje hrvatskog inovacijskog ekosustava. Dakle, radi se o okorjelom poimanju znanosti, koje ne vodi napretku gospodarstva i društva. Nedvojbeno, hrvatska znanstvena i akademska zajednica želi bolji tretman znanosti i obrazovanja, ali je pitanje je li spremna na promjene. Ili da parafraziram, „svi bi htjeli da bude bolje ali da se ništa bitno ne mijenja“ što je u neskladu sa svim prirodnim i društvenim zakonitostima. Izgleda da ne razumijemo prvi i drugi stavak termodinamike! Tehnološki napredne države vode znanstvenu i razvojnu politiku na način da znanstvena istraživanja i inovacije predstavljaju pokretačku snagu sustava sveukupnog razvoja. I od njih trebamo učiti!

Jačanje gospodarstva nije moguće bez pomicanja težišta obrazovanja na znanstvene discipline obuhvaćene područjem prirodnih i tehničkih znanosti, informacijske i komunikacijske tehnologije, biomedicine i biotehnike (STEM), jer one predstavljaju temelj suvremenog inovacijskog ekosustava odnosno suvremenog gospodarstva visoke dodane vrijednosti. U ovom trenutku, udio studenata u Hrvatskoj koji bira ovo područje manji je nego što bi trebao biti, a da bi se postigao dugoročni gospodarski učinak potrebno je osigurati mehanizme kojima bi se takvo stanje znatno popravilo. To je krucijalni reformski zahvat u nadležnosti odgovorne vlade koja svojim mjerama treba „izvana“ djelovati na sustav visokog obrazovanja, znanosti i tehnološkog razvoja. Time se ne ugrožava famozna paradigma „autonomija sveučilišta“ nego se osnažuje društvena uloga sveučilišta u smislu jačanja sveučilišnog utjecaja na sveukupni gospodarski i društveni razvoj. Sveučilišno (tercijalno) obrazovanje temelji se na srednjoškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju pa je bitna i aktivna uloga sveučilišta u jačem utjecaju na te razine obrazovanje, kao i jačanju nastavničkih kompetencija i cjeloživotnome obrazovanju nastavnika, posebno za ranu selekciju i motiviranje učenika koji pokazuju sklonosti za STEM područje.

Prilike i izazovi

Partnerstvo akademske i istraživačke zajednice s gospodarstvom na istraživačko-razvojnim i inovativnim projektima treba služiti uspostavljanju čvrstih međusobnih veza na obostranu korist. Partnerstvo se može ostvarivati na različite načine. Primjerice, zajedničkim projektima na razvoju proizvoda ili usluga, prodajom licenci razvijenih proizvoda, osnivanjem zajedničkih start-up poduzeća za specifične proizvode ili usluge, specijalističkim studijima i nastavnim angažmanom eksperata iz gospodarstva. Pozitivnih primjera na nekim fakultetima sveučilišta već imamo i trebamo ustrajati na afirmaciji takve vrste partnerstva. Nadalje, treba imati na umu da se struktura gospodarstva u Hrvatskoj znatno promijenila u zadnjih 25-ak godina jer su nekadašnji veliki industrijski sustavi nestali ili su se osjetno smanjili, a sve je teže ugovarati istraživačko-razvojne projekte i za državna poduzeća. Istodobno, sve je više malih i srednjih poduzeća koja imaju slabije financijske mogućnosti za ulaganja u razvojno-istraživačke projekte, ali su fleksibilnija i otvorenija za suradnju. U svakome slučaju moramo raditi na stvaranju i unapređivanju prikladnih modela suradnje s gospodarstvom, a jedan od značajnijih načina je i partnerstvo s takvim poduzećima na projektima koje financira Europska unija.

Posebno valja istaknuti aktualne mogućnosti financiranja projekata koji imaju za cilj stvaranje novih proizvoda i usluga kao rezultat djelatnosti istraživanja, razvoja i inovacija (IRI) zasnovano na Sporazumu o partnerstvu između Hrvatske i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova (ESI) za rast i radna mjesta u razdoblju 2014. – 2020. Prvi tematski cilj Sporazuma o partnerstvu je jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija, te predstavlja i jedan od ciljeva operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.

Natječaj koji je otvoren u travnju ove godine za „IRI projekte“ u skladu je sa Strategijom pametne specijalizacije RH (S3) kao strateškim dokumentom, koji predstavlja preduvjet za korištenje ESI fondova u području istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija. Strategijom S3 su definirani ciljevi i prioriteti vezani uz istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije te određena tematska i pod-tematska prioritetna područja u koja će se ulagati sljedeće 4 godine u okviru programa Konkurentnost i kohezija.

Prema pravilima natječaja za IRI projekte, dodjeljivat će se državne potpore poduzetnicima koji provode projekte istraživanja i razvoja unutar jednog ili više identificiranih prioritetnih tematskih i pod-tematskih područja S3. Poželjni partneri u IRI projektima su istraživačko-razvojne institucije prema definiranim uvjetima. Ovakav koncept kolaborativnog pristupa u istraživanju, tehnološkom razvoju i inovacijama predstavlja novi model i izazov kako za poduzetnički sektor tako i za akademsku i istraživačku zajednicu. Istodobno ovakav model suradnje predstavlja i test naše spremnosti i preuzimanja odgovornosti za iskorak prema podizanju tehnološke razine proizvodnog i uslužnog sektora.

Čimbenici razvoja i napretka društva

Druga prilika za podizanje kapaciteta poslovnog sektora je pokretanje centara kompetencije (CEKOM), također u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.; poziv na natječaj je u pripremi. Centri kompetencija su umreženi subjekti vođeni potrebama industrije, osmišljeni u svrhu pružanja podrške podizanju kapaciteta poslovnog sektora, uglavnom malih i srednjih poduzeća kojima nedostaju vlastiti kapaciteti za istraživanje i razvoj. U CEKOM-ima bi se provodili projekti istraživanja i razvoja, osobito onih koji su usmjereni na razvojna i primijenjena istraživanja te komercijalizaciju rezultata istraživanja. Tematska područja istraživanja i razvoja CEKOM-a moraju biti u okviru jednog ili više S3 tematskih i pod-tematskih prioritetnih područja, a u okviru Strategije istraživanja i razvoja CEKOM-a koju treba izraditi prijavitelj u suradnji s partnerima.

Rizici koji se mogu očekivati jesu neiskustvo u provedbi projekata prema propisanim modelima, raspoloživi istraživačko-razvojni resursi i na strani poduzetnika i na strani istraživačko-razvojnih institucija, raspoloživa vlastita financijska sredstva poduzetnika te nefleksibilnost administrativnih tijela.

Usprkos rizicima, oba navedena operativna modela predstavljaju dobru priliku za smanjivanje jaza između proizvodnog sektora i znanstvenoistraživačke zajednice koji mogu znatno doprinijeti uravnoteženom razvoju. Trebamo shvatiti da se u državama Europske unije i drugim razvijenim dijelovima svijeta već odvija četvrta industrijska revolucija. Kibernetičko-fizikalni sustavi kao paradigma, koju sačinjavaju virtualna i realna stvarnost, postaju temeljem digitalne ekonomije (i digitalnog društva) koja se u tehnološki naprednim i uređenim zemljama zahuktava. Hrvatska se mora, i može, uključiti u te procese unatoč mnogim divergentnim političkim zbivanjima koji nam troše „energiju društva“.

Zastarjelim metodama nema napretka

Nedostaje suradnje između akademskih ustanova i privatnog sektora primjenom modela otvorenih inovacija. Mala i srednja poduzeća u nezavidnoj su situaciji što se tiče prijava na natječaje za pribavljanje financiranja projekata

Piše: dr. Hrvoje Zorc

Ovoga je proljeća Hrvatska konačno ispunila i posljednji zahtjev Europske komisije, prihvativši *Strategiju pametne specijalizacije*, kako bi se u punom opsegu moglo koristiti europske strukturne fondove. Hoće li se ti fondovi koristiti na način optimalan za razvoj Hrvatske i dostizanje razvijenosti ostalih europskih zemalja? Odgovor na ovo pitanje ovisi o nizu aspekata, prije svega o uspješnosti provedbe ključnih nacionalnih strategija razvoja. Strategije je relativno lako napisati, ali je njihova provedba najčešće vezana uz niz objektivnih i subjektivnih poteškoća. Pri tome je često važna uloga nositelja državne politike. U tekstu se ograničava na uspješnost prijenosa znanja, posebno u dijelu koji se odnosi na prijenos znanja iz javnog u privatni sektor. To obično završava inovacijama i jača nacionalnu konkurentnost na globalnoj skali.

Stvaranje znanja u Hrvatskoj izuzetno je neujednačeno, ovisno je o području znanosti. U prirodoslovlju primjenjuju se visoki svjetski kriteriji ocjenjivanja uspješnosti. U tehničkim znanostima kriteriji se bitno snižavaju, a u humanističkim i društvenim gotovo da i ne postoje. Posljedica tog stanja ipak je relativno visok broj znanstvenih radova, ali nažalost i njihova velika neujednačenost u kvaliteti i prepoznatljivosti u globalnim znanstvenim okvirima. Stvoreno znanje se ne štiti i ne postaje intelektualno vlasništvo, a njegov prijenos u tehnologije sporo se odvija. Dok tehnički fakulteti imaju kakav-takav kontakt s privatnim sektorom, javni instituti, koji se bave uglavnom temeljnim istraživanjima, teško nalaze partnere u gospodarstvu zbog dugog puta od izuma do inovacije.

¹ Autor je znanstveni suradnik u Institutu „Ruđer Bošković“

Iščeklo nacionalno vijeće za konkurentnost

Drugi je problem takozvani prijenos stvorenog znanja koji se može odvijati u dva smjera: edukacijom i prijenosom u gospodarstvo putem tehnoloških i društvenih inovacija. Kao što je poznato, u oba ova smjera Hrvatska vrlo loše stoji. Sveučilište u Zagrebu, naše vodeće sveučilište, nije na europskoj ljestvici među 200 najboljih, a niti među 500 najboljih u svijetu prema Šangajskoj listi. Istodobno razvoj nacionalnog inovacijskog sustava već godinama bilježi najniže pokazatelje. Po broju patenata također smo na europskom dnu. Razlozi tome su višestruki, a kao glavne se prepoznaje mizerno ulaganje države u znanje - trenutni GERD (bruto izdvajanja za istraživanje i razvoj) je oko 0,8% ili niži – te visoku razinu fragmentiranosti sastavnica nacionalnoga inovacijskog sustava. O tim fenomenima objavljeno je nekoliko članaka i dostupni su najsvježiji podaci. Hrvatsko društvo za sustave već od 2006. redovito na svojim skupovima ukazuje na nedostatke politike koja nas već desetak godina uporno, bez obzira na trenutnu političku postavu, gura sve dublje prema dnu. Stvaranje društva znanja, koje je bilo hit u razdoblju 2006. – 2007., potpuno je zaboravljeno i čini se kao da je to bila samo parola iz davnih vremena za potrebe dnevne politike. Nacionalno vijeće za konkurentnost praktički više ne postoji, a sva očekivanja su uprta u nekog nepoznatog Godota koji nikako da dođe! U međuvremenu sve članice Europske unije bilježe rast ulaganja u istraživanje, razvoj i inovacije (R&D&I), a Hrvatska sve više zaostaje. Na globalnoj ljestvici konkurentnosti Hrvatska stagnira na 77. mjestu među 140 gospodarstava svijeta.

Ničija briga

Zabrinjava li takvo stanje ikoga u Hrvatskoj i postoji li itko tko o tome promišlja? Tko je odgovoran za provedbu znanstvene, a tko za provedbu gospodarske strategije? Tko vodi brigu o inovacijama i prijenosu znanja iz javnog u privatni sektor? Tko stoji na čelu nacionalnog inovacijskog sustava i tko je odgovoran za njegov razvoj? Gdje se mogu naći ključni pokazatelji uspješnosti za sva navedena područja? Nažalost, odgovori na sva ova pitanja su vrlo magloviti i često obavijeni velom tajne. Pritom se svakodnevna politika bavi nekim potpuno drugim temama, ne uviđajući da su to teme o kojima treba govoriti, što nas mora duboko zabrinuti. Demografski problemi, o kojima se često priča i piše, riješit će se između ostalog i rješavanjem upravo navedenih problema, jer dobro je poznato da je najveći demografski bum u Švicarskoj, zemlji koja je ujedno vodeća na svjetskoj ljestvici konkurentnosti. Tko bi normalan želio imati veliku obitelj u zemlji koja grca u dugovima, koja ima visoku stopu nezaposlenosti, a u svoj razvoj ulaže daleko ispod potreba?

Hrvatski nacionalni inovacijski sustav čini mreža institucija javnog i privatnog sektora koje međusobnom interakcijom stvaraju i rasprostriru inovacije. U javnom sektoru ovdje se prepoznaje javne institute, sveučilišta, državne zavode i agencije, a u privatnom se radi o mnoštvu manjih i većih subjekata iz gospodarstva. Svaki od

tih sektora ima svoje poteškoće u poslovanju s kojima se bori pa je ostvarivanje efikasnijih veza između sudionika često od tercijarnog značaja. Ono što čini sustav nisu samo njegovi sastavni dijelovi, već veze između njih, što je oznaka kompleksnosti sustava, kao što i ljudski mozak čine stanice i njihove veze. Hrvatski inovacijski sustav čine vrlo solidni dijelovi, ali bez potrebnih poveznica, a posebno bez goriva koje je potrebno da bi sustav funkcionirao. Prije nego se osigura više goriva, treba poduzeti sve potrebne mjere za izgradnju sustava, a to je prije svega upravljanje sustavom i odgovornost za njegov rad. Nakon toga se može rad svakog od podsustava pratiti i putem periodičnih evaluacija, umjesto da se kao sada provode evaluacije bez potrebne artikulacije i odgovarajućih konzekvenca. Provode li hrvatske vlade u posljednjih desetak godina takvu politiku? Ne provode! Nažalost, razgovara se jedino o spajanju nekih agencija koje čine nacionalni inovacijski sustav, sve u cilju navodnih ušteda, no bez smisla, čak protivno najboljoj praksi u razvijenim zemljama.

Kratka pamet

Okvir razmišljanja ograničen je samo na četiri godine, tj. do novih izbora. Često se čuju priče o potrebnim reformama, no vlade ih nisu spremne realizirati, znajući da bi one bez stvarnoga strukturnog iskoraka bile jedino alibi za otpuštanje zaposlenika u javnom sektoru.

Takva situacija izuzetno šteti dijelovima inovacijskog sustava čija je misija stvaranje novog znanja, a naročito onima koji bi to znanje trebali pretvoriti u inovacije i staviti na tržište! Većina ovih potonjih su mala poduzeća, mala po broju zaposlenih, često vrlo ranjiva, ali upravo ona koja mogu iznjedrili vrlo konkurentne inovacije. Do sada je izravna suradnja malih poduzeća s javnim sektorom bila vrlo sporadična. Istodobno je situacija u suradnji velikih poduzeća s akademskom zajednicom i javnim institutima ipak nešto bolja. Primjerice, neka veća uspješna poduzeća imaju ugovore s pojedinim fakultetima o stipendiranju određenog broja studenata, donacijama pomažu rad fakulteta i slično, a neka poduzeća ostvaruju i uspješnu suradnju s javnim institutima.

Zbog svega navedenog, a u nestašici sredstava za poticanje inovacija izuzetnu pozornost pobuđuju pojedine inicijative ministarstava i državnih agencija te neke međunarodne inicijative od strane Europske komisije. Tako valja spomenuti neke javne pozive koji se provode u okviru Agencije HAMAG-BICRO:

- EUREKA – u suradnji s inozemnim partnerima
- Eurostars – u suradnji s inozemnim partnerima
- POC – Provjera inovativnog koncepta – namijenjen javnom sektoru, ali i uz sudjelovanje privatnog sektora
- UTT – Program podrške uredima za transfer tehnologije – namijenjen javnom sektoru

- STARTCO – Realiziraj vlastitu poslovnu ideju
- PODUZETNIČKI IMPULS – jačanje konkurentnosti prerađivačke industrije
- PODUZETNIČKI IMPULS – jačanje konkurentnosti uslužnih djelatnosti.

Realizacija navedenih programa je u različitim fazama, no većina njih provodi se na temelju javne objave, uz definirani rok za prijavu projekata uz ranije određenu potrebnu dokumentaciju i prema ranije definiranoj proceduri.

Od ostalih otvorenih javnih poziva izdvajamo sljedeće:

- Povećanje razvoja novih proizvoda i usluga koji proizlaze iz aktivnosti istraživanja i razvoja – radi se o trajno otvorenom pozivu namijenjenom mikro, malim, srednjim i velikim poduzetnicima te organizacijama koje doprinose svojim znanjem i istraživačkim kapacitetima u provedbi projekata istraživanja i razvoja. Program je upravo započeo, a otvoren je od 4.5.2016. do 31.12.2019. Obavezni nacionalni udio sufinanciranja osiguravat će sami korisnici. Provodi ga Ministarstvo gospodarstva.
- Inovacije novoosnovanih malih i srednjih poduzeća - potpora u okviru ovog poziva namijenjena je novoosnovanim mikro, malim i srednjim poduzećima te trgovačkim društvima, obrtima, kao i ostalim subjektima koji se bave ekonomskom djelatnošću, koji u trenutku predaje projektne prijave nisu stariji od 36 mjeseci, pod uvjetom da nisu raspodijelila dobit te nisu osnovana spajanjem. Sufinancira se razvoj inovacija koje će rezultirati proizvodom ili uslugom koji je novost u ponudi poduzeća ili je novost na tržištu. Program traje od 9.5.2016. do 31.12.2016. a provodi ga Ministarstvo poduzetništva i obrta.

Kadrovski deficit

Za krajnje korisnike potpora nije važno odakle Agencija HAMAG-BICRO ili Ministarstva osiguravaju sredstva za programe. Ipak glavni su izvori sredstava državni proračun, Europska komisija, Europski fond za regionalni razvoj te kredit Svjetske banke koji je Hrvatska uzela za pokrivanje³ nedostatnih sredstava za razvoj znanosti i tehnologije.

Mala i srednja poduzeća vrlo često su u nezavidnoj situaciji što se tiče prijave na takve natječaje. Njihov potencijal apsorpcije informacija o otvorenim programima poticanja često je vrlo nizak jer su uglavnom orijentirana na vlastito preživljavanje i rijetko imaju slobodnih kapaciteta (ljudskih resursa) koji bi se bavili praćenjem ovakvih inicijativa i pripremom projekata za prijavu uz pripadnu dokumentaciju. Najčešće se

Mala poduzeća izložena su raznim utjecajima i vrlo često ne uspijevaju uhvatiti priključak

radi o volji i sposobnosti vlasnika da se upusti u ovakve projekte, a poseban problem pojavljuje se kad se traži sufinanciranje. Zbog toga su mala poduzeća izložena raznim utjecajima i vrlo često ne uspijevaju uhvatiti priliku te osigurati sredstva za plasman svojih inovacija na tržište. Priprema potrebne dokumentacije često je vrlo zahtjevna, čega su ponekad svjesni i oni koji provode takve programe. Ponekad su zahtjevi za potrebnom dokumentacijom i nerazumno opsežni, što destimulira potencijalne korisnike umjesto da ih privlači.

Je li moguć obrat?

Zagazili smo duboko u 21. stoljeće, no još uvijek se držimo zastarjelih modela inoviranja u kojima inovacije nastaju u maloj, zatvorenoj sredini. I dalje nam nedostaje jačanje suradnje između akademskih ustanova i privatnog sektora primjenom modela otvorenih inovacija. One nisu samo hit za nekoliko sezona, već predstavljaju moderan pristup prema jačanju konkurentnosti. Organizacije koje to prepoznaju imaju veće šanse za prodor na tržišta. Ponekad se takva suradnja uspješno ostvari između javnog i privatnog sektora, no kod nas su takvi slučajevi još uvijek više iznimka nego pravilo. Država bi trebala dalje razvijati i jačati programe koji olakšavaju i potiču suradnju između spomenutih partnera. Sustav vaučera jedan je od takvih dobrih primjera pri čemu subjekti iz gospodarstva mogu angažirati suradnike iz akademske zajednice na rješavanju njihovih problema. Ponekad se pitam je li moguć obrat, tj. mogu li članovi akademske zajednice, koji su došli do određenog otkrića, angažirati subjekte iz gospodarstva na razradi njihove ideje sve do inovacija koje završavaju izlaskom na tržište. Radi se samo o tome želi li se dati prednost znanstvenim otkrićima ili tržišnim zahtjevima. U razvijenom svijetu odvija se permanentan interaktivni pristup, pri čemu akademska zajednica redovito obavještava gospodarstvo o mogućoj primjeni svojih rezultata istraživanja. Pritom subjekti iz gospodarstva na manifestacijama povezivanja traže suradnju s akademskom zajednicom. Nije dovoljno raspisati natječaj pa tek onda prepustiti potencijalnim korisnicima potragu za partnerima!

Hrvatska je u velikim ekonomskim problemima koje prati visoka stopa nezaposlenosti, nizak BDP, vrlo nizak GERD, vrlo niska stopa rasta, visoka opterećenost kreditima, loša demografska slika. Kako prekinuti taj začarani negativni krug i kako ubrzati razvoj? Kako objasniti političarima da budućnost ove zemlje seže daleko duže od predstojeće četiri godine? Kako promijeniti način razmišljanja i sustav vrijednosti u kojemu bi na prvom mjestu bilo znanje, a zatim sve ostalo, a ne obrnuto? Kako ostvariti efikasan inovacijski sustav kao temelj jačanja industrije i gospodarstva? Sve su to otvorena pitanja na koje je moguće naći odgovore, ali za koje je potrebna prije svega vizija, a zatim i politička volja i hrabrost! Kao što je prije nekih 25 godina Finska stvorila politički konsenzus izlaska iz krize, tako bi trebalo krenuti u Hrvatskoj. To je jedini način koji nam može osigurati budućnost i to nakon otprilike tridesetak godina upornog rada.

Najkvalitetniji pokretač dinamičnog i održivog rasta

Da bi se iskoristio poduzetnički potencijal, vlast mora ne samo reformama nego i drugim mjerama stvoriti povoljan ambijent koji će privući domaće i inozemne investitore, umjesto da ih tjera prema drugim privlačnijim odredištima.

Piše: Bernard Jakelić¹

Među domaćim i inozemnim ulagačima, koji pokazuju znatno zanimanje da svoje investicijske projekte realiziraju u Hrvatskoj prisutan je još uvijek optimizam i uvjerenje da naša zemlja može uvelike poboljšati investicijsku klimu, pri čemu je bitno postaviti nedvosmislena, jasna i jednostavna pravila te se držati postignutih dogovora i rokova. Poslodavci očekuju od Vlade da puno odgovornije, hrabrije i urgentnije pristupi rješavanju nagomilanih ograničenja poslovne i ulagačke klime te intenzivnije radi na fiskalnoj konsolidaciji i restrukturiranju državnih rashoda. Očekuje se da će Vlada učiniti važne iskorake na povećanju povjerenja ulagača tijekom 2016. kroz povećanje pravne sigurnosti, kvalitete i učinkovitosti javne uprave, kao i odlučno pristupiti smanjivanju prenormiranosti, porezni sustav učiniti privlačnim za ulaganja i razvoj poduzetništva, svesti u realne okvire parafiskalne namete, pokrenuti procese privatizacije državne imovine koja nije od nacionalnog interesa, poboljšati strukturne karakteristike i fleksibilnost tržišta rada. Nepodijeljena je podrška poduzetnika Vladi u rješavanju izazova za rast i razvoj poduzetništva i povećanje ulaganja poduzetnika te podupiru njene ambicije za bitno većim povlačenjem sredstava iz EU fondova kao i olakšavanjem odnosno smanjivanjem prepreka poduzetnicima u pristupu fondovima. Poduzetnici su uvjereni da su njihova ulaganja dugoročno najkvalitetniji pokretač održivog dinamičnog rasta hrvatskog BDP-a, a na vlastima je da im stvore kvalitetno poticajno okruženje.

---

¹ Autor je zamjenik glavnog direktora, Hrvatska udruga poslodavaca - HUP

Nedosljedna institucionalna podrška

Već godinama je ulagačkoj i poslovnoj zajednici, kao i u udrugama poduzetnika i poslodavaca na brojnim iskustvima verificirana činjenica da Hrvatska nije prepoznata kao zemlja za investicije. Investicijski bankari i analitičari naš slučaj u pogledu investicijske klime najčešće opisuju kroz slogan Hrvatska nema dobru investicijsku priču. Naizgled jednostavna konstatacija skriva svu složenost i dubinu nedostataka kao i manjak administrativnih sposobnosti i dugogodišnju nespremnosti na promjene. Kao osnovni razlog najčešće se navodi nepovoljno ukupno poslovno okruženje. Tome treba pridodati nekonzistentnu institucionalnu podršku, u kojoj se nacionalna agencija za ulaganja nekoliko puta u posljednja dva i pol desetljeća otvarala i zatvarala, sa različitim, često ne u potpunosti definiranim opisom djelovanja, nadležnostima i odgovornostima kako prema drugim tijelima državne uprave, tako i prema jedinicama lokalne samouprave. U usporedbi sa sličnim tijelima u CEE, kadrovski i financijski je podkapacitirana, s nedovoljno uvjerljivom marketinškom i komunikacijskom strategijom. Znatno zanimanje za ulaganje u hrvatski turizam, koje još uvijek pretežito počiva na prirodnim ljepotama i blagoj klimi Jadrana, može biti iznimka u odnosu na druge djelatnosti, osobito prema proizvodnim ulaganjima u prerađivačku industriju. S iznesenim slabostima načelno se ponekad slažu i političke elite bilo da su na vlasti ili u opoziciji.

Iza tih političkih elita nerijetko slijede proklamacije, javno i medijski izrečene snažne riječi i poruke, rjeđe poneki pisani dokumenti da će se vrlo brzo puno toga na bolje promijeniti. Promjene koje slijede u normativnom pogledu su u pravilu spore, nerijetko fokusirane na pitanja koja nisu suštinska, parcijalne su i bez procjene učinka na poslovanje poduzetnika, sadržajno i vremenski neusklađene i nepovezane. Provedba promjena u hrvatskim uvjetima je vrlo često najproblematičniji dio jer se nerijetko suočava s preispitivanjem među tijelima državne i lokalne samouprave te poduzećima s javnim ovlastima već donesenih. Neka od tih tijela proglašavaju se nenadležnim za određene odluke ili ih se zanemaruje i u provedbi, u pravilu bez odgovornosti i posljedica.

Zaostajanje za konkurentima

Investitori preferiraju, osobito kod tranzicijskih ekonomija, dinamična gospodarstva s visokim održivim stopama rasta i živom investicijskom aktivnošću, oslonjena na brojna pozitivna iskustva ulagača. Takva situacija indikator im je da i domaća i inozemna potražnja imaju pozitivan učinak, a brojnost investitora ukazuje na vrlo izvjesno prijateljsko investicijsko okruženje. Hrvatska čija je tranzicija zbog agresije i domovinskog rata bila specifična i usporenija, a pristupanje EU-u puno dulje nego drugih CEE zemalja, treba bez odgađanja radi ubrzanog rasta i stvaranja povoljne investicijske klime deblokirati kočnice i riješiti se negativnog nasljeđa prethodnog sustava, uključujući prevelik, ispolitiziran i neefikasan državni sektor, hipertrofiran

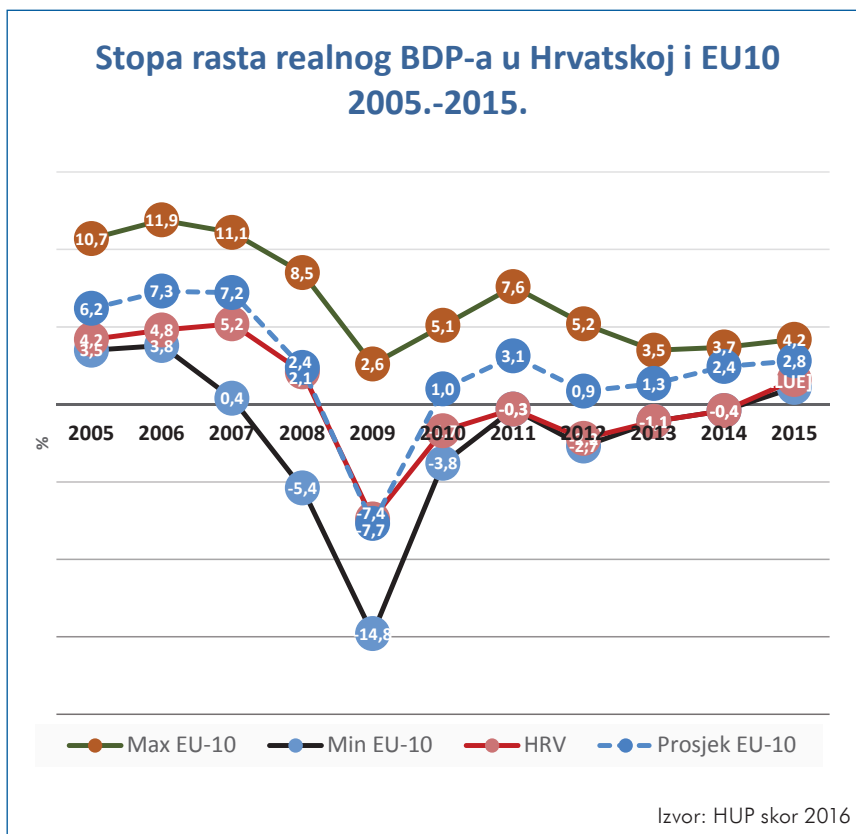
administrativni aparat, sporo pravosuđe, neefikasni javni sektor i neadekvatan predkrizni ekonomski model.

Hrvatska je jedina od EU zemalja srednje i istočne Europe koja je od početka krize 2008. nazadovala u odnosu na EU prosjek BDP-a po stanovniku i sada se kreće na razini ispod 60% prosjeka. Iza nas su samo Rumunjska i Bugarska. Rumunjska bi nas, s obzirom na sadašnji dinamičan rast, mogla do kraja desetljeća preteći. Evidentno je da su nam potrebne barem dvostruko više stope rasta BDP-a od prosjeka EU kada bi se počelo smanjivati nazadovanje.

Od početka krize 2008. hrvatski BDP pao je oko 12 posto. Od toga na pad investicija po procjenama bi se moglo odnositi više tri četvrtine.

Vlada očekuje rast BDP-a u 2016. godini od 2% a u 2017. od 2,1%, dok prema proljetnim prognozama Europske komisije gospodarski rast u Hrvatskoj bi trebao biti 1,8% u 2016. a 2,0% u 2017. godini. Vrlo slične prognoze rasta za Hrvatsku prezentirale su i Svjetska Banka i MMF. Ali i te prognoze skrivaju zamku zaostajanja jer i usporedive zemlje rastu vidno brže.

Nažalost u 2016. hrvatski dugoročni potencijali rasta su lošiji nego prije krize te nas pozicioniraju pri dnu EU 28 za dugoročni potencijalni rast do 2030. godine .

Gotovo upola niže stope potencijalnog dugoročnog rasta izložene su velikim rizicima jer bitno ovise o ubrzanju rasta kapitalnih ulaganja primarno u sektoru međunarodno razmjenjivih dobara te osobito o rastu ukupne faktorske produktivnosti. Sve je to temeljeno na kvalitetnom i koherentnom doprinosu istraživanja i razvoja, inovativnosti, izvrsnosti te razvoju i primjeni raznovrsnih naprednih tehnologija i usluga visoke dodatne vrijednosti.

Iz toga je razvidno da u vraćanju Hrvatske na putanju održivog i dinamičnog razvoja i rasta Vladu čekaju izuzetno veliki izazovi i iskušenja od početka mandata. Premda je kvaliteta rješenja u ostvarivanju toga cilja prioritet, vremena za njihovo sustavno kreiranje i dosljednu provedbu sve je manje.

Izazovi za vlast

Poduzetnici od Vlade očekuju da ne nastavi s parcijalnim, nekoordiniranim, neutemeljenim i nedovoljno osmišljenim, planiranim zahvatima, već da bez odgađanja u 2016. koherentno i konzistentno upravlja javnim financijama, započne provoditi reformu teritorijalnog i fiskalnog ustroja države, reforme poreznog sustava, sustava javnih investicija, kvalitetnog upravljanja državnim portfeljem, državnih potpora, mirovinskog, zdravstvenog, obrazovnog i sustava socijalne skrbi. Takav skup nužnih reformi u relativno kratkom razdoblju teško da se može uspješno provesti bez kvalitetne, intenzivne komunikacijske strategije i suradnje nositelja vlasti sa socijalnim partnerima i svim drugim važnim dionicima u društvu.

Mogući politički oportunitizam kao i političko nejedinstvo među vladajućima ide u prilog zadržavanju dosadašnjih dominantnih reformskih karakteristika prožetih prečesto odugovlačenjem, odgađanjima odnosno odustajanjima od suštinskih i cjelovitih, međusobno usklađenih reformi čak i onda kada su one opetovano bile najavljivane poslovnoj i općoj javnosti, odnosno kada su eventualno bile kroz određene aktivnosti i započete. U pogledu provedbi strukturnih reformi relativno nizak nivo osjećaja za bitnost i hitnost, proaktivnost prijašnjih vlada a čini se dijelom i aktualne, rezultira da su osnovni ton, sadržaj i dinamika potrebnih reformi dolazili u pravilu izvana u posljednjih deset godina, dominantno iz EK (tijekom pregovora o pristupanju u obliku normativne i realne konvergencije, a od pristupanja EU kroz proces Europskog semestra vezano za proceduru prekomjernog deficita i prekomjernih makroekonomskih neravnoteža). Prepuštanje reformske inicijative i ciljeva vanjskim institucijama nosi i određene rizike u pogledu prioriteta, obima i dosega. Dosadašnje političke elite nisu prepoznale najvažnije potrebe hrvatskog privatnog sektora.

U 2016. za nužne promjene i zaokrete u svim segmentima društva, države i ekonomije, potrebno je ozračje optimizma, jasna Vladina vizija budućnosti Hrvatske, ambiciozni ciljevi, kvalitetna javna politika i učinkovite javne institucije, vjera u vlastite potencijale i međusobno povjerenje, te minimum nacionalnog konsenzusa o ključnim dugoročnim promjenama i reformama.

Zidanje ekonomskih barijera

Složenost, prečeste promjene te slaba međusobna koherentnost administrativnih procedura i propisa koja se očituje prije svega u administrativnim barijerama, guše zanimanje i namjere te odbijaju ulagače, domaće i inozemne, premda mnogi investitori u Hrvatskoj prepoznaju velik potencijal u vezi s ulaganjem, u brojnim djelatnostima, a posebice u energetske sektoru i turizmu te naprednim tehnologijama kao što je ICT. Među ulagačima u velikom broju prevladava uvjerenje da možemo uspjeti i učiniti investicijsku klimu bitno boljom, ali je bitno postaviti jasna i jednostavna pravila te držati se dogovora i rokova. U smanjivanju prenormiranosti trebala bi se koristiti pozitivna iskustva pojedinih EU zemalja. U visokom stupnju bi se trebao primjenjivati princip se za svaki novi doneseni propis ukinutu dva do tri postojeća. Započeti projekt smanjivanja administrativnog opterećenja u okviru takozvanog „Standard cost modela“ trebao bi se provoditi na razini Vlade, kao što su poduzetnici naglašavali od samog početka njegove primjene. Navedeni projekt trebao bi početi davati rezultate upravo prilikom privlačenja investicija. Hrvatska u odnosu na većinu tranzicijskih zemalja ima veće ukupne troškove rada. Stoga ćemo morati poboljšati i ubrzati administrativne procese i osigurati stabilnost, transparentnost i učinkovitost poreznog i pravosudnog sustava. Hiperprodukcijom pravne regulative pravna sigurnost poduzetnika, osobito srednjih i malih poduzeća, u znatnoj je mjeri dovedena u pitanje. Poduzetnici umjesto da se posvete razvoju poduzetničkih poduhvata, puno svog vremena troše u snalaženju u brzo rastućoj nepreglednoj šumi propisa. Izrada registra svih davanja koje poduzetnike ulagače opterećuje bio bi prvi pozitivan korak u dobrom smjeru. Poduzetnici ocjenjuju da Vlada može puno kvalitetnije planirati promjene regulatornog okvira na godišnjoj razini uz bolju suradnju sa HUP-om kao socijalnim partnerom.

Nužne promjene regulatornih okvira

Isti izazov prepoznat je i na razini EU gdje je projekt bolje regulative visoko na listi prioriteta. Budući da prethodni projekt hitroreza, regulatorne giljotine, nije suživio u provedbenoj fazi, pokretanje istoga projekta u najskorije vrijeme na novim osnovama s ambicioznim cjelovitim ciljevima i provedbenim programom Vlade, nameće se kao nužnost. Slijedeći smjernice EU-a i dobru praksu pojedinih članica, sva bitna pravna regulativa vezana za SME bi trebala biti testirana. Ulaganja poduzetnika često nailaze na neriješene imovinsko pravne odnose, a kada započne proces njihova rješavanja u mnogim slučajevima traje vrlo dugo. Poduzetnici kao investitori snažno podupiru proces ubrzanog usklađivanja zemljišnih i katarskih knjiga na razini cijele Hrvatske, premda im se najavljeni rok za konac 2016. godine čini vrlo ambicioznim. Ispođenje brojnih suglasnosti, dozvola te identifikacijskih dokumenata za poduzetnika ulagača, prečesto je izloženo predugačkom administriranju ili nedovoljno jasnim procedurama, pri čemu ne postoji odgovornost za nečinjenje u propisanom roku u javnoj administraciji na svim razinama vlasti. Bilo bi uputno

razmotriti paralelno s poboljšanjem regulative i postupno uvođenje instituta ogluhe administracije. Stupanj digitalizacije upravnih postupaka i procesa, odnosno korištenja jednom registriranih nepromijenjenih podataka poduzetnika, još uvijek je nezadovoljavajuće nizak. Započeti kvalitetni projekti kao što su e-građevinska dozvola ili e-izvadak vrlo se sporo kao cjelovita rješenja implementiraju u praksi za što je teško naći pravovaljano opravdanje. Premda su prisutna određena poboljšanja još je u praksi u znatnoj mjeri tijekom nadzora prisutan represivni pristup brojnih i različitih inspeksijskih službi. Potrebno je da suživi institut opomene poduzetniku za manje prekršaje koji ne utječu bitno na obavljanje osnovne djelatnosti poduzetnika, osobito u prvom inspeksijskom nadzoru. Za poduzetnike koji pravnu zaštitu traže na trgovačkom i upravnom sudu postupci još uvijek predugo traju i stvaraju dodatne ne male troškove. Bez ubrzane reforme pravosuđa teško da će doći do očekivanog povećanja pravne sigurnosti investitora i bitnih pomaka u poboljšanju investicijske klime i privlačenju ulagača.

Porezni sustav daleko od optimalne razine

Hrvatski porezni sustav, i po izjavama ministra financija, nije ni blizu optimalne razine, te treba biti jednostavniji, transparentan, a za ulagače i poduzetnike stimulativan. U tijeku su analize i pripreme sveobuhvatnih rješenja i promjena u poreznom sustavu. Prema HUP-ovim višegodišnjim anketama poduzetnika ukupno fiskalno i parafiskalno opterećenje, kompleksnost porezne regulative i prečeste promjene porezne regulative su u vrhu problematičnih čimbenika za poslovanje i ulaganja poduzetnika. Samo pažljivo oblikovan porezni sustav uz kvalitetne prethodne simulacije učinaka na ulagače i poduzetnike, može imati znatniji pozitivan učinak i osigurati ne samo stabilne javne financije, već potaknuti rast, ulaganja poduzetnika, zaposlenost u realnom sektoru i doprinijeti pravednijoj raspodjeli dohotka. Ulagači i poduzetnici prostor za poboljšanje poreznog sustava i rada porezne uprave vide ne samo u smanjivanju previsoke, prekompleksne i učestalo mijenjane porezne i neporezne presije već i u povećanju porezne sigurnosti, transparentnosti, predvidivosti poreznog sustava te respektiranju integritetu ulagača i poduzetnika. Prema usporedivim EU CEE zemljama imamo jednu od najviših poreznih stopa poreza na dobit, vrlo visoko fiskalno opterećenje rada i jednu od najviših osnovnih stopa PDV-a, te ogroman broj različitih, nekontrolabilnih neporeznih nameta.

Teror neporeznih nameta

Nedovoljno i preslabo su u poreznom sustavu iskorišteni potencijali digitalizacije za primjenu cjelovitih poreznih rješenja i usluga. Poduzetnici se u poreznoj upravi suočavaju sa sve većim i kompleksnijim administriranjem, često vrlo upitne svrsishodnosti. Gospodarska procjena učinaka poreznih propisa na ulagače i poduzetnike je rijetka i parcijalna. Sveukupna korisnička orijentacija porezne

uprave prema poduzetnicima je često izrazito slaba, što bi se bez većih troškova moglo u relativno kratkom roku poboljšati. Neujednačenost u postupanju poreznih tijela u pojedinim dijelovima zemlje je još uvijek znatna, te bi obvezna porezna mišljenja središnjeg ureda porezne uprave trebala biti bez ograničenja i bez naplate. Porezni sporovi u pravilu predugo traju pri čemu su poduzetnici kao strana u pravilu u nepovoljnijem položaju. Sve to stvara snažnu percepciju među ulagačima i poduzetnicima da porezne stope, porezna regulativa i rad porezne uprave zagušuju poduzetničke pothvate i aktivnosti.

Za ulagače i poduzetnike neporezni nameti predstavljaju jedan od težih financijskih tereta, vrlo često upitne direktne ili indirektno korisnosti i oblik neizvjesnosti tijekom ulaganja i poslovanja. Poduzetnici očekuju konkretan operativan program smanjivanja neporeznih nameta u veličini minimalno od najavljenih 300 milijuna kuna u 2016. godini te dosljednost i konzistentnost provedbe. Vrlo brojni neporezni nameti imaju prečesto obilježja stihijskog nastajanja, na raznim razinama vlasti.

Investicijska klima motor Međimurske županije

Iskustva investitora kao i određene analize pokazuju da investicijska klima jako varira među županijama. Premda ne treba očekivati da se praksa iz jedne županije zbog geografskih, povijesnih, demografskih, ekonomskih, kulturoloških i drugih razlika i nasljeđa može preslikati u drugu ostaje vrlo često dojam da prostor za razmjenu iskustva nije dovoljno iskorišten. Međimurska županija zauzela je treće mjesto među malim europskim regijama na natječaju Financial Timesa, odnosno njihovog FDI magazina na kojem se procjenjivalo gospodarski potencijal, ljudske resurse, promociju izravnih stranih ulaganja i kvalitetu života. Na području Međimurja trenutno je oko 2500 tvrtki s ukupnim prihodom od preko gotovo 11 milijardi kuna. Izvoz im je veći od uvoza te su 2013. ostvarile pozitivan saldo vanjskotrgovinske

razmjene od oko 690 milijuna kuna. Međimurje je u travnju 2016. godine bilježilo najmanji broj nezaposlenih od kada postoji područni ured Zavoda za zapošljavanje u Čakovcu, odnosno od 1995. godine. Trenutno ima 4670 nezaposlenih, no još je bitniji broj zaposlenih koji kontinuirano raste iznosi gotovo 41000.

Međimurska županija, za razliku od većine drugih stvorila je izuzetno povoljno okruženje za sve vrste investicija. Javna administracija na lokalnoj razini funkcionira kao u regijama u najrazvijenijim zapadnim zemljama, što je rezultiralo brojnim investicijama, uz nezaposlenost na rekordno niskim razinama.

U javnom sektoru prema podacima Instituta za javne financije, u Međimurskoj županiji, u javnom sektoru trenutno je zaposleno 6 posto u odnosu na ukupan broj zaposlenih, dok u drugim županijama taj pokazatelj prelazi 10 posto. Rashodi za zaposlene u županijskim uredima su unutar deset posto ukupnog proračuna, među najnižima prema svim županijama.

Prije pet godina, u okviru EU projekta Irske razvojne agencije „Razvoj investicijskog okruženja po županijama“ prošli su kao i desetak drugih županija napredni program certificiranja za ulaganja s ciljem pružanja pomoći potencijalnim ulagačima, u koji su uključeni „one stop service center“ i program post-investicijske podrške. Zajednički najvažniji cilj svih nadležnih tijela i ureda u županiji i svih njihovih zaposlenika, bez obzira na različitost političkih i stranačkih preferencija, jest investitorima osigurati brže i jednostavnije pribavljanje sve dokumentacije potrebne za realizaciju namjeravane investicije. Uspjeh u brzom izdavanju raznih dozvola i u rješavanju administrativnih pitanja temelji na kvalitetnoj organizaciji i koordinaciji svih županijskih ureda, službenika i ustanova. Kada su prosjeci po Hrvatskoj bili do 3 mjeseca, Međimurska županija je svoje dozvole izdavala u roku od 14 dana. Budući da prednjači po brzini izdavanja raznih dozvola izabrana je od Vlade kao županija u kojoj će krenuti projekt e-dozvola, kroz koji je rok za izdavanje građevinske dozvole skraćen na 24 sata. Bitan čimbenik uspjeha je i kvalitetna i educirana radna snaga. Brojni stanovnici Međimurja su desetljećima radili u zemljama EU-a, osobito u Austriji i Njemačkoj, gdje su usvojili industrijsku radnu kulturu i stekli profesionalne vještine. U Međimurju investitori često radnike po efikasnosti uspoređuju s onima u Njemačkoj pri čemu je u pravilu znatna prednost na strani ovdašnjih radnika. U Međimurju su razvili program pružanja podrške investitorima i nakon realizacije investicije čime se na sustavan način pokušava naći za njih kvalitetna rješenja. Zadovoljnog postojećeg investitora puno je izvjesnije i lakše pridobiti za novu investiciju nego to očekivati od potpuno novog investitora. Lojalni investitori najpouzdaniji su i najbolji promotori pojedine lokacije, odnosno regije. Stoga nije neobično da velik broj postojećih investitora u Međimurju, koji potječu iz SAD-a, Njemačke, Austrije, Nizozemske, kao i s područja Azije, nakon otvorenog pogona otvaraju dodatni novi. Na osnovi svega do sada postignutog najava novog investitora iz automobilske industrije s novom značajnom investicijom u Međimurje je pokazatelj da uspješna investicijska priča na županijskoj razini u pravilu ima i dobiva nove nastavke.

Krojenje vlastitih karijera

Shvativši da prve dolaze na popis nezaposlenih, najteže ostvaruju promociju u svim segmentima društvenoga i ekonomskoga života i zaostaju u visini plaće – iako prednjače u obrazovanosti i količini obveza – žene su odlučile krojiti vlastite karijere te se počinju probijati u vrh poduzetništva, prvenstveno osnivajući mala inventivna poduzeća.

Piše: Sanela Dropulić¹

U 19. stoljeću žene su se borile za pravo glasa, u 20. stoljeću za ravnopravnost s muškarcima, a u 21. stoljeću za svoju egzistenciju. Žensko poduzetništvo nema tradiciju u hrvatskom gospodarstvu, a sve strategije mjerodavnih nisu davale znatnijih rezultata. Sve do 2010 koja se na neki način smatra svojevrsnom prekretnicom u ženskom poduzetništvu, udio žena vlasnica malih i srednjih obrta nije prelazio 10 posto u našoj ekonomiji. Najviše je žena poduzetnica bilo u uslužnim djelatnostima, odnosno u vlasništvu frizerskih i kozmetičarskih salona, kao i slastičarnica, te krojačkih radnji, dok je proizvodna aktivnost bila izrazito slabo zastupljena. Sve do tada poduzetništvo je dominantno pripadalo muškoj populaciji.

Donedavna sveprisutna recesija, koja je stegnula i hrvatsko gospodarstvo bacajući ga na koljena, donijela je i velike potrese na tržištu rada što se posebice odrazilo na zaposlenost žena. Prve su dobivale otkaze, posljednje su pronalazile novo radno mjesto. Iz takve nužnosti žene su, svjesne da, posebice ako su starije od 40 godina, nikada više neće pronaći novog poslodavaca – počele otvarati same sebi radna mjesta – kroz vlastite samozaposleničke obrte ili tvrtke.

Analiza podataka prikupljenih u Registru godišnjih financijskih izvještaja prema vlasničkoj strukturi društava i to prema rodnom kriteriju, ukazuje na činjenicu da je žensko poduzetništvo novijeg datuma, te da se žene u većoj mjeri uključuju u područje biznisa. Brojke pokazuju da to područje još uvijek, u velikome dijelu pripada muškom dijelu stanovništva. Potvrđuju to i podaci Fine o udjelu žena u poduzetništvu u posljednjem desetljeću.

¹ Autorica je uspješna poslovna žena s više od 20 godina iskustva u gospodarstvu

Prve u obvezama – posljednje u pravima

Na rubu zanimanja medija, institucija, čak i onih usko povezanih sa ženskim poduzetništvom, žene su same izborile svoje mjesto u hrvatskoj ekonomiji unatrag posljednjih pet - šest godina.

U tom razdoblju udio žena poduzetnica, tj. vlasnica trgovačkih društava, obrta ili slobodnih zanimanja, uglavnom se kreće od 17,3% u 2010. do 19,6% u 2013. godini – podaci su Fine.

Na jednu ženu u hrvatskom poduzetništvu 2010. dolazilo je 2.6 muškaraca, a danas je taj pokazatelj iznosi 1.9 što dovoljno govori o porastu ženskog samozapošljavanja po principu sama svoja šefica. Žene su u hrvatskom društvu većina – po brojnosti, po obrazovanosti, po nezaposlenosti. U manjini su u zastupljenosti na izbornim listama političkih stranaka, čak i kada se za diskriminaciju plaća kazna od 50 tisuća kuna. Naravno, zakinute su i u društvenoj pozornosti, zastupljenosti u upravljačkim tijelima privatnih i državnih kompanija, u visini plaća...

Žene u hrvatskom društvu znatno bolje od muškaraca počinju uočavati poslovne prilike za realizaciju svojih ideja, ali bivaju i uskraćenije za mogućnost institucionalne potpore, financiranja, otvaranja poslovnih prilika na tržištu, prvenstveno zbog manjka podrške i razumijevanja u obitelji za ženino poduzetništvo, kao i sredine u kojoj pokušavaju razvijati svoj biznis.

Snagu poduzetnica uočile su banke koje su izračunale da se 24 do 28 posto pravnih subjekata u malom i srednjem poduzetništvu nalazi u rukama žena vlasnica.

Prema zastupljenosti žena u vlasničkoj strukturi poduzetništva prednjači djelatnost obrazovanja s udjelom žena od 33,4%, slijedi djelatnost socijalne zaštite i zdravstvene skrbi, zatim stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti s udjelom žena od 28,9% te djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja s 21,8%. (podaci FINE)

Žene u poduzetništvu (u odnosu na muškarce)

Više sumnjaju u sebe, više su kolebljive
Teže im padaju poteškoće u poslovanju, sklonije su stresu i depresiji
Marljive su i predane u poslu
Talože bijes u sebi, u slučaju pogreške i neuspjeha ne pokazuju okolini koliko su pogođene – „trpaju” sve u sebe
Sistematične i disciplinirane, poštuju rokove, paze na obveze, ne vole rizike, igraju na sigurno, dobro se pripremaju za posao

Iako u porastu, žensko poduzetništvo nije dobilo ozbiljnije priznanje za svoj obol ukupnom hrvatskom gospodarstvu i napretku. Mjerodavne institucije zaobilaze ovu rodnu podjelu, a prečesto žene ostaju zaboravljene ne samo na svom početku nego i na uzlaznom putu razvoja i ostvarenja poslovne ideje.

Zapažena digitalna platforma

Ne začuđuje stoga da su poduzetnice odlučile uzeti stvari u svoje ruke - s prvim danom 2016. pokrenule su platformu za unaprjeđenje poslovnih aktivnosti, povezivanje i edukaciju – Virtualni ženski poduzetnički centar www.poduzentica.hr

To je jedinstven poslovni poduhvat u ovom dijelu Europe i start up, digitalna platforma za promociju i unaprjeđivanje poslovne aktivnosti poduzetnica, koji cilja potaknuti razmjenu znanja, tehnologija i inovacija, ohrabriti žene na veći poduzetnički angažman u hrvatskom gospodarstvu, te olakšati ulaganje u obrazovanje i učenje u poduzetničkom sektoru.

Centar je ostvarenje želje i aktivnosti brojnih poduzetnica za stvaranje krovne platforme koja će poboljšati stanje na tržištu rada i kapitala u korist žena poduzetnica. U tom pravcu prvi korak bila je ovogodišnja organizacija prvog Kongresa poduzetnica Hrvatske, koji je održan 8. ožujka u Zagrebu, a pohodilo ga je 220 poslovnih žena i poduzetnica ne samo iz Hrvatske, nego i iz Srbije, Slovenije i Crne Gore.

Hrvatske poduzetnice su rastuća, sve učinkovitija, razvojna snaga gospodarstva, koja zaslužuje više pozornosti i potpore od sadašnje, glavna je poruka odasлана s ovog premijernog skupa ikada organiziranog u domaćoj ekonomiji i posvećenog u cijelosti ženama u poduzetništvu. ***Već iduće godine, Zagreb će 08. ožujka na Međunarodni dan žena postati sjedište Kongresa poduzetnica jugoistočne Europe na kojega dolazi više od 500 poduzetnica iz Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Hrvatske.***

Snaga ženskog poduzetništva u Hrvatskoj iz dana u dan, kao pozitivan primjer u regiji, na krilima kvalitetnih novih poduzeća, doživljava procvat. Ono što sustavno nedostaje, a poduzetnice traže, svakako je inovativan pristup umrežavanju kako na domaćem tako i inozemnim tržištima. Svjesne su bolnog nepostojanja ili tek slabe logistike za promociju i razvoj poduzetničkih aktivnosti žena ovog dijela Europe. Traže i žele provedbu kontinuirane edukacije kao najboljeg ulaganja u poduzetništvo, ali i poticanje lokalnih i nacionalnih mjerodavnih institucija za pokretanje i razvoj ženskog poduzetništva.

Poimanje poduzetništva u očima prosječne hrvatske poduzetnice

Samopouzdan i predan rad prema postavljenim ciljevima

Legalno poslovanje i poštivanje zakona

Odgovornost prema poslu, disciplina i upornost

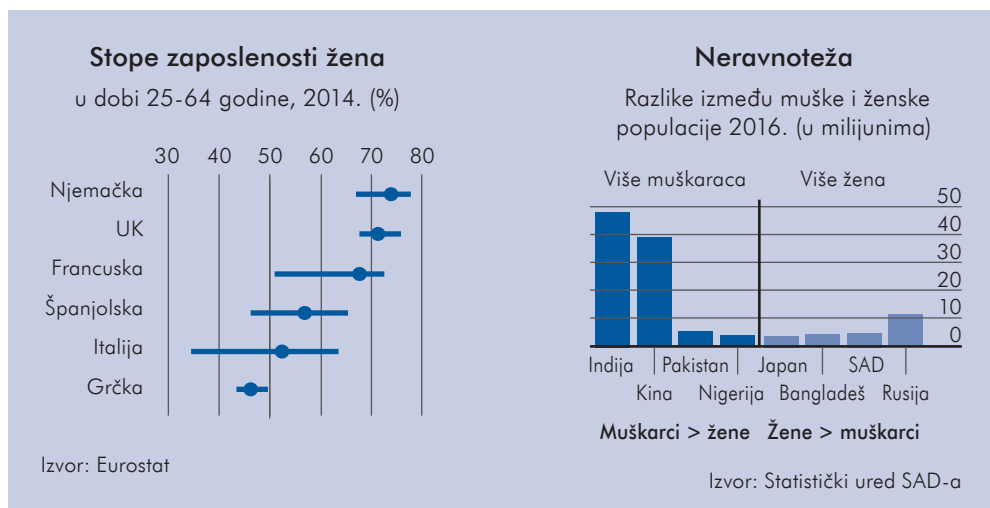
Spremnost na suočavanje s bitnim problemima

Novac ne smije biti na prvom mjestu i jedini pokretač na poslovne aktivnosti

Odricanje radi uspjeha mora biti i zadovoljstvo, a ne žrtva koja nam izaziva stalni stres i nezadovoljstvo

Snažnijom ekspanzijom na realnom tržištu, poduzetnice očekuju da će u narednih nekoliko godina potaknuti konkurentnost i izvrsnost među malim i srednjim poduzećima, **ali prije svega smanjiti marginalizirani položaj žena u poslovnom svijetu te u mnogim društvenim sredinama.**

Sve su to pretpostavke i za otvaranje mogućnosti za učinkovito pozicioniranje hrvatskih ženskih poduzetničkih aktivnosti u Europskoj uniji.

Spolna neujednačenost

Indija i Kina zajedno imaju, kako se procjenjuje, 75 milijuna više muškaraca nego žena (što je za potonju uglavnom rezultat populacijske politike koja je ograničavala na jedno dijete po braku pa su roditelji pobačajima davali prednost muškom spolu). Rusija pak ima 10 milijuna više žena nego muškaraca. U globalnom stanovništvu više je 50 milijuna muškaraca nego žena. Taj podatak donekle dovodi u pitanje statistiku koja tvrdi da žene žive znatno dulje, što doduše, uglavnom vrijedi za razvijeni dio svijeta pa se time objašnjava neočekivani pokazatelj.

Izvor radnih mjesta i izvoza

Poduzetnički inkubatori u funkciji jačanja poduzetništva i unapređenja lokalnoga i regionalnog razvitka moraju imati oslonac u malim poduzećima koja pokazuju najveću otpornost i u recesijama.

Piše: Marijan Ožanić¹

Broj nezaposlenih u Hrvatskoj zabrinjavajući je, a uvoz je gotovo dva puta veći od izvoza, što se rješava stalnim zaduživanjem. A što je najstrašnije, mladi se sve više iseljavaju. Zato našu aktivnost moramo ocjenjivati prema tome kako djeluje na rješavanje naše krize, povećanje izvoza i otvaranje radnih mjesta. I djelovanje poduzetničkih inkubatora i tehnoloških parkova trebamo ocjenjivati po tome kako djeluju na razvoj poduzetništva i stvaranje novih radnih mjesta u svom gradu, županiji i cijeloj zemlji.

Nezaposlenost će se smanjivati tek kada se počnu stvarati nova radna mjesta, a izvoz povećavati kada se poveća broj proizvoda konkurentnih na svjetskom tržištu. Konkurentni proizvodi neće se stvarati u bankama, javnoj upravi, uvozničkim tvrtkama, državnim poduzećima, a na tim mjestima ne bi se smjelo povećavati zapošljavanje. Nova radna mjesta mogu se stvarati u najvećoj mjeri u poduzetništvu, industriji, proizvodnji. Dosadašnji gospodarski koncept koji se temeljio na uvozu tuđih proizvoda i tuđih vrijednosti i zaštiti interesa stranog kapitala s intenzivnom deindustrijalizacijom doveo nas je u krizu.

Novo gospodarstvo treba graditi tvornice, poduzetničke inkubatore i tehnološke parkove, a ne samo supermarkete, treba razvijati proizvodnju za izvoz, a ne samo uvoziti, treba stvarati i proizvoditi realne proizvode, a ne financijske mjehure, baviti se pravim razvojem proizvoda i istraživanjem novih procesa, a ne samo provoditi bezvrijedna anketarska istraživanja, treba se oslanjati na stvaranje pravih inovacija, a ne baviti se „inovatorskim turizmom“ i razvojem koji je sam sebi svrha.

U tom novom gospodarstvu novo poduzetništvo temeljeno na znanju trebalo bi imati ključno mjesto.

---

¹ Autor je direktor (prvog) Tehnološkog parka Zagreb, u mirovini. Pisac velikoga broja knjiga o poduzetništvu

Poduzetništvo temeljeno na znanju

Temelj novog gospodarstva treba biti reindustrijalizacija. To ne znači da ćemo ponovo graditi Željezaru Sisak, kao što neki „mudraci“ posprdno objašnjavaju. Reindustrijalizacija znači stvaranje nove industrije kroz gospodarstvo znanja i proizvodno poduzetništvo, s inovativnim proizvodima konkurentnim na svjetskom tržištu. Takve industrije imamo sve više, imamo sve više novih poduzeća koja proizvode inovativne proizvode, izvoze i zapošljavaju i pokazuju da možemo izaći iz krize.

Tijekom sadašnje krize najveća hrvatska poduzeća otpustila su preko 13.000 radnika, a 80% novih radnih mjesta otvara se u poduzetništvu. Najveći doprinos rastu zaposlenosti između 2002. i 2008. godine ostvaren je zahvaljujući malim poduzećima. *Tek je svako peto novootvoreno radno mjesto u sektoru poduzeća kreirano u sektoru velikih poduzeća.*

Mala poduzeća (do 50 radnika) po svim statistikama pokazuju najbolje rezultate i uspjela su sačuvati i stvarati više radnih mjesta tijekom recesije nego poduzeća ostalih veličina. U razdoblju od 2002. do 2012. godine stopa preživljavanja za mala poduzeća bila je 87,8%. (ACE, Minpo RH, 2013.).

Masovno zapošljavanje u državnim poduzećima, institucijama i javnoj upravi treba smatrati devijacijom, a ne pravim zapošljavanjem.

Samo 10 posto hrvatskog gospodarstva usmjereno je na izvoz, ali ti izvoznici zapošljavaju 50% od ukupnog broja zaposlenih, ostvaruju oko 60% prihoda RH. To pokazuje da su poduzeća koja uspijevaju izvoziti najbolja u svakom pogledu. I takva poduzeća trebaju biti temelj naše reindustrijalizacije. To znači prijelaz s dosadašnjeg UVOZNO orijentiranog na IZVOZNO orijentirano gospodarstvo koje stvara proizvode konkurentne na stranom tržištu.

Poduzetništvom valja znatno povećati broj proizvodnih poduzeća koja su u stanju izvoziti svoje proizvode.

Reindustrijalizacija nije čarobni štapić, nije samo jedna odluka, samo jedan zakon, nekoliko investicijskih projekata, ne smije biti samo nova politička parola. To je niz procesa koji moraju obuhvatiti i usmjeriti cijelo gospodarstvo i provoditi drastične promjene u cilju stvaranja novog gospodarstva. U tim procesima i poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi imaju značajnu ulogu.

Pet osnovnih programa

Da bi se ostvario rast poduzetništva, stvaranje nove industrije i reindustrijalizaciju potrebno je, uz svu logističku pomoć svih javnih institucija, djelovati kroz 5 osnovnih programa.

U svim tim programima veoma važnu ulogu moraju imati razvojne agencije, poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi.

U okviru tih pet programa nužno je:

1) *Poticati osnivanje velikog broja novih poduzeća*

Potreban nam je velik broj novih, malih privatnih poduzeća na svim područjima gospodarstva, a težište staviti na poduzeća temeljena na znanju i inovativnosti, s potencijalom za izvoz. Tako će se stvarati široka baza poduzeća iz koje će se, uz podršku najboljima, selektirati novi pobjednici na tržištu. Proces „stvaranja velikog broja novih poduzeća“ je dugotrajan i složen, a počinje već u školama. Da bi se to moglo ostvariti potrebno je:

- kroz stalnu široku kampanju informirati ljude i motivirati ih za poduzetništvo,
- stvarati kroz medije pozivnu klimu u javnosti za poduzetništvo, djelovati u školama i fakultetima,
- pripremati i obrazovati potencijalne poduzetnike,
- uključiti učenje o poduzetništvu u cijeli obrazovni sustav od 2.razreda srednje škole do fakulteta,
- davati financijsku potporu, kredite i jamstva za poduzetnike početnike,
- savjetničkom podrškom olakšavati osnivanje poduzeća i početak poslovanja.

Razvojne agencije, poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi trebaju biti nositelji tih aktivnosti.

2) *Provoditi stalnu potporu procesu rasta i razvoja postojećih poduzeća*

Uloga svih državnih, gradskih, i ostalih institucija je da budu servis, potpora i suradnik svih poduzetnika, a posebno onih poduzetnika koji mogu rasti i razvijati se. Program mora najboljim poduzetnicima pružati svu institucionalnu, logističku i financijsku podršku da postanu još bolji, rastu i zapošljavaju. Na tržištu se stalno provodi selekcija i samo najbolji uspijevaju. Od ukupnog broja poduzeća 90,7% su mikropoduzeća (od 1-10 radnika), ali samo 7.2% od njih napreduje i narastu do razine malog poduzeća (od 10 radnika do 50 radnika). A vrlo mali broj poduzeća (1.8%) prelazi iz razine malog u srednje poduzeće (do 250 radnika). Samo njih 0,3% prelazi u razinu velikih (iznad 250 radnika).

Potrebno je uočavati i izabrati one koji su najbolji i koji to mogu postati, odnosno one koji imaju najveći potencijal rasta.

Najboljima pružati potporu u rastu i razvoju kroz:

- obrazovanje, marketinšku pomoć, nastupe na tržištu, sajmove, kredite i sl.
- gospodarsku diplomaciju,
- programe uvođenja sustava kvalitete po ISO 9001:2000,

- potporu procesima razvoja novih inovativnih proizvoda,
- savjetničku pomoć u rješavanju poslovnih problema,

Posebno težište treba staviti na poduzeća koja su dosegla 100-200 zaposlenika i prešla kritičnu fazu razvoja. Time su pokazala da znaju poslovati, rasti i razvijati se.

3) Restrukturiranje i „spašavanje“ poduzeća u krizi

Razumljivo je da su u gospodarstvu najvažnija ona poduzeća koja rastu i razvijaju se, jer zapošljavaju, izvoze i stvaraju prihod. Međutim jako je važno baviti se i poduzećima u problemima. Ta poduzeća najčešće kao svoju prvu mjeru „spašavanja“ i rješavanja poslovnih problema koriste otpuštanje radnika. Zato im kroz organizacijske, kadrovske, tehnološke i upravljačke promjene treba pomoći da ne propadnu, a radnicima da ne izgube radna mjesta. U te programe uključiti financijsku podršku, savjetničku pomoć i pomoć u nastupu na tržištu.

4) Nove investicije i izgradnja novih pogona postojećih poduzeća

To su tzv. „green field“ investicije naših i stranih poduzeća. Nažalost, ima ih malo i većinom se realiziraju u neproizvodnim djelatnostima (supermarketi i sl.). Ipak ima nekoliko dobrih primjera kao što su mali međimurski grad Prelog i „prsten“ Zagrebačke županije gdje je realizirano mnogo novih investicija, novih tvornica kroz pravi „investicijski bum“.

5) Temeljita promjena razvoja znanosti i istraživanja

Nužan je prijelaz znanstvene zajednice s istraživanja koja imaju za cilj samo objavljivanje u stranim časopisima na istraživanja koja imaju za cilj komercijalizaciju razvojnih rezultata i stvaranje proizvoda za svjetsko tržište (snažna veza znanosti i gospodarstva), te akademsko poduzetništvo uz transfer tehnologije.

Program sam za sebe, koliko god dobar bio ne može puno napraviti i obično završi u ladici. Zato su najvažniji ljudi, *sposobni,iskusni i obrazovani* na svim razinama koji će taj program znati i htjeti provoditi.

I uspjeh poduzetničkih inkubatora ovisi o ljudima koji ih vode i ljudima, osnivačima koji ocjenjuju njihov rad.

Akademsko poduzetništvo - nova uloga znanosti

Treba korjenito promijeniti odnos sveučilišta prema poduzetništvu i pokrenuti program razvoja akademskog poduzetništva i transfera rezultata istraživanja u gospodarstvo kroz poduzetništvo.

Sveučilišta i cijela akademska zajednica trebali bi biti generator našeg gospodarskog razvoja kao što su u mnogim razvijenim zemljama. Na primjer, na američkom sveučilištu Stanford koje je mnogo manje od Zagrebačkog (iako mnogo bogatije) svake godine se osnuje oko 500 novih kompanija, 50% u vlasništvu profesora i doktoranada i 10% u vlasništvu studenata. Osim toga oni dobivaju preko 100 patenata godišnje za svoje inovacije. To je rezultat izrazite poduzetničke klime koja vlada na sveučilištu, poduzetništvo se potiče i cijeni, znanstvenici su čvrsto povezani s gospodarstvom, a studenti u svojim klubovima stalno diskutiraju o novim poduzetničkim idejama. Na taj način sveučilišta pokreću američku privredu.

Nažalost, s druge strane na našem sveučilištu, kao i u cijelom društvu vlada izrazito antipoduzetnička klima, Sveučilište je jako odvojeno od gospodarstva, slabo razumije poduzetništvo, ima malo patenata, a transfer znanstvenih rezultata u gospodarstvo gotovo ne postoji. Znanstvena zajednica je usmjerena samo na pisanje članaka koje će objaviti u stranim časopisima i od kojih hrvatsko gospodarstvo nema nikakve koristi. A uglavnom ih ne zanimaju istraživanja rezultati kojih će se moći komercijalizirati.

Ciljevi i zadaci poduzetničke infrastrukture

U svim programima razvoja poduzetništva posebno mjesto ima *poduzetnička infrastrukturna podrška*, odnosno poduzetničke potporne institucije u kojima će se velik dio programa realizirati. Njihova uloga je veoma značajna, jer te institucije trebaju rješavati gospodarske probleme svog grada, kraja i moraju biti „operativni alat“ za realizaciju ciljeva iz strategije razvoja gospodarstva pojedinog grada, županije, kraja ili cijele države.

U sredinama s jakim industrijskom tradicijom, sveučilištem, znanstvenim i obrazovnim institucijama mogu se osnivati *tehnološki i znanstveni parkovi*.

U manjim sredinama koje nemaju tih resursa težište treba staviti na poduzetnike „niske tehnologije“ vezane uz mogućnosti i tradiciju pojedinog kraja. Za to su dovoljni *poduzetnički inkubatori*.

Zadaci tehnoloških parkova i poduzetničkih inkubatora trebaju se usmjeriti na:

- povećavanje broja novoosnovanih proizvodnih poduzeća,
- povećanje zapošljavanja,
- povećanje prihoda poduzetnika,
- povećanje izvoza.

To znači da trebaju:

1. poticati razvoj poduzetništva – kroz promidžbu, predavanja i sl.
2. pomagati u osnivanju poduzeća – savjetima, edukacijom
3. pružati potporu u rastu i razvoju – mentorstvom, poslovnim savjetima, smanjenjem troškova, marketingom, poslovnom edukacijom
4. pružati potporu u procesu razvoja novog, inovativnog proizvoda i povećanju konkurentnosti – komercijalizacija inovacija, uspostava sustava kvalitete, unapređenje poslovanja, dobivanja atesta i certifikata, unapređenje organizacije i upravljanja
5. osposobljavati za nastup na svjetskim tržištima – nastupi na sajmovima, učenje stranih jezika, pravila poslovanja na stranim tržištima itd.

U Hrvatskoj je već izgrađeno mnogo poduzetničkih inkubatora i tehnoloških parkova, međutim u većini slučajeva njihova uloga se svodi samo na iznajmljivanje poslovnih prostora i pružanje određenih poslovnih usluga poduzetnicima. To je zato jer ljudi koji vode te institucije u većini slučajeva nemaju niti znanja ni iskustva, ne poznaju procese rasta i razvoja poduzeća i procese stvaranja novog inovativnog proizvoda. A u pravilu, osnivači poduzetničkih inkubatora i tehnoloških parkova još manje znaju za što te institucije služe.

Nedovoljna maštovitost u djelovanju

Od 1994. godine, kada je osnovan prvi poduzetnički inkubator–tehnološki park, KONČAR-tehnološki park d.o.o., u Hrvatskoj je osnovan veliki broj institucija zaduženih za razvoj poduzetništva.

Poduzetničku infrastrukturu čine:

1. Poduzetnički inkubatori
2. Tehnološki parkovi (Inovacijski centri, znanstveni centri, centri izvrsnosti)
3. Poduzetnički centri
4. Razvojne agencije
5. Poduzetničke zone.

I pored velikog broja osnovanih institucija još uvijek se uočava nepreciznost, ali i nepotrebna maštovitost u definiranju djelovanja, ciljeva i zadataka pojedinih institucija. Posebno se preklapaju opisi sličnih institucija kao što su – poduzetnički inkubatori i tehnološki parkovi, te poduzetnički centri i razvojne agencije.

Osnovna razlika između poduzetničkog inkubatora i tehnološkog parka je u tome što je poduzetnički inkubator uglavnom oslonjen na poduzetništvo „širokog spektra“, na

„niske tehnologije“ i usluge, obično nije na području visokih tehnologija i razvoja. I težište je na procesu inkubacije², osnivanja, rasta i razvoja poduzetnika uz pomoć i podršku stručnjaka inkubatora, te financijsku potporu.

A u tehnološkom parku djeluju poduzetnici na području visokih tehnologija koji se bave razvojem proizvoda. Obično su tehnološki parkovi povezani sa sveučilištem.

Poduzeća koja završe fazu inkubacije (razvojnu fazu od osnivanja do faze zrelosti) te nakon što „prerastu“ uvjete koje ima pružaju *tehnološki parkovi* imaju potrebu za većim prostorom, a posebno izražavaju želju da izgrade svoj prostor i da ne plaćaju najam za korištenje tuđeg prostora.

Ta njihova sljedeće faza poslovnog razvoja može se realizirati u prostoru *poduzetničke zone*.

Tehnološki park Zagreb

Tehnološki park Zagreb (TPZ) – je prvi tehnološki park, poduzetnički inkubator za visoke tehnologije u Hrvatskoj, osnovan 1994. godine u okviru koncerna Končar. Nakon nekoliko godina, 1998. grad Zagreb je kupio trgovačko društvo Končar-tehnološki park d.o.o. i postao jedini vlasnik i promijenio naziv u Tehnološki park Zagreb d.o.o.

Ubrzo nakon osnivanja TPZ je postigao najveću koncentraciju poduzetnika na području razvoja, inovacija i visokih tehnologija u Hrvatskoj. Prema ostvarenim rezultatima na području razvoja proizvoda bio je jedan od najboljih tehnoloških pakova u Srednjoj Europi. Poduzetnici TPZ-a godišnje su stvarali 25-30 novih proizvoda, dobili su 13 patenata za svoje izume, oko 160 nagrada i priznanja na svim svjetskim izložbama inovacija i izvezili svoje proizvode u 48 zemalja svijeta.

Na iskustvima Tehnološkog parka Zagreb kreiran je projekt Tehnopolis Zagreb „Tehnološki grad, silicijska dolina na obali Save“, koji bi se, jednog dana, realizirao na velikom prostoru od 236.000 m² na mjestu „nesuđene“, nikad završene Sveučilišne bolnice u Blatu, na desnoj obali Save. Nažalost, iako je objekt gotovo 40% završen Grad Zagreb nije uopće zainteresiran za taj projekt kao što nije zainteresiran za poduzetništvo, za industriju niti za inovativni razvoj proizvoda.

---

² **Inkubacija** – dinamičan proces rasta i razvoja poduzetnika organiziran i stručno vođen unutar specijalne institucije – inkubatora. Razdoblje inkubacije traje od prvih kontakata sa stručnjacima inkubatora prije ulaska u inkubator pa do izlaska iz inkubatora. Cilj inkubacije je dovođenja poduzetnika do faze stabilnog poslovanja i daljnjeg rasta i razvoja izvan inkubatora.

Ali doći će vrijeme u kojem će se sve to promijeniti i Grad Zagreb će ponovo biti pokretača razvoja znanosti, poduzetništva i cijelog gospodarstva.

Više o Tehnološkom parku Zagreb i Tehnopolisu Zagreb može se pročitati na <http://www.sveopoduzetnistvu.com/index.php?main=clanak&id=67>

Poduzetnički inkubator – poduzeće u vlasništvu grada, županije, države, osnovano sa zadaćom da potiče razvoj poduzetništva. posjeduje poslovne prostore (zgradu – inkubator) u kojima poduzetnici započinju svoj poslovni život, rastu i razvijaju se uz pomoć stručnjaka iz poduzetničkog inkubatora. U njima se provodi proces inkubacije.

Tehnološki park – poduzeće u vlasništvu, grada, županije, a vrlo često i sveučilišta osnovano sa zadatkom poticanja razvoja poduzetništva na području visokih tehnologija i razvoja proizvoda. Može imati sve značajke i poduzetničkog inkubatora, ali na području visokih tehnologija i razvoja. Najčešće je povezan sa sveučilištem. U tehnološkom parku su poduzetnici koji se prvenstveno bave područjem visokih tehnologija i razvojem proizvoda. U nekim tehnološkim parkovima se ne provodi proces inkubacije, već težište stavljaju na poduzetnike u rastu i razvoju.

Poduzetnički centar – poduzeće ili (rjeđe) ustanova u vlasništvu nekog grada ili županije, osnovana s ciljem da potiče poduzetništvo kroz poslovno obrazovanje, savjetovanje, promidžbu, izradu poslovnih planova i ostale djelatnosti koje razvijaju poduzetništvo. Ne posjeduje zgradu s poslovnim prostorima za poduzetnike pa ne provodi procese inkubacije, već sve rade samo na savjetničkoj razini. Veliki broj poduzetničkih centara preregistrirao se u razvojne agencije.

Razvojna agencija – poduzeće ili (rjeđe) ustanova u vlasništvu nekog grada ili županije, osnovano s ciljem da daju potporu razvoju županije, da bude dio mreže županijskih razvojnih jedinica/agencija povezanih s Ministarstvom regionalnog razvoja, te da bude središnje mjesto za izradu projekata za razne EU razvojne fondove.

Poduzetnička zona – područje koje je prostorno-planskim dokumentima određeno za obavljanje gospodarskih djelatnosti, s izgrađenim prometnicama i komunalnom infrastrukturom. Gradovi i općine na čijem se području nalaze poduzetničke zone svojim aktima određuju gospodarske djelatnosti koje se mogu odvijati u poduzetničkoj zoni.

Povezivanjem do snažnije konkurentnosti

Mala i srednja obiteljska gospodarstva nedovoljno su rentabilna prvenstveno zbog nemogućnosti razvoja komercijalne poljoprivrede, vezane uz specijalizaciju u proizvodnji. Ako i imaju potrebne preduvjete, suočena su s prekomjernom konkurencijom na tržištu. Nužno je otvoriti put za uzgajanje specifičnih kultura, tj. odmak od dominacije klasičnog terceta - pšenice, kukuruza i suncokreta – uz stvaranje nove dodane vrijednosti i povećane zarade.

Piše: Ante Gavranović

Analize, ali i konkretna praksa pokazuju da je diverzifikacija korisna s aspekta profitabilnosti proizvodnje na manjim površinama, ali isto tako i s aspekta većeg zapošljavanja u ruralnim sredinama. Ovakvom proizvodnjom postiže se zapošljavanje cijele obitelji, a povećava se ukupan dohodak na gospodarstvu. Potražnja za tradicijskim proizvodima i onima s dodanom vrijednošću u stalnom je porastu. Suvremeno gospodarstvo je umjesto prema kvantiteti orijentirano prema podizanju kvalitete i raznovrsnosti proizvoda.

Zajedništvo malih i velikih

Kada je riječ o pravcima diverzifikacije, izvjesno je da je to područje voća, povrća i vinogradarstva, ali i industrijskog bilja. I unutar proizvodnje voća treba ići u diverzifikaciju da se ne bi pretežno orijentiralo na jednu kulturu. Trajan razvoj nije moguć ako se oslanja samo na nepovezane subjekte malog gospodarstva ili nepovezana poljoprivredna gospodarstva – OPG. Da bi se mogli dugoročno razvijati i održavati na tržištu, mali proizvođači moraju biti

povezani s većim gospodarskim subjektima koji osiguravaju tržište, logistiku, stručna znanja, tehnologije i potencijal za prilagođavanje, razvoj, učinkovito nastupanje i dugoročno održavanje konkurentnosti na domaćem i globalnom tržištu.

Temeljni razlozi za nedovoljnu razvijenost i loše stanje poljoprivrede u većini ruralnih sredina leže u neorganiziranosti i nerazvijenosti oblika povezivanja i zajedničkog nastupanja lokalnih proizvođača, te u nedostatku prepoznatljivih lokalnih proizvoda na temelju kojih je moguće razvijati konkurentnost.

Konkretno, slavonska poljoprivreda ne može se više temeljiti samo na proizvodnji kukuruza, pšenice i svinjogojstvu. U ovim proizvodnjama je prisutna sve veća industrijalizacija. Osnovni ratarski i stočarski proizvodi su burzovne robe čiju cijenu određuje globalno svjetsko tržište na koje ne možemo utjecati, a često, niti se natjecati. Sve je više zagovornika diverzifikacije poljoprivredne proizvodnje i prelaska na ekološku proizvodnju gdje god je to moguće i racionalno. Mnogo unosnih proizvodnji kao što su povrtlarstvo, voćarstvo ili ribničarstvo su zanemarene i izumiru.

Izgubljeni miris češnjaka

Iako je uvoz češnjaka iz Kine uništio domaću proizvodnju, postoje vidljive šanse za obnovu. To je kultura koju smo stoljećima uzgajali u svim dijelovima zemlje. Uspijevala je odlično i na prostoru Dalmacije i priobalja, a naveliko u Slavoniji i Baranji.

Krajem devedesetih postojala je ideja o pokretanju kooperantsku proizvodnju u Ravnim kotarima. No, uvozni kineski češnjak srušio je cijenu domaćem i nitko ga godinama nije htio saditi. Čak je postao problem pronaći sjemenski češnjak. Napušten je i model zadrugarstva koji je malim proizvođačima jamčio siguran plasman proizvoda na tržištu i sada imamo proizvođače koji se boje proizvodnje bez sigurnog plasmana i trgovce kojima je veći interes uvoziti jer tako jednostavnije i jeftinije dolaze do robe.

Marijan Balić jedan je od rijetkih proizvođača bijelog luka u Hrvatskoj. Sada pod češnjakom ima 1,1 ha zemljišta, vjerojatno će ga i proširiti. Javljaju se i neki drugi proizvođači, ali deficit domaćeg češnjaka na jelovnicima prisutan je niz godina. Inače, u Europi se češnjak proizvodi na 82.000 ha, uz prosječan prinos od 5,7 t/ha. Najveći europski proizvođač je Španjolska sa 32.000 ha i prosječnim prinosom od 7,05 t/ha. Kod nas se, prema statistici, proizvodi češnjak na površini od 3.000 ha (vrlo upitno?), uz prosječan prinos od 3 t/ha.

Povratak šparoga

Pšenica, kukuruz i ostale tradicionalne kulture čini se, sve manje zanimaju poljoprivrednike u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Sve ih je više koji se okreću prema, trenutačno unosnijim; češnjaku, zelenom grahu, paprici, a u vinkovačkom kraju i šparoga.

Poljoprivredna zadruga Vinkovačka šparoga iz Andrijaševaca okuplja desetak proizvođača koji ove godine namjeravaju proizvesti 50 tona šparoga koju na tržište plasiraju preko PIK-a Vinkovci. Već iduće godine u planu je proizvodnja oko 100 tona vinkovačke šparoge.

Ljekovito i aromatično bilje

Top 6 aromatičnih biljaka, dobrih za zdravlje, također postaju sve više predmetom zanimanja u specijaliziranoj proizvodnji, Riječ je o potočarki, ružmarinu, origanu, kopru, matičnjaku i lavandi. Konkretno, više od 30.000 kuna iznosi dobit od prodaje lavandinog ulja dobivenog od lavande proizvedene na površini od jednog hektara.

Logično je stoga razmišljati o organiziranom uzgoju ljekovitog i aromatičnoga bilja, osobito u uvjetima kad imamo više od milijun hektara neobrađene zemlje. Svjetski trendovi pokazuju porast potražnje za aromatičnim i ljekovitim biljem od strane farmaceutske, kozmetičke i prehrambene industrije. Danas je oko 30 posto aktivne tvari u lijekovima biljnog podrijetla. Godišnji prihod od trženja ljekovitog i aromatičnog bilja na svjetskoj razini iznosi preko 30 milijardi eura. U Europi se trguje s oko 2.000 vrsta ljekovitog i aromatičnoga bilja, od čega je oko 1.300 vrsta porijeklom iz Europe. Preko 80 posto ljekovitog i aromatičnog bilja još uvijek se prikuplja izravno iz prirode.

U Hrvatskoj se bilježi rast površina zasađenim ljekovitim i aromatičnim biljem. Najviše se sadi kamilica, zatim kadulja, lavanda, menta, mažuran, korijandar i vrijesak, u posljednje vrijeme počinje se i s uzgojem smilja. Temelj razvitka ljekovitog bilja u obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Ono se uzgaja na površini od 3.000 hektara, od čega 85 posto otpada na kamilicu. Vrijednost njenog izvoza iznosi oko sedam milijuna dolara. Ostalo se odnosi na lavandu, paprenu metvicu, matičnjak, komorač, sljez, odoljen, neven, smilje.

Eko-proizvodnja

Ekološka proizvodnja potiče **razvitak** ruralnog područja pridonoseći ublažavanju depopulacije i deagrarizacije. Pretpostavka je i većeg jamstva za **kvalitetniji** i zdravstveno **sigurniji** proizvod.

Posljednjih godina porasla je površina zemljišta pod ekološkom proizvodnjom, najviše u Osječko baranjskoj, Brodsko posavskoj i Primorsko goranskoj županiji. Tako je u Hrvatskoj registrirano više od 1.500 eko proizvođača smo među zemljama Europe s najvećim porastom potražnje za eko proizvedenom hranom.

Iako je pojam kvalitete, ličkoga krumpira danas gotovo da i nema na tržištu. Izvrsne klimatske prilike, sastav tla, očuvan okoliš te tradicionalni način proizvodnje jedinstveni su uvjeti za uzgoj ovog hrvatskog gastronomskog bisera.

Poljoprivredna zadruga Lovinac pokrenula je ambiciozan projekt o njegovoj zaštiti. Vraća li se lički krumpir na velika vrata na domaće i inozemno tržište? Kako bi se spriječilo manipulaciju ličkim krumpirom na štetu kupaca i proizvođača pokrenut je postupak njegove zaštite kao proizvoda s geografskim porijeklom.

Unosne jagode, kupine i maline

Vrijeme je da počnemo proizvoditi ono što Europa i svijet hoće kupiti od nas, a trend je proizvodnja svježe i smrznute hrane od kvalitetnog i zdravog voća i povrća. Tvrtka Eurovoće u Donjem Miholjcu priprema pogon s hladnjačom i tunelima za smrzavanje te plasteničku proizvodnju. Prošle godine posađena je višnja na 163 hektara, što je najveća plantaža višnje u Europi u jednom komadu, a za četiri do pet godina dat će 2500 tona višnje.

Stručnjaci tvrde da se kulture na malim površinama od tri do četiri hektara mogu posložiti tako da kooperanti s članovima svojih obitelji budu zaposleni tijekom cijele godine i da ostvare dohodak i do 20.000 eura. Tvrtka će svojim kooperantima osigurati organizaciju proizvodnje, opremu, financiranje i siguran otkup voća i povrća. Eurovoće već surađuje s oko 800 kooperanata. Prošle godine tvrtka je preradila oko 3900 tona sirovina, 84 posto proizvoda plasirano je na domaće tržište, dok je 16 posto izvezeno u Austriju, Sloveniju, BiH, Švicarsku i Australiju, a započeo je i izvoz u SAD.

Mliječna staza

Kao primjer iz stočarske proizvodnje navodimo proizvodnju sira i ostalih proizvoda od mlijeka na OPG-ima. Ovim načinom proizvodnje rješava se problem otkupa mlijeka a ujedno se povećava prihod po litri proizvedenog mlijeka. Osim toga, prerada i prodaja takvog proizvoda iziskuje veći angažman na gospodarstvu što daje mogućnost zapošljavanju mlađih članova obitelji. S time u vezi omogućuje se ostanak mlađeg stanovništva u ruralnom području (nema potrebe napuštanja sela kao mjesta stanovanja), što ima šire društveno značenje jer se time sprječava depopulacija ruralnog područja.

Više ribe iz uzgoja

Modernizacija postojećih uzgojnih kapaciteta u akvakulturi radi povećanja proizvodnje i jačanja konkurentnosti sektora akvakulture izazvana je sve većom potražnjom za ribom i drugim vodenim organizmima na tržištu. RH ima cilj modernizirati postojeće kapacitete na način da se istovremeno unaprijedi profitabilnost sektora, ali i ispune zahtjevi očuvanja okoliša. Nadalje, jedan od ključnih elemenata je i diverzifikacija proizvodnje prvenstveno u smislu uvođenja u proces uzgoja vrsta koje danas nisu zastupljene u ovoj djelatnosti, a mogu imati tržišnog potencijala. Uz nove tehnologije, predviđen je uzgoj riba i školjkaša u moru i u slatkim vodama, ponajviše onih uzgojnih vrsta koje posjeduju potreban tržišni potencijal, namijenjenih ljudskoj prehrani.

Agroturizam

Kako je ruralni prostor sve traženiji kao mjesto za odmor i odmak od svakodnevnog užurbanog načina života, sela prestaju biti samo mjesta poljoprivredne proizvodnje i pretvaraju se u mjesta potrošnje. Ovo opet pruža posebne mogućnosti, poglavito mlađoj populaciji u stvaranju dodatnog prihoda i dugoročnu sigurnost u poljoprivredi pružanjem turističkih usluga.

Naglasak je stavljen na mlađe članove gospodarstva jer je agroturizam specifična djelatnost koja zahtijeva izravan odnos domaćina s gostom, dosta vremena, spremnost i sposobnost ophođenja s gostima, poznavanje stranih jezika i drugo. Uvođenjem

Uvođenjem agroturizma na gospodarstvo osim povećanja prihoda gospodarstva poljoprivredna proizvodnja se podiže na višu razinu

agroturizma na gospodarstvo osim povećanja prihoda gospodarstva poljoprivredna proizvodnja se podiže na višu razinu, povećava se proizvodnja tradicijskih proizvoda, uviđa se potreba i opravdanost očuvanja i uređenja starih seoskih kuća i objekata, očuvanja starih zanata te općenito kulture i tradicije određenog kraja. Ne smije

S njive na stol!

se zanemariti niti mogućnost uvođenja ostalih nepoljoprivrednih usluga na takva gospodarstva, ovisno o sposobnostima i sklonostima članova domaćinstva.

Pristup diverzifikaciji mora biti utemeljen na aktivnoj podršci javnog sektora, što podrazumijeva mjere vlade, podršku lokalnih samouprava, ali i javno privatno partnerstvo koje će uključiti poljoprivredna dobra, njihova udruženja (zadruga i klasteri) u naporima da se realiziraju projekti, a potom pristupi organiziranom korištenju većih površina za proizvodnju navedenih kultura.

Isto tako, potrebno je organizirati preradu navedenih proizvoda, jer se oni teško mogu na tržište plasirati u vidu primarnih proizvoda, odnosno na taj način se postižu manji učinci i rezultati. To znači da je potrebno dalje raditi na organiziranju prerade primarnih proizvoda, koji se mogu s visokom profitabilnošću plasirati na tržište kao sušeni plodovi, sokovi, u prahu ili kao ljekoviti preparati.

U tom smislu izvoz je jedna od važnijih opcija za proizvođače. U slučaju većeg obujma proizvodnje, koji je jedan od preduvjeta da se organizirano prijeđe na uvođenje specijalizirane proizvodnje spomenutih (i drugih) biljnih kultura, podrazumijeva se i stalno stručno osposobljavanje proizvođača, odnosno njihovih udruženja za izvoz.

Reflektor

INOVACIJE U MJERENJU EKONOMSKOG UČINKA

BDP – nepotpuno i nepouzđano mjerilo

Ekonomisti sve češće ukazuju na defektnost pokazatelja koji ne samo što ne obuhvaća dovoljno sektor usluga nego je neadekvatan i u mjerenju proizvodnje.

Piše: mr.sc. Darko Horvatin

Ako se izuzmu ideološki prijepori o ishodu Drugoga svjetskog rata, među najčešćim je temama raspravljanja u Hrvatskom saboru BDP. Bez pretjerivanja bi se moglo tvrditi da dvije vodeće stanke, koje se od početka 21. stoljeća izmjenjuju na vlasti, koriste retoričko umijeće kako bi „dokazale“ da taj ekonomski pokazatelj raste samo onda kada one imaju vladajuću većinu, a pada kada su u oporbi. Vjerojatno ne bi bilo pretjerano kazati da više likuju ako BDP pada kada su na vlasti njihovi konkurenti nego ako raste kada one drže u ruci politički i ekonomski volan. Ali moglo bi se dogoditi da u dogledno vrijeme iščezne ta kost razdora. Već prilično dugo BDP kao uvjerljivo mjerilo ekonomskoga (ne)uspjeha pod udarom je osporavanja sve brojnijih ekonomista. Smatra se naime da to mjerilo ima previše nedostataka i da je preživjelo. U posljednje vrijeme vodeći međunarodni ekonomski i politički dnevници, tjednici i mjesečnici, *Financial Times*, *The Economist* i *Foreign Affairs* i drugi – u više su navrata temeljito eksploatirali tu temu. Ne tako davno Diane Coyle je napisala knjigu pod naslovom „BDP – Kratka, ali afektivna povijest“ u kojoj se, uz ostalo, osvrće na autore iz 18. stoljeća, među kojima je Gregory King, zaslužne za pomoć svojim nasljednicima

u definiranju uspjeha i neuspjeha. Ona objašnjava inovacije u mjerenju ekonomskog učinka, npr. uključivanje usluga u BDP, što se nekoć smatralo nevažnim.

Statistika za prevladavanje depresije

The Economist je početkom svibnja BDP odabrao kao temu broja, opsežno obrazlažući pluseve i minuse toga mjerila. Međutim, ekonomski pokazatelj o kojemu je riječ i nije tako star. Porijeklo BDP-a datira iz 1930-ih kada su ekonomisti i političari u Sjedinjenim Državama i u Ujedinjenom Kraljevstvu nastojali adekvatno reagirati na veliku depresiju. Izbijanje Drugoga svjetskog rata učvrstilo je novi mjerni sustav jer su saveznici dobili pokazatelj utjecaja rata na privredu. Ne iznenađuje što su ekonomisti i kreatori politike prigrlili novu statističku metodu koja je Amerikancima pomogla da prežive depresiju i pobijede u ratu. Ali čak ni izumitelji novoga načina mjerenja ekonomskoga učinka nisu pretpostavljali u kolikoj će mjeri BDP postati važan u svim državama svijeta u samo nekoliko desetljeća.

Velike zasluge za razvitak zamisli o BDP-u pripadaju Americancu ruskoga porijekla Simonu Kuznetsu, koji je dobio Nobelovu nagradu za doprinos oblikovanju državnoga računovodstva, kao i za opsežno bilježenje državnoga dohotka, potrošnje, financija i imovine. Kuznets je postavio temelje na kojima su ekonomisti kasnije izgradili bruto nacionalni dohodak (BNP) i njegova nasljednika bruto domaći proizvod (BDP). (Razlike između dvaju mjernih sustava nisu velike. BDP obuhvaća svu proizvodnju unutar neke zemlje, neovisno o državnom porijeklu kompanija ili pojedinaca koji ga ostvaruju. BNP obuhvaća proizvodnju svakog državljanina ili domaće kompanije, neovisno o lokaciji.) Međutim, i Kuznets i drugi koji su ga slijedili napravili su nekoliko pogrešaka. Najvažnije je što su iz svojih računica izostavili neke „stavke“, npr. kućanske poslove – kuhanje, čišćenje, podizanje djece i sl. jer je bilo teško iskazati njihovu tržišnu vrijednost. Kuznets i njegovi kolege uočavali su manjkavosti metode kojoj su postavili temelje pa je 1934. zabilježio: „Dragocjena sposobnost ljudskoga uma da pojednostavi složenu situaciju... postaje opasna kada se ne kontrolira prema jasno definiranim kriterijima.“ Upozorio je da su brojke i statistika posebice podložni iluziji „preciznosti i jednostavnosti“ te da bi ih dužnosnici i drugi lako mogli pogrešno upotrijebiti.

U ratu opskrba, u miru potražnja

Ipak, modernoj definiciji BDP-a najviše je pridonio John Maynard Keynes, kao zbroju privatne potrošnje i investicija i vladine potrošnje, a ta je ideja prihvaćena s obje strane Atlantika. On se je 1940. zalagao za potpunije podatke o britanskoj sposobnosti da proizvodi puške, tenkove i avione. U vrijeme rata BDP je prvenstveno obuhvaćao opskrbu. Kada je nastupio mir važnije je bilo mjeriti potražnju. Mjera stvorena u vrijeme kada je na kocki bio opstanak malo je bila usredotočena na stvari kao što je deprecijacija imovine ili zagađivanje okoliša, a kamo li na suptilnija ljudska dostignuća. U čuvenome govoru u ožujku 1968. Robert Kennedy ironizirao je idolatrijsko uvažavanje BDP-a koji mjeri oglašavanje i zatvore, a i ne obuhvaća „ljepotu poezije

ili snagu naših brakova“. Povremeno su se javljali i drugi iskazi nezadovoljstva široko prihvaćenim mjerilom, ali bez efekta. Tako je 2009. tadašnji francuski predsjednik Nicolas Sarkozy bio naručio izvještaj na kojemu je radio Nobelovac Joseph Stiglitz u kojemu se pozivalo na odustajanje od „fetišizma BDP-a“ u korist mjerila koje bi obuhvatilo ljudsku dobrobit. Mnogo od onoga što je vrijedno nije ni opipljivo niti se njima može trgovati. Ali i mnogo onoga što je utrživo nije opipljivo. Kako zaključuje *The Economist*, problem s BDP-om čak i onda kada treba mjeriti samo proizvodnju jest u tomu što datira iz razdoblja kada je dominirala prerađivačka industrija. Pedesetih godina prošloga stoljeća prerađivačka je industrija činila velik dio BDP-a, npr. u Velikoj Britaniji trećinu, dok je danas taj udio pao na deset posto. Ali učinak tvornica još se uvijek mjeri obuhvatnije nego usluge.

Mnogo praznina

Nije to jedina pogreška. Prema ustaljenoj praksi BDP mjeri samo one proizvode što se prodaju i kupuju. Za to ima razloga, ali mnogi nisu uvjerljivi. Npr. tržišne su transakcije oporezive te su od interesa za državnu riznicu, koja je važan korisnik statistike BDP-a. Mogu biti i pod utjecajem politike da bi se usmjerila agregatna potražnja. Mnogo od onoga što je uključeno u BDP izvan je tržišne privrede. Znatan dio vladinih usluga je besplatan. Tek odnedavno statistika je počela izravno mjeriti neke dijelove učinka javnog sektora, npr. korištenje stanova. Financije su još jedna od aktivnosti koje se mjere neizravno i loše, drži *The Economist*. Financijske usluge ne naplaćuju se izravno pristojbama: znatan dio svoga dohotka banke pribavljaju naplaćujući više kamate na kredite nego što plaćaju vlasnicima depozita. Kako bi obuhvatili dodanu vrijednost koja će nastati statističari primjenjuju „spread“, tj. razliku između kamatnih stopa kredita i depozita. Problem je u tomu što je u ovom slučaju „spread“ mjera rizika u koji se banka upušta pa njegova uporaba u BDP-u može imati iskrivljene rezultate. Primjerice, 2009. britanski financijski sektor bio je na rubu sloma. Ali budući da je strah od insolventnosti banaka podizao „spreadove“, podaci BDP-a zabilježili su poticaj u dodanoj vrijednosti sektora i tako pridonijeli rastu.

Novotarije izazivanju glavobolju brojačima

Kako statističari nastoje obuhvatiti sve više ekonomske djelatnosti u svojim podacima, u PDV se uključuju nove aktivnosti. Sporazum EU-a o standardima BDP-a 2013. uključio je, primjerice, dohodak od prodaje rekreacijskih droga i lijekova te od plaćanja seksualnoga rada (kako se to sada kaže pristojno, umjesto prostitucije). U Britaniji su te promjene podigle BDP za 0,7 posto, ali koliko je podatak točan otvoreno je sumnji. Statističari se pri tome služe grubim procjenama pretpostavljajući da tržište plaćenoga seksa raste razmjerno rastu muške populacije, a cijena se odmjerava prema ulaznicama u noćnim klubovima.

Mnogo je još pojedinosti koje zadaju glavobolju statističarima u mjerenju BDP-a, od utjecaja inflacije do uzimanja u obzir promjene kvalitete. Primjerice, ovogodišnji

smartphone može koštati više od lanjskog, ali je učinkovitiji. Ako statističari uzmu u obzir samo promjenu cijene preuveličat će stopu inflacije izostavljajući poboljšanje učinkovitosti. Dodatan je izazov pojava novotarija koje proširuju izbor potrošača. Broj TV kanala ili sredstava za ublažavanje bolova, ne samo u Americi, ogroman je. A 1970. bilo je samo pet, jednih i drugih. Iako se ljudi često žale zbog prekomjernog izbora, to je ipak svojevrсна blagodat, ali je nevidljiva u mjeranju BDP-a. Za BDP je proizvodnja milijun cipela jedne veličine i jedne boje ista kao milijun cipela svih brojeva i boja. Dobrobit novih proizvoda posve je izostavljena iz toga mjerila. Početni troškovi pribavljanja usluga na digitalnim platformama, kao što su *Facebook* ili *Twitter*, prilično su visoki, ali marginalni su izdaci blizu ničice, a za korisnike su besplatni. Prema globalnoj konvenciji dobra s nultom cijenom isključena su iz BDP-a. Tako su i svi dragovoljni oblici digitalne proizvodnje, kao što su *Wikipedija* ili otvoreni kompjuterski programi. Neke od tih neplaćenih aktivnosti mogu biti obuhvaćene računovodstvom. Iako se ne plaća pretraživanje na *Googleu*, korisnici plaćaju prividnu cijenu dajući informacije i pozornost, za što plaćaju oglašivači. Ali dohodak oglašivača vjerojatno je manji od dobrobiti što je dobivaju korisnici.

Greške u koracima

Ne samo što je BDP nepotpuno mjerilo nego je često nepouzđano i samo mjerenje, kako upozorava *The Economist* na primjeru britanske privrede. Koliko je ona porasla 1959? Na to pitanje odgovoreno je, valjda, odavno. Ali nije. Samuel Williamson na Sveučilištu Illinois, otkrio je da u godišnjacima britanske vlade pod nazivom „Plava knjiga“ ima 18 različitih odgovora. Plava knjiga objavljena 1960. navodi 2,7 posto; ona iz 2012. povisuje BDP iz 1959. na 4,7 posto. Britanija nije usamljena u stalnoj reviziji bliske prošlosti. Nedavna istraživanja OECD-a otkrila su da je prosjek revizije BDP-a tri godine nakon preliminarnih procjena zemalja G7 sličan kao u Britaniji. Revizije uglavnom povećavaju početne procjene, osim u SAD-u gdje su početne procjene najčešće suviše optimistične. U nedovoljno razvijenim zemljama revizije BDP-a mnogo su impresivnije.

Neizvjesno je koliko će još trebati upozorenja prije nego svjetska ekonomska zajednica počne razmišljati o promjeni svoga glavnog mjerila privrednoga učinka, koje zanemaruje ukupnu ljudsku blagodat. Kako u dvomjesečniku *Foreign Affairs* upozorava Zachary Karabell (autor knjige *Vodeći pokazatelji: Kratka povijest brojeva koji vladaju našim svijetom*) privrženost zastarjelim pokazateljima i mitu da postoji nešto zvano „ekonomija“ što utječe jednako na sve ljude, krupna je prepreka napretku. Indikatori smišljeni u 20. stojeću bili su među najvažnijim inovacijama toga vremena. Ali u svijetu u kojemu svatko od nas sa smartphoneom može doprijeti do više podataka nego što su mogle ekipe statističara 1950., vlade, kompanije i pojedinci, a naročito poduzetnici, moraju stvarati vlastite pokazatelje, po mjeri. Pitanju moraju biti specifična, a odgovori moraju uzeti u obzir ograničenja svakog podatka. Rezultat bi bio dobrodošlo oslobođenje od apstraktivnih i zavaravajućih poimanja o privredi, zaključuje Karabell.

Analize

PREVIŠE NEPOVOLJNIH POKAZATELJA

Loši uvjeti ograničavaju poduzetnički duh

Jedina smo tranzicijska zemlja koja stagnira dok drugi grabe naprijed. Analiza pokazuje da hrvatsko gospodarstvo u cjelini u posljednja dva desetljeća nije ostvarilo gotovo nikakav tehnološki napredak. Propustili smo priliku za prilagođavanje i sprječavanje deindustrijalizacije zemlje u uvjetima globalizacije i liberalizacije tijekom 90-ih i nakon 2000., a sada se na sličan način ne prilagođavamo izazovima digitalne revolucije.

Piše: Ante Gavranović

Najnovija analiza međunarodne istraživačke organizacije Conference Board, specijalizirane za praćenje dugoročnoga ekonomskog rasta, ukazala je na porazne pokazatelje za Hrvatsku. Jedina smo tranzicijska zemlja koja stagnira dok drugi grabe naprijed. DBP nam je 2013. bio ispod razine koju smo ostvarili daleke 1980. godine. Analitičari ukazuju da se boljom strukturnom politikom i primjerenijom poreznom politikom možda i moglo donekle ublažiti ovo zaostajanje. Pokazalo se,

međutim, da se kvalifikacijska struktura u nas sporo mijenja, zaposlenost stagnira ili opada, a glavni izvor rasta bile su, uz nova zaduženja, klasične investicije u građevinarstvo. Analiza pokazuje da hrvatsko gospodarstvo u cjelini u posljednja dva desetljeća nije ostvarilo gotovo nikakav tehnološki napredak.

Na globalnoj razini procesi se ubrzano mijenjaju, a pomaci su nedostadni da bi nas podigli na ljestvici konkurentnosti

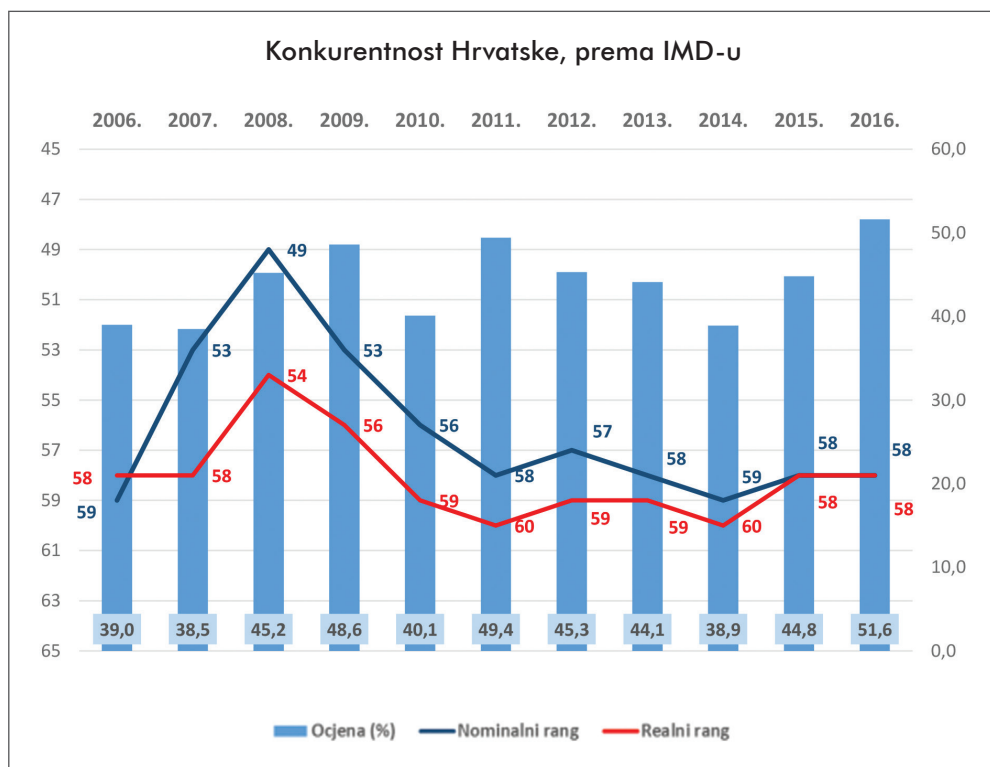
Gotovo u isto vrijeme Institut za razvoj poslovnog upravljanja (IMD) u Lausannei; čiji je partner-institut Nacionalno vijeće za konkurentnost, objavio je rezultate „Godišnjaka svjetske konkurentnosti 2016.“ prema kojem je Hrvatska, kao i prošle godine, zauzela 58. mjesto od ukupno 61. vodeće svjetske ekonomije. Iza nas su samo Ukrajina, Mongolija i Venezuela. Izvješće pokazuje da se na globalnoj razini procesi ubrzano mijenjaju i da su pomaci nedostadni da bi nas podigli na ljestvici konkurentnosti.

Slabosti se ponavljaju

Izvješće IMD-a vrlo naglašeno upozorava da je, kao i prošlih godina, previše slabosti u hrvatskoj ekonomiji da bi se nabrajale na razini indikatora pa se mogu ukratko sumirati:

- ✓ loše poslovno okruženje
- ✓ slaba otpornost na krizu, niska zaposlenost, nedovoljna diverzifikacija gospodarstva;
- ✓ neefikasna birokracija, neprilagodljive politike vlade, loš pravni i regulativni okvir;
- ✓ visoka cijena kapitala, preveliki porezi i doprinosi;
- ✓ slabo poduzetništvo, prilagodljivost poduzeća, poslovno upravljanje, i društvena odgovornost;
- ✓ zastarjelost proizvodne tehnologije, niska inovativnost, nedovoljan transfer znanja, neadekvatno visokoškolsko i menadžersko obrazovanje.

U anketi, po mišljenju gospodarstvenika, kao najpovoljniji indikatori izdvojeni su sljedeći: kvalificirana radna snaga, visoka razina obrazovanja, pouzdana infrastruktura i troškovna konkurentnost, dok su najlošije ocjenjeni: porezni sustav, stabilnost i predvidljivost politike, sposobnost vlade te učinkovitost pravnog i poslovnog okruženja.

Izvor: IMD World Competitiveness Yearbook 2016, svibanj 2016.

Formula neuspjeha

Ekonomski stručnjaci veliku važnost pridaju novoj industrijskoj i regionalnoj politici, naglašavajući kako bi trebalo jačati novo zapošljavanje i aktivirati postojeće proizvodne resurse. Osnovni cilj je povećanje proizvodnosti rada i učinkovitosti te njezine međunarodne konkurentnosti i proširene internacionalnosti. Međutim, na oba područja bilježimo nepovoljne rezultate.

Neuspjeh u gospodarskim odnosima s inozemstvom svodimo gotovo isključivo na pojam nekonkurentnosti naših proizvoda. Formula neuspjeha i svojevrnog sloma domaće prerađivačke industrije je, međutim, ponešto drugačija. Svodi se na neorganiziranost, pomanjkanje jasnih ciljeva gospodarske politike, pomanjkanje podrške izvoznicima, pogrešne premise da se više ništa ne isplati proizvoditi i ukazivanjem na sve snažniji uvozni lobi. Dodajmo tome i trajno pogrešnu politiku stabilnog tečaja, netransparentnost sanacijskih mjera, nekonzistentnost makroekonomske politike, ali i potpuno zapostavljanje mjera mikroekonomije, koja kao da je nestala iz naših razmišljanja i djelovanja.

Nekonkurentnost je u takvom nepovoljnom okruženju samo sintetički izraz pogrešnoga modela ekonomske politike.

Izvoznik – svaka sedma tvrtka

Pokazalo se da povećanje izvoza nije bio statistička varka, ali ipak **hrvatski su poduzetnici** i dalje dominantno orijentirani na domaće tržište. U izvozu se zaradi tek svaka šesta kuna od 639 milijardi kuna ukupnih prihoda. Na strana se tržišta probilo 15.000 od 106.000 poduzetnika koliko ih imamo te su u izvozu ostvarili 115 milijardi kuna prihoda. To znači da nam u izvoznim poslovima sudjeluje samo 14,15 posto svih tvrtki, što je premalo u odnosu na stvarne potrebe te je jasno da samo jačanje internacionalizacije gospodarstva osigurava nova radna mjesta i veći rast BDP-a.

Privredni paradoksi

Hrvatska je u svom pohodu na svjetska tržišta usmjerena na (ipak) preuzak krug zemalja. Samo četiri zemlje – Italija, Slovenija, Njemačka i Austrija – čine dvije trećine našeg ukupnog robnog izvoza u Europsku uniju. U spomenute zemlje odlazi 43 posto ukupnoga našega robnog izvoza.

Hrvatska nema niti jedno ozbiljno vanjskotrgovinsko poduzeće koje bi se osmišljeno bavilo izvozom. Kako bez takvih mehanizama povezivati malo i srednje poduzetništvo i okupljati ono najbolje što imamo na tom području i kako kreativnim ljudima omogućiti plasman njihovih kvalitetnih proizvoda na inozemnim tržištima?

Više od 300 od 1000 najvećih tvrtki u prošloj godini nije izvezlo robe i usluga ni za jednu kunu, a stotinjak tvrtki izvezlo je za manje od milijun kuna (140.000 eura), dakle gotovo 50 posto najvećih tvrtki posluje isključivo na domaćem tržištu. Otuda, konačno, i niska granica opće konkurentnosti.

Izgubljene poluge razvoja

Izgubili smo snažne poluge industrijskog razvoja i smanjili ulogu industrije u stvaranju BDP-a. U prerađivačkoj industriji izgubili smo od 1990. više radnih mjesta no što ih danas imamo u tom dijelu proizvodnje (561.000 prema 195.000).

Propustili smo priliku za prilagođavanje i sprječavanje deindustrijalizacije, a sada se na sličan način ne prilagođavamo **izazovima digitalne revolucije**.

Izostanak dijaloga

Iz HUP-a i Hrvatske gospodarske komore upozoravaju da je u tijeku nastavak procesa deindustrijalizacije.

Jedan od razloga ukupno lošem stanju gospodarstvenici vide u pomanjkanju stalnog, konstruktivnog i argumentiranoga dijaloga između predstavnika izvršne i zakonodavne sfere, gospodarstva i kvalificiranih organizacija civilnoga društva.

Kroz zakonodavna rješenja ne pronalazimo ravnotežu između budućeg gospodarskog rasta, društvene odgovornosti za razvoj i primjerene socijalne politike.

U bitnim strateškim pitanjima razvoja cijeloga društva potreban je snažan društveni konsenzus, jer je riječ o dugoročnim opredjeljenjima, koja su trajnija i jača od dnevnih političkih ili politikantskih interesa stranaka i pojedinaca.

Bez „velikih“ mali nemaju uporišta

Prerađivačka industrija daje otprilike 95 posto ukupnoga robnoga izvoza. Proces deindustrijalizacije najviše se odrazio upravo na tom području. Znatno broj 'velikih' omogućavao je ranije složenije kooperantske poslove za mala i srednja poduzeća. Nestankom 'velikih' i taj dio gospodarstva znatno opada, jer se bez oslonca na velike tvrtke ili sustave teško mogu razvijati i opstajati manja poduzeća.

ROBNA RAZMJENA REPUBLIKE HRVATSKE S INOZEMSTVOM U KUNAMA		
u tisućama kuna (000)		
	I. – III. 2015.	I. – III. 2016.
Izvoz	19 778 191	20 361 645
Zemlje članice EU-a	13 432 925	13 755 216
Zemlje nečlanice EU-a	6 345 266	6 606 429
Uvoz	32 759 672	33 353 090
Zemlje članice EU-a	26 101 438	27 065 731
Zemlje nečlanice EU-a	6 658 234	6 287 358
Saldo robne razmjene	-12 981 481	-12 991 445
Pokrivenost uvoza izvozom, %	60,4	61,0

Privremeni podaci Zavoda za statistiku

Nositelji ekonomske politike trebaju biti svjesni da **konkurentnost izvoza i nacionalne proizvodnje ne ovisi samo o tehnološkoj opremljenosti, uspješnosti zaposlenika i menadžmenta poduzeća, odnosno prilikama na domaćem i stranim tržištima. Tim više što je tehnološka opremljenost naših poduzeća bolja od prosjeka EU-a, što govori da se poduzetnici istinski trude i spremni su na povećana ulaganja i rizike – ali im je produktivnost ipak niža.**

Financijski rezultati poslovanja poduzetnika u 2015.

Od ukupnoga broja poduzetnika, prema izvješću FINA-e, njih 106.529 pripada malim tvrtkama, 1192 srednjim, a 348 velikim. Te su tvrtke ostvarile ukupan prihod od 639.648 milijuna kuna, dok su rashodi iznosili 616.954 milijuna. Konsolidirani financijski rezultat iznosi 17.140 milijuna kuna. Najviše su tome pridonijela velika poduzeća (10.477 milijuna kuna). Udio malih iznosio je 3.122 milijuna kuna, dok su srednje tvrtke sudjelovale u konsolidiranom financijskom rezultatu sa 3541 milijunom kuna.

Da bi se sagledalo istinsku strukturu hrvatskoga gospodarstva po mjerilima iz novog ZOR-a proizlazi da Hrvatska ima 94.903 mikro poduzetnika, 9976 malih, 1361 srednjih i 329 velikih poduzeća. Ta kategorizacija stupa na snagu s početkom 2017.

Neiskorišteni potencijali poduzetništva

Imamo potencijala biti zemlja poduzetništva, inovacija i digitalne privrede – što je nužno kako bismo smanjili jaz ekonomskog zaostajanja za europskim i svjetskim konkurentima, **ali potrebna je vizija sa snagom provedbe promjena** – kako u odnosu prema radu, odgovornosti, efikasnosti i vrijednostima u društvu, tako i u obrazovnom sustavu u pravcu koji razvija poduzetnički duh, kreativnost, inovativnost itd. To prije svega znači **afirmirati informatičku pismenost svih a posebice mladih, već od predškolskog uzrasta.**

Neophodne su investicije za **prilagodbe globalnom procesu digitalne revolucije i razvoj digitalne ekonomije**, koja predstavlja mnoštvo ekonomskih aktivnosti **Digitalna ekonomija izuzetno brzo raste u svijetu i predstavlja najvažniji pokretač inovacija, konkurentnosti i razvoja.**

Nezaustavljiva digitalizacija

Analize pokazuju da digitalna ekonomija pored izuzetno velikog **doprinosa mijenjanju i rastu industrije**, donosi gotovo isto velike ako ne i veće prednosti društvu u cjelini. Nažalost ostale aktivnosti ne prate brzinu koju zahtijeva digitalna ekonomija (npr. pravna regulativa, interakcija između dionika sustava, edukacija, upravljačke strukture koje razumiju digitalnu ekonomiju i tehnološke podloge,..).

Kao što su se sve tehnološke inovacije nezaustavljivo širile svijetom, **neminovna je i „digitalizacija“ hrvatskog gospodarstva sa svim pozitivnim i negativnim efektima.** Stoga je neophodno organizirati mjere za pravovremeno maksimiziranje pozitivnih a minimiziranje negativnih efekata.

Signali

STARO I NOVO

Sličnosti i razlike

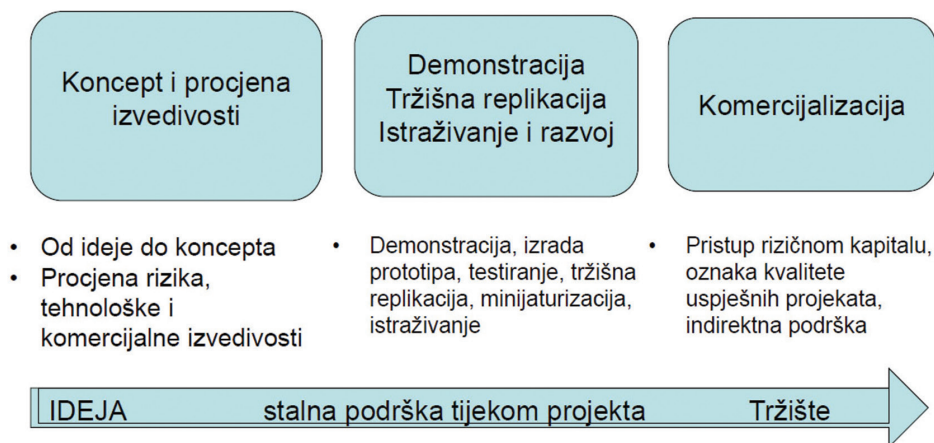
Tijekom života svoje dugovječne kraljice Elizabete druge Ujedinjeno je Kraljevstvo iz temelja izmijenilo svoj privredni identitet napuštajući zastarjelu industriju i stvarajući modernu temeljenu na informatici i inventivnosti. Cinik bi mogao kazati da je slično učinila i Hrvatska, naročito uništavajući prerađivačku industriju i poljoprivredu, ali nedovoljno je novoga...

Stara poslovice prema kojoj nužda mijenja zakone i ponašanje ima izvrsnu potvrdu u mijenama što ih je doživjela kraljica Elizabeta druga. Kada je rođena najveće britanske industrije uključivale su kopanje ugljena, proizvodnju čelika i brodarstvo. Sada kada je obilježila devet desetljeća života zatvoren je posljednji duboki ugljenokop Ujedinjenog Kraljevstva, čeličane se prodaju za jednu funtu, a preostala je tek šačica britanskih brodovlasnika. Ono što je nestalo nadomješteno je nizom manjih inovativnih i inventivnih poduzeća usmjerenih prema inozemnim tržištima, a kvaliteta im se priznaje dodjelom Kraljičinih nagrada za poduzetništvo.

Ove godine nagradu su dobila 243 poduzeća za doprinos međunarodnoj trgovini, za inovacije i za održivi razvoj, što čini impresivan porast u odnosu na lanjski popis od 141 dobitnika. Djeluju u sektorima od razvoja softvera do proizvodnje medicinskih pomagala i lijekova namijenjenih starijoj populaciji.

Cinik bi mogao kazati da to i nije tko zna što, tj. da je slično i u Hrvatskoj. I mi smo zatvorili svoje ugljenokope, desetkovali brodarstvo, uništili prerađivačku industriju i poljoprivredu. Neki naši poduzetnici već su se afirmirali u proizvodnji super-modernih automobila, gradnji malih brzih plovila, uključujući podmornice, uspješni su i u mnogim softverskim dostignućima. Za svoju inventivnost dobivaju čak i međunarodne nagrade. Da ne spominjemo svoju uzdanicu turizam, u očekivanju

SME Instrument

da će nam ova godina biti još uspješnija od prošle jer smo u odnosu na konkurente zasad najmanje nesigurno odredište.

Ali čak i ako zanemarimo veličinu, ima tu krupnih razlika. Glavna je razlika u tome što je u UK-u razvoj inventivnih poduzetničkih tvrtki pravilo, a u Hrvatskoj izuzetak. Meteorološka klima na otoku neusporedivo je lošija od naše, ali poduzetnička je uvjerljivo povoljnija. Možemo se razmetljivo dičiti turističkim aktivnostima, ali na smijemo zaboraviti da jedan Prag gotovo konkurira našoj ukupnoj turističkoj dobiti ili da je u nas dnevna potrošnja 166 dolara po turistu, dok je u UK-u i mnogim drugim zemljama znatno viša, u Francuskoj, primjerice 450 „zelembača“. Čak i ako Britanci budu toliko nerazumni (i uskogrudni) pa iziđu iz Europske unije (što je ipak malo vjerojatno) lakše će podnijeti Brexit nego Hrvatska svoju katastrofalnu populacijsku osecu. Demografi upozoravaju da se lani samo u Njemačku iselilo 50.000 Hrvata te da smo zbog pada nataliteta imali manje 70 školskih razreda, uz vjerojatnost da ćemo u sljedećoj godini ponoviti sličan demografski deficit. Ili da nam već danas nedostaje na tisuće liječnika različitih specijalnosti, uz podugačke liste onih koji također žele otići iz domovine. Jest da i Britanci imaju svoje dežurne čudake kao što je londonski gradonačelnik Boris Johnson, glavni Brexiter, ali oni se ne mogu mjeriti s ovdašnjim, hrvatskim političkim autistima kojima kuća gori, a oni bez prestanka otimaju posao povjesničarima.

AMERIKANCI I HRVATI

Išchezavanje pripadnika srednje klase

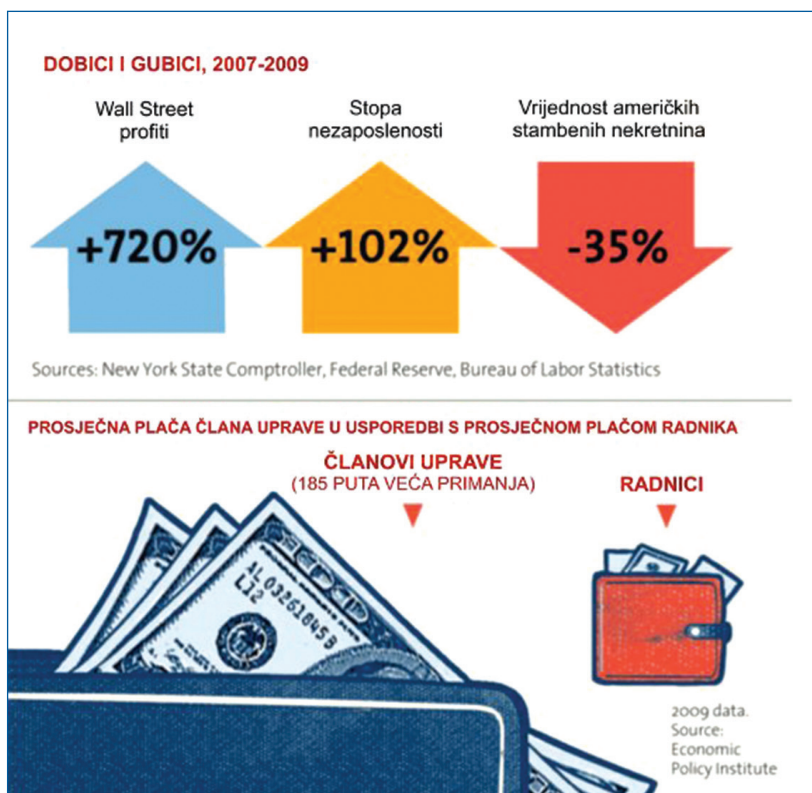
Statistika ukazuje da ne samo nama nego i bogatim Amerikancima opada životni standard

Kada neki mrzovoljni Hrvat na javnom mjestu izrekne kako se u bivšem represivnom političkom sustavu ekonomski živjelo bolje nego danas u demokraciji, mora računati na žestoka osporavanja i na kojekakve etikete. Nedavno smo u dnevnom tisku (Večernji list 17. svibnja o.g.) mogli pročitati izjave naših i inozemnih ekonomskih autoriteta da se ne radi o nostalgiji nego o matematici. Dok druge tranzicijske zemlje, među kojima prednjači Poljska, ekonomski jurišaju prema vrhu, naše političke elite zaokupljene su završetkom Drugog svjetskog rata i stalno nas guraju u privredni „rikverc“. Takav zaključak potvrđuje istraživanje višeg ekonomista Svjetske banke Marcina Piatkowskog, koji je zaključio da je njegova domovina Poljska u protekla dva i pol desetljeća više nego udvostručila BDP, a Hrvatska stagnira. Do sličnog je zaključka došla i američka istraživačka organizacija Conference Board, koja tvrdi da je hrvatski BDP 2013. bio 0,4 posto niži nego 1980. Po toj računici samo su tri europske države bile lošije od nas: Srbija, Ukrajina i Moldavija.

Hrvatski ekonomist Josip Tica, profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, došao je do još poraznijeg saznanja pa u istom napisu tvrdi da je kupovna moć prosječne hrvatske neto plaće u 2015. bila 27 posto niža od prosječne neto plaće 1978. Prema podacima Conference Boarda, koje je sistematizirao naš makroekonomist Dubravko Mihaljek, tijekom hrvatske stagnacije Kina je porasla 16 puta, Indija sedam, Turska četiri, SAD dva i pol puta.

Čudesna disciplina – statistika

Ali matematika je vražja disciplina, o njezinom izdanku statistici da i ne govorimo. Tek za utjehu nama Hrvatima, kojima su tajkuni u sprezi s političarima i kojekakvim mešetarima potpuno potamanili pripadnike srednje klase, čini se da ni tamo gdje bi se očekivalo drukčije stanje stvarnost ne mora biti blistava. Gotovo istodobno kada je osvanuo spomenuti napis u našem tisku, 12. svibnja moglo se na prvoj stranici

Financial Timesa pročitati da „unatoč porastu dva i pol puta“ ni Amerikancima ne cvatu orhideje. „Više od 80 posto, ili četiri petine, američkih urbanih područja bilježi pad dohotka kućanstava od prijelaza iz prošloga u sadašnje stoljeće“, navodi financijski dnevnik, pozivajući se na istraživanje što ukazuje na uzmak tamošnje srednje klase. Istraživanje urbanih središta obuhvatilo je područja u kojima živi tri četvrtine američke populacije. Prosjek dohotka porastao je u samo 39 od 229 gradskih područja od 1999. do 2014.

Navedene podatke priredila je ugledna analitička kuća Pew Research Center u suradnji s Financial Timesom, a osvjetljavaju pogonsko gorivo ekonomskog nezadovoljstva koje je u orbitu izbacilo Donalda Trumpa kao predsjedničkoga kandidata.

E, sada, kako god bilo Amerikancima, Hrvatima je to mala utjeha jer iako s druge strane Atlantika ima beskućnika, sirotinje, prosjaka i proletera, a bome i omraženih političara, čini se i bez velikog istraživačkog angažiranja da su ovdašnje (ne)prilike kudikamo nepovoljnije od tamošnjih.

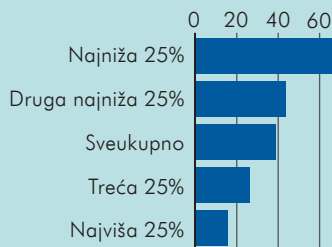
SAD

Nema plaćenog bolovanja!

Amerika je još uvijek obećana zemlja ne samo za one koji su nezaposleni nego i za one koji priželjkuju bolje plaćena radna mjesta. Ali mogla bi biti i za hrvatske revne sindikalne lidere, koji se zaista srčano bore za prava radnika, nažalost s prilično skromnim rezultatima. U SAD-u otprilike dva od pet zaposlenika u privatnom sektoru (to će reći 44 milijuna ljudi) nemaju pravo na bolovanje kada ne mogu raditi zbog bolesti. Omjer se penje čak na sedam od deset za one u kategoriji s najnižim plaćama.

Radnici privatnog sektora u SAD-u bez plaćenog bolovanja

Prema skupinama prosječne plaće, ožujak 2015. (%)

Izvor: Ured za statistiku radne snage u SAD-u (US Bureau of Labor Statistics)

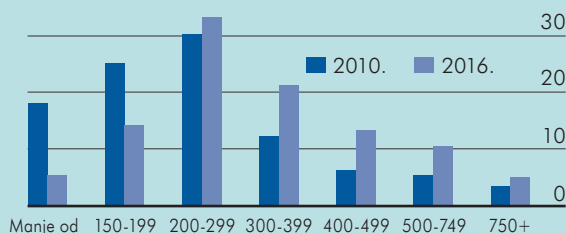
TRŽIŠTE NEKRETNINA

Amerikanci kupuju skupe nekretnine

Američko tržište nekretnina naglo je nabujalo u protekle tri godine (sličan ritam nastavlja se i u ovoj pa pesimisti ponovo upozoravaju na opasnost od pucanja prenapuhanoga balona, kao što se ne tako davno dogodilo). Međutim, rast se najvećma odnosi na skupe stanove i kuće u cjenovnoj kategoriji iznad 300 tisuća dolara, što je čak i za ambiciozne Amere golema investicija. Takvih je stanova u ukupnoj statistici bilo više od polovice, dok ih je prije šest godina, kada je još harala ekonomska recesija, u toj kategoriji bilo tek 25 posto, tj. četvrtina. Tada su se najviše prodavale jeftine kuće, kakve danas imaju mali broj kupaca.

Cijena novih prodanih kuća u SAD-u po cijenama

%, 12 mjeseci do siječnja

Kategorija cijena u tisućama USD

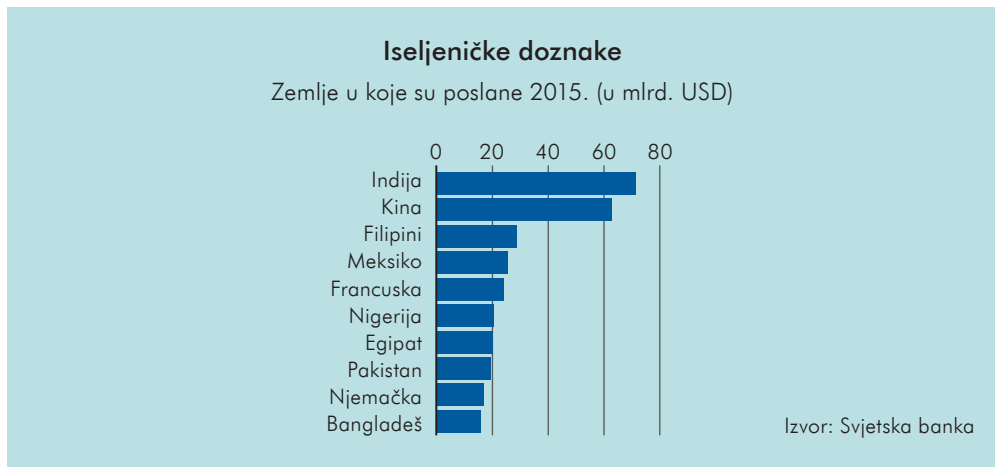
Izvor: Thomson Reuters Datastream

DOZNAKE

Spasonosne milijarde gastarbajtera

U prošloj godini iseljenici su poslali u svoje matične zemlje više od 600 milijardi dolara, od čega 440 milijardi otpada na zemlje u razvoju – što je tri puta više od službenih potpora koje dobivaju od međunarodne zajednice. Filipinci koji rade u inozemstvu poslali su obiteljima u domovini 30 milijardi dolara, što čini 10 posto BDP-a zemlje.

KRUŽNO GOSPODARSTVO

Poticaaj održivom razvoju

Europska unija već je usvojila strateške ciljeve i konkretne akcijske programe kako bi povećala održivost svoga gospodarstva. Cilj je strategije Europa 2020en. potaknuti rast koji je pametan, održiv i društveno uključiv. Strategija je usmjerena na zapošljavanje, obrazovanje i istraživanje, ali i na postizanje gospodarstva s niskim udjelom ugljika sa zadanim klimatskim i energetske ciljevima. Strategijom se identificiraju predvodničke inicijative za postizanje tih ciljeva. Predvodnička inicijativa „Resursno učinkovita Europa“ ima središnju ulogu u politici Europske unije na ovom području. Također je usvojen niz paketa zakonskih propisa radi provedbe ciljeva.

Naša dobrobit ovisi o uporabi prirodnih resursa. Crpimo resurse i preobražavamo ih u hranu, građevine, namještaj, elektroničke uređaje, odjeću itd. Pa ipak, u svojem smo iskorištavanju resursa brži od prirode i njezine sposobnosti da ih obnovi i opskrbljuje nas. Gospodarstvo koje dobro funkcionira, među ostalim

ovisi i o neprekinutom dotoku prirodnih resursa i materijala, kao što su drvena građa, voda, usjevi, riba, energija i minerali. Poremećaj u opskrbi ključnim materijalima zapravo može dovesti do zastoja u ovisnim sektorima, a može i prisiliti tvrtke na otpuštanje radnika ili obustavu osiguranja robe i usluga. Kratak odgovor glasi da već sada crpimo više sredstava nego što naš planet može proizvesti ili obnoviti u danom razdoblju. Neke studije pokazuju da se u posljednjih sto godina udvostručila globalna potrošnja materijala po stanovniku, dok se potrošnja

primarne energije utrostručila. Drugim riječima, svatko od nas potroši otprilike trostruko više energije i dvostruko više materijala u odnosu na količinu koju su naši preci trošili 1900. godine. Štoviše, danas to čini 7,2 milijarde ljudi, za razliku od 1,6 milijardi ljudi 1900. godine.

Nove knjige

Središnje banke: spasioci ili krivci

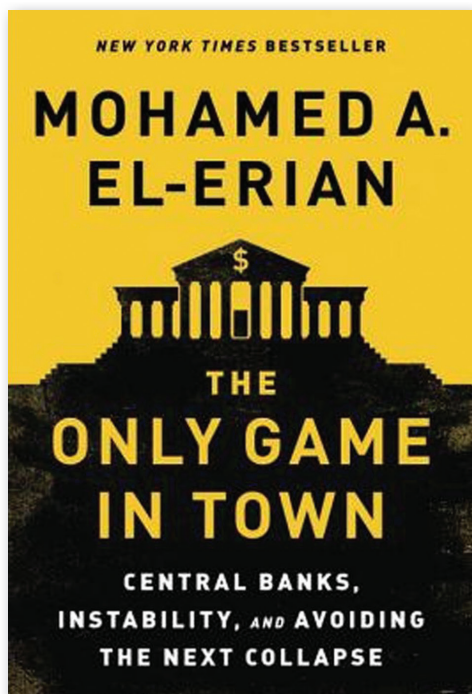
U knjizi: Jedina igra u gradu: Središnje banke, nestabilnost i izbjegavanje novog sloma (Only Game in Town: Central Banks, Instability and Avoiding the Next Collapse, Mohamed El-Erian, Random House, 296 str. 28 USD) autor uvjerljivo identificira probleme, ali posustaje u nuđenju planova za izbor pravoga smjera kretanja.

Proteklih sedam godina bile su iznimno razdoblje za središnje bankare. Ne samo što su snizili kamatne stope na nulu (ili čak još niže) u razvijenim zemljama, nego su prvi put u svojoj povijesti centralne banke uvelike proširile svoje poslovne bilance, kupujući vladine obveznice i drugu imovinu. Većina ekonomista suglasna je da je bila potrebna energična akcija nakon financijske krize 2007-8, kako bi se spriječilo ponavljanje Velike depresije. Ipak, razmjeri i dugotrajnost takvog monetarnog poticaja sada su razlog zabrinutosti nekih komentatora. Jesu li banke trajno izobličile privredu? Fede-

ralna je rezerva nedavno učinila prvi korak prema normalitetu, povećavši kamatu za četvrtinu jednoga postotka.

Propuštene prilike za reforme

U knjizi Jedina igra u gradu: Središnje banke, nestabilnost i izbjegavanje slijedećeg sloma Mohamed El-Erian, bivši savjetnik MMF-a i jedan od čelnika skupine za upravljanje fondovima Pimco, pridružio se onima koji zvone na uzbunu. Dok središnje banke vjeruju da su spriječile golemu ljudsku patnju, on

tvrdi da su propustile proizvesti ono što zapadni svijet uistinu treba – „kombinaciju visokoga, trajnoga i uključiva rasta, uz istinsku financijsku stabilnost.“

Što je još nepovoljnije, političari se oslanjaju na središnje bankare da budu glavni izvor ekonomskoga poticaja. Posljedica je, tvrdi autor, da su propustili provesti nasušno potrebne reforme. Dugo razdoblje popustljive monetarne politike podiglo je cijene imovine i stvorilo imovinske nejednakosti. Također je to dovelo do toga da su apetiti prema financijskim rizicima (drugim riječima burzovnim špekulacijama) veći od sklonosti biznisa da se upusti u financijske rizike povećanjem investicija.

Uočljivi su i drugi problemi kao što je dugotrajna nezaposlenost velikoga broja ljudi radne dobi, gubitak povjerenja u vlast i neuspjeh u usklađivanju ekonomske politike. Globalna privreda brzo se

približava raskrižju na kojemu se cesta razdvaja na dva dijametralno suprotna smjera, upozorava El-Erian. Jedan će vas odvesti do većeg rasta, manjeg financijskog rizika i smanjene nejednakosti, dok će drugi otkriti da sve poduzete mjere vode u pogrešnome pravcu.

Kojim smjerom na raskrižju?

Autor je ispravno ukazao na probleme, ali poput brojnih sličnih knjiga i njegova podbacuje kada pokušava ponuditi plan za odabir pravog smjera na raskrižju. Navodi niz potrebnih mjera, uključujući i modernizaciju obrazovnog sustava, jačanje infrastrukture, poboljšanje konkurentnosti i fleksibilnosti zaposlenika, uz istodobno sprečavanje korištenja rupa u zakonu i povećanje najnižih poreznih stopa za bogate kako bi se smanjila nejednakost. Ali jedva dotiče pitanja koja iziskuju znatno detaljniju pozornost. Poboljšanje obrazovnoga sustava može biti dobra zamisao, ali proteći će najmanje jedno desetljeće dok današnja djeca budu imala ikakva utjecaja na produktivnost rada. Kako u međuvremenu postići rast? Umjesto da odgovori na takva pitanja, autor se upušta u nepotrebna teoretiziranja. U pravu je kada upozorava na potrebu diverzifikacije poslodavaca prilikom zapošljavanja novih radnika, ali toj temi ne bi trebalo biti mjesto u knjizi o centralnom bankarstvu.

U neku ruku razočaravajući završetak knjige simbolizira stanje ekonomske debate. Središnje banke pružaju pomoć kakvu mogu, a teret poboljšanja dugotrajnoga rasta trebali bi preuzeti političari. Ali nema suglasnosti o tomu što bi točno valjalo učiniti. (mr)

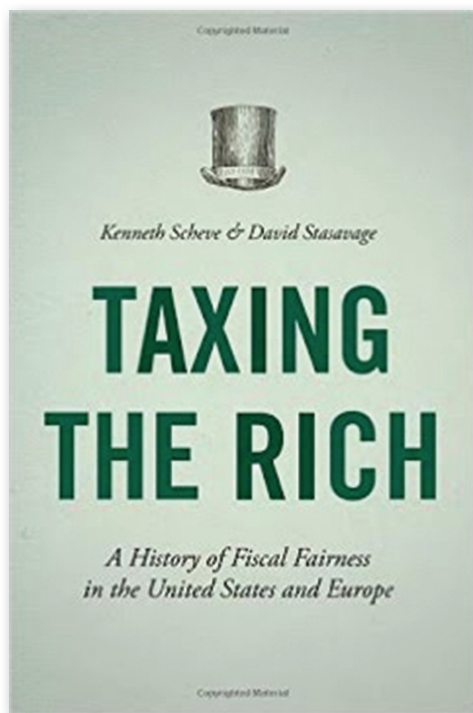
Zamršeni putovi porezne pravednosti

U knjizi *Oporezivanje bogataša: Povijest fiskalne pravednosti u SAD-u i Europi* (Taxing the Rich: A History of Fiscal Fairness in the United States and Europe, Kenneth Scheve and David Stasavage, Princeton University Press, 29,95 USD)

U predrevolucionarnoj Francuskoj plemstvo nije moralo plaćati porez na zemlju (taille) koji su plaćali obični ljudi. Umjesto toga očekivalo se da plemići plaćaju porez „u krvi“ (l'impôt du sang) vojnički služeći kralju.

Fiskalna politika tijekom stoljeća uvijek je tretirala vrlo bogate „dručkije nego vas i mene“ kako je to zapisao Francis Scott Fitzgerald. Nezadovoljstvo zbog takve očite nejednakosti povremeno je dovodilo do zahtjeva za „progressivnim“ oporezivanjem, pri čemu bi bogati plaćali više nego siromašni. Tako se u 15. i 16. stoljeću u Firenci primjenjivao porez na prihod od zemlje (decima scallata) koji je po definiciji više pogađao bogate nego siromašne.

Pitanje što su ga u svojoj knjizi *Oporezivanje bogataša* postavili Kenneth Scheve i David Stasavage, profesori političke znanosti na Stanfordu, odnosno na Sveučilištu New York, glasi: je li progresivni pristup zaista i pravedan. Pravednost se javlja u mnogo oblika. Jean-Jaques Rousseau je, primjerice, predlagao uvođenje poreza na luksuz,

tj. na nebitnu imovinu kao što su staje, kočije, ogledala i veliki klasični lusteri. Francuski filozof iz 18. stoljeća zalagao se za sustav primijenjen za građane „u razmjeru koji uzima u obzir razliku u njihovu društvenu položaju i njihovo

suvišnoj i nepotrebnoj imovini“. Ipak, moglo bi se tvrditi kako je i to nepravedno jer čini se da kažnjava bogataše.

Biblijska jednakost

Stari zavjet bio je rani zagovornik jednakosti u obliku primjene poreza neovisno o bogatstvu. Druga Mojsijeva knjiga Izlazak (Exodus) kaže: „Bogataš neće dati više, a siromah neće dati manje od pola šekela, kada daju ponudu Gospodu, da im iskupi dušu.“

Što je, onda, „pravedno“? Tom pitanju dodatnu urgentnost daju nedavna otkrića u Panamskim spisima (Panama Papers) koji pokazuju kako bogati i moćni skrivaju svoje financijske poslove od vlasti. Javlja li se pravednost češće u uvjetima politike – pravedno, primjerice, prema masama, ali nepravedno prema onima koji čine jedan posto skupine (ili obrnuto) ili u ekonomici? Ta pitanja prožimaju knjigu *Oporezivanje bogataša*. Autori su kopali po podacima skupljenim tijekom dva stoljeća u 20 zemalja kako bi sačinili opsežnu, iako pomalo oporu, analizu podataka i argumenata koji potkrepljuju razloge zbog kojih su bogati često opterećeni višim porezima.

Trud i sreća pokazali su se važnim činiteljima. Za razliku od zemljoposjedničke elite u renesansnoj Firenci, koju se smatralo naprosto sretnom, trgovačke klase, koje su radile za svoj novac, bile su oslobođene poreza decima scalata.

Škotski kreposni filozof i ekonomist Adam Smith bio je jedan od prvih pobornika oblika progresivnog oporezivanja. Namete bi trebalo primjenjivati,

pisao je on, „razmjerno prihodu što ga ostvaruju pod zaštitom države“.

Moral, politika i ekonomičnost

Današnji su argumenti bezobzirniji. Kandidati za predsjedničku nominaciju u SAD-u izdvojili su super-bogataše. Demokrati Bernie Sanders i Hillary Clinton izjavljivali su da će tražiti povećanje poreznih stopa za visoke plaće. „Želim postići da bogati plate svoj pravedni dio,“ naglasila je Clinton. Republikanac Donald Trump tvrdio je da planira „veće snižavanje poreza, naročito za srednju klasu“.

Kvaka je u tom što se porezne stope mijenjaju iz razloga koji su politički, ekonomski i, kako navode autori, vojni. Na početku Prvog svjetskog rata najviša stopa poreza na dohodak u Ujedinjenom Kraljevstvu iznosila je 8,33 posto, dok je 1920. dosegla 60 posto. U SAD-u je istodobno nabujala od sedam posto kada je izbio rat na 77 posto na Dan primirja (11. XI. 1918.).

U takvim danima relativnog mira sklonost javnosti prema oporezivanju bogataša je podijeljena. Masovni pokreti na ljevici mogu gravitirati prema moći. Primjer su Jeremy Corbyn lider oporbene laburističke stranke u UK-u i Bernie Sanders u SAD-u. Međutim, stajališta među američkom javnosti prema cijedenju bogatih manje su oštra: poduzetnici su i dalje sastavni dio američkog sna.

Povećavanje najviše porezne stope za bogataše može biti opravdano moralno i politički, ali nije uvijek najpovoljnije za poslovnu zajednicu i ukupnu privredu.

Indikatori

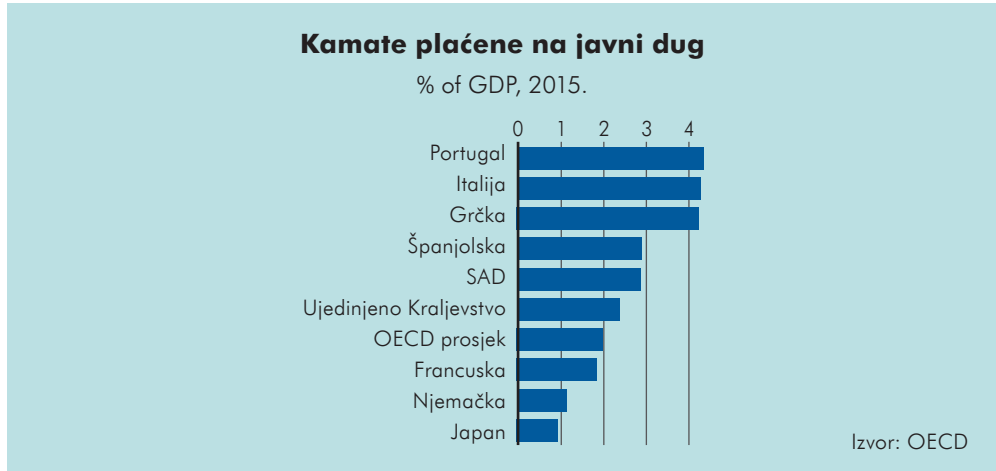
Stabilna europska štednja

Stope štednje kućanstava uglavnom su ostale stabilne u europskim zemljama u proteklih pet godina. Iznimka je Ujedinjeno Kraljevstvo gdje je stopa štednje pala više od sedam posto te iznosi samo četiri posto u trećem tromjesečju 2015.

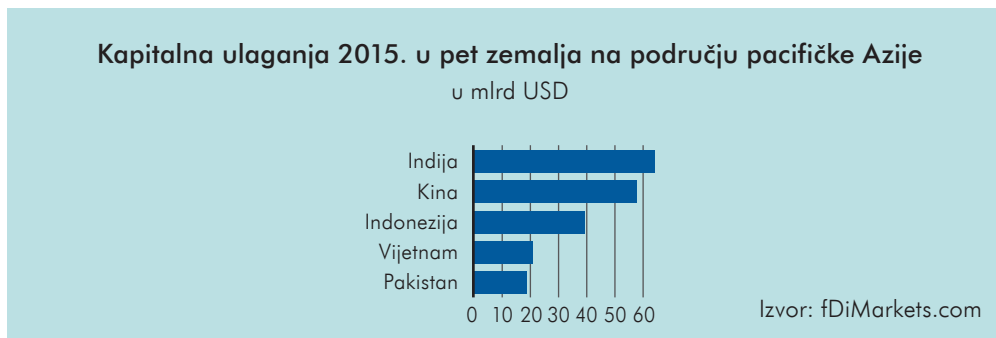
Cijena javnog duga

Više od četiri posto BDP-a Portugala, Italije i Grčke otišlo je lani na plaćanje kamata javnog duga. To je dvostruko više od prosjeka zemalja OECD-a a tri puta više nego što je plaćeno kamata na njemački javni dug.

Indija pretekla Kinu u izravnim investicijama

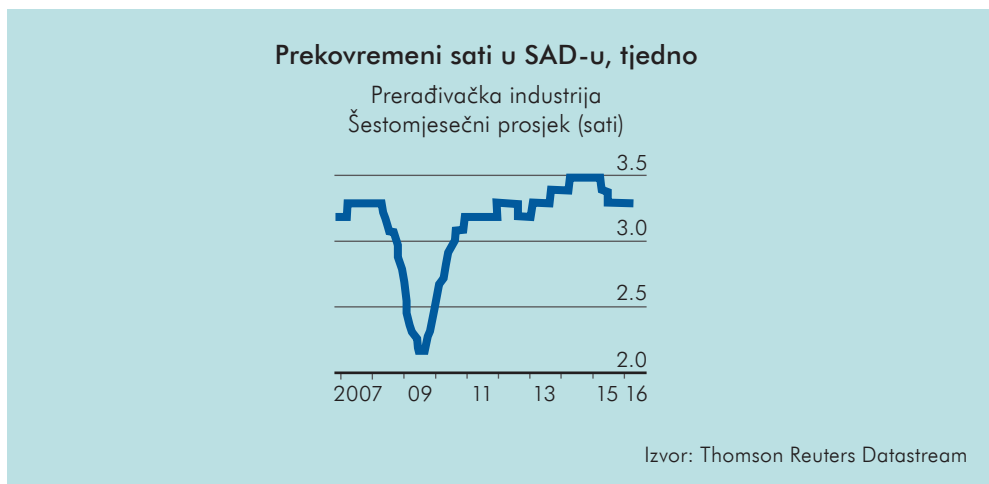
Indija je u prošloj godini pretekla Kinu kao vodeća lokacija za izravne strane investicije po količini privučenog stranog kapitala, uglavnom zahvaljujući porastu ulaganja u ugljen i energiju. Područje Gujarata privuklo je najviše izravnih stranih investicija u Indiji, s 12,4 milijarde dolara.

Dodatno plaćanje prekovremenog rada

U SAD-u su nakon dugotrajnih pregovora sindikati izvojevali pobjedu protiv administracije te je određeno da milijuni radnika koji rade prekovremeno dobiju za to povećanu nadnicu. Prosjek prekovremenih sati u prerađivačkoj industriji, s više od 12 milijuna zaposlenih Amerikanaca, iznosi 3,3 sata na tjedan.

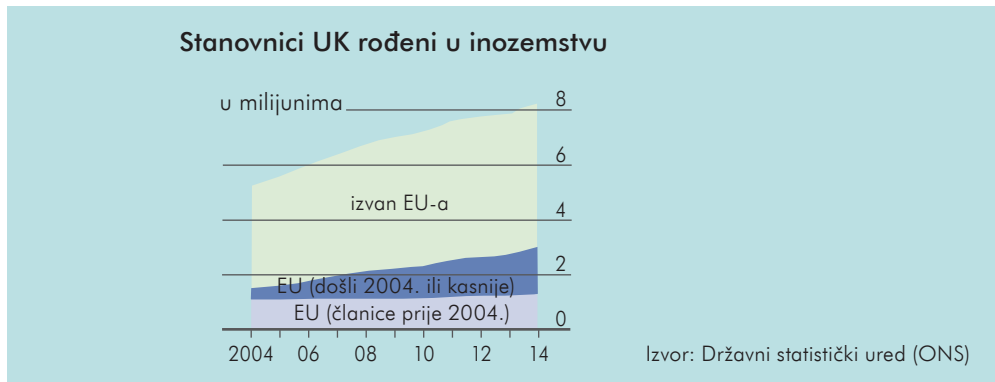
Opasnosti smanjivanja zaposlenosti

Četvrta industrijska revolucija, također nazvana i Industrija 4.0, obilježena je usklađivanjem pametne tehnologije s internetom. Mnogi su opravdano predvidjeli da će četvrta industrijska revolucija rezultirati masovnom nezaposlenošću i narušavanjem tradicionalnog poslovanja.

Predviđanja su rezultat novog izvještaja SGF-a, u kojem su istražene velike svjetske tvrtke sa 17 milijuna zaposlenih. Predviđanja polaze od pretpostavke da će nova industrijska revolucija vjerojatno smanjiti broj radne snage za pet milijuna. Stoga je vrlo važno prihvatiti da će se određeni poslovi izgubiti. Istovremeno treba stvoriti sustave obrazovanja koji će osigurati da sposobnosti i talenti budu prihvaćeni na tržištu rada. Inovacije, digitalizacija i tehnološki mozak mogu riješiti veliki broj novih prioriteta.

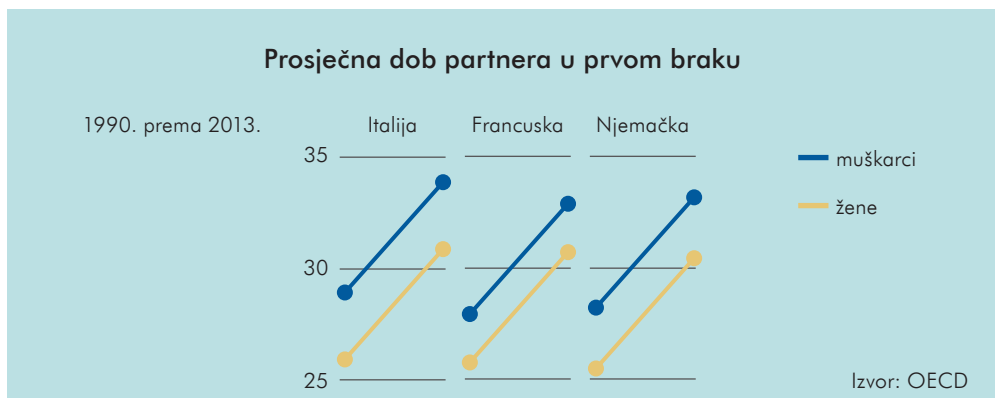
Useljenici u UK

Mnogi su kritičari u jeku europske migrantske krize, koja još uvelike traje, optuživali Britance što uzimaju premalo došljaka s Bliskog istoka i sjeverne Afrike koji bježe iz ratom zahvaćenih područja. Međutim, ne smije se zanemariti podatak da je stanovništvo u Ujedinjenom Kraljevstvu 2014. činilo i 8,3 milijuna useljenih osoba sa stalnim boravkom ili 13 posto ukupne populacije. Od potonjih je čak pet milijuna rođeno izvan zemalja Europske unije. U deset godina, od 2004. do 2014. dolazak iseljenika u UK iz EU zemalja i onih drugih bio je ravnomjeran.

Sve kasnije u brak

Partneri sve dulje čekaju na sklapanje braka – ako se na to uopće odluče. Prosječna dob u zemljama OECD-a od 1990. je porasla za pet godina te je 2013. (posljednje za koju su dostupni podaci) iznosila 32 za muškarce i 30 za žene. Najstarija je dob partnera u novim brakovima u Irskoj i Španjolskoj.

Izdavači: ZAGREBAČKA INICIJATIVA, Zagreb, Petrićeva 7
Zaklada Konrad Adenauer
Seniko studio (suizdavač)

Glavni urednik: Ante Gavranović

Urednik: Franjo Žilić

Izlazi kvartalno

e-mail: info@inicijativa.com.hr
tajnik@inicijativa.com.hr

Priprema: Seniko studio, Zagreb

Tisak: Tiskara Zelina, Zelina

Tiskano u 475 primjeraka

ISSN 1848-140X

Cijeli sadržaj ove publikacije može se vidjeti na:

<http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-2-2016>

Cijele sadržaje nekih ranijih brojeva možete vidjeti na:

1-2016: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-1-2016>

4-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-4-2015>

3-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-3-2015>

2-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-2-2015>

1-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-1-2015>

Konrad
Adenauer
Stiftung

Ovaj primjerak je besplatan, zahvaljujući financijskoj podršci
Zaklade Konrad Adenauer, Zagreb

